

ISSN 0430-4063 **BROJ 257**
BEOGRAD FEBRUAR 2004.

filistelist

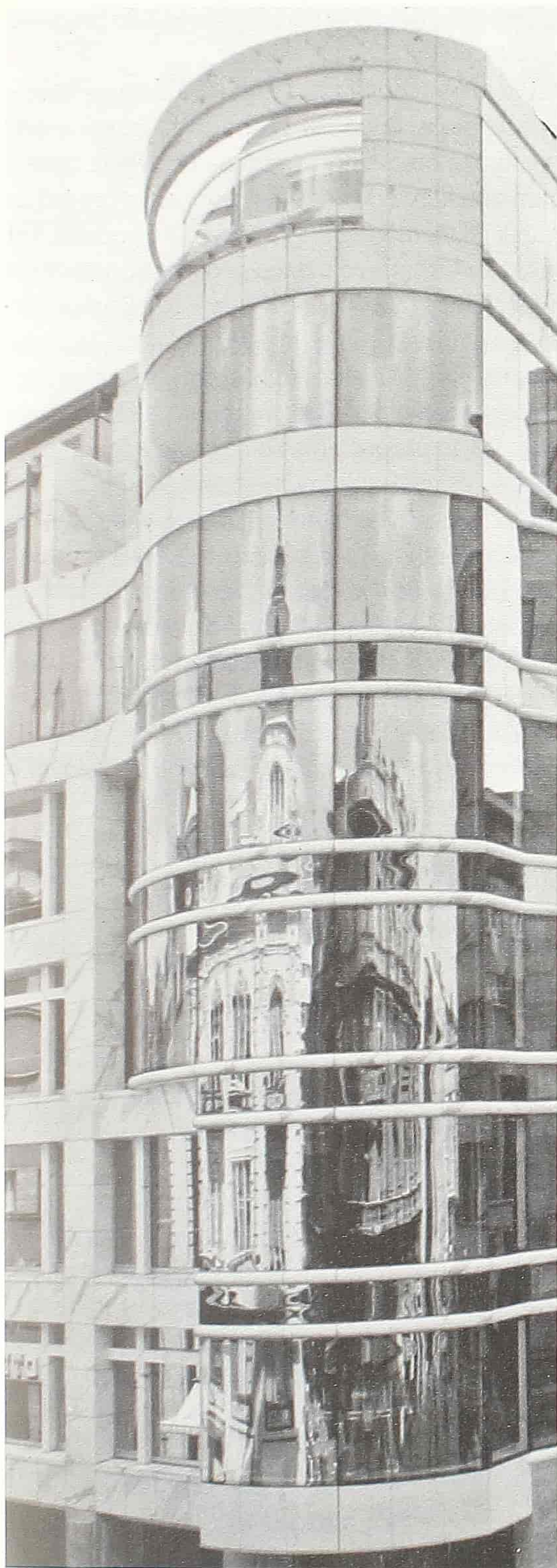
ČASOPIS SAVEZA FILATELISTA SRBIJE

- ŽIGOSANJE I VREDNOVANJE ŽIGOVA NA MARKAMA SA LIKOM KNEZA MIHAILA
- POČETAK POŠTANSKOG SAOBRAĆAJA NA GRANIČNIM REKAMA SRBIJE U XIX VEKU
- ESEJ O "SENTI"
- DVA MANJE POZNATA ŽIGA VOJNE CENZURE U I SVETSKOM RATU
- FRANCUSKA VAZDUŠNA FLOTILA U SASTAVU SRPSKE VOJSKE 1915. GODINE
- EKSPERTSKI IZLOŽAK SA FALSIFIKATIMA MATERIJALA PODRUČJA JUGOSLAVIJE
- FALSIFIKATI POMOĆNOG IZDANJA REDOVNIH MARAKA REPUBLIKE SRPSKE
- LOKALNO IZDANJE "DOBOJ"
- FILATELISTIČKI DAN U TIVTU
- UMETNOST PEČATA ANREJA TIŠME
- RAZMIŠLJANJA O MEJL-ARTU

SADRŽAJ

REČ NA POČETKU	1
Dr Jovan Veličković	3
ŽIGOSANJE I VREDNOVANJE ŽIGOVA NA MARKAMA SA LIKOM KNEZA MIHAILA	
Slobodan Šotra.....	12
POČETAK POŠTANSKOG SAOBRAĆAJA NA GRANIČNIM REKAMA SRBIJE U XIX VEKU	
Jovan Reljin.....	23
ESEJ O "SENTI"	
Vukadin Dimitrijević	40
DVA MANJE POZNATA ŽIGA VOJNE CENZURE U PRVOM SVETSKOM RATU	
Vukadin Dimitrijević	42
FRANCUSKA VAZDUŠNA FLOTILA U SASTAVU SRPSKE VOJSKE U TOKU RATA 1915. GODINE	
(autor izložka Jovan Ristić, prikaz Zoran R. Bošković).....	46
EKSPERTSKI IZLOŽAK FALSIFIKATA MARAKA PODRUČJA JUGOSLAVIJE NA IZLOŽBI "SRBIJAFILA XIII"	
Zoran R. Bošković	48
FALSIFIKATI POMOĆNOG IZDANJA REDOVNIH MARAKA REPUBLIKE SRPSKE	
Boris Vlajnić	51
LOKALNO IZDANJE DOBOJ – SUDSKO PISMO	
VREME PRIPREMA ZA IZLAGANJE.....	53
PRAVILNIK IZLOŽBE JUFIZ XII.....	54
Branislav Igić	57
FILATELISTIČKI DAN U TIVTU	
Dragoš Petrović.....	60
70 GODINA DRUŠTVA FILATELISTA "NOVI SAD"	
Luka Salapura	61
UMETNOST PEČATA ANDREJA TIŠME	
Rud Jensen.....	63
RAZMIŠLJANJA O MEJL-ARTU	

REČ NA POČETKU

Dva veka moderne srpske države uključuje i razvoj srpske pošte (zvanično od 1840. godine) i njeno planetarno širenje - sa ulogom jednog od osnivača Svetskog poštanskog saveza (1874) - osam godina posle štampanja prve srpske poštanske marke (1866). Danas se, sa velikom sigurnošću, organizovan prenos pošte u Srbiji može smestiti na sam početak stvaranja srpske države, kada se za potrebe vođa ustanka i ustanika uspostavljaju prvi oblici prenosa pisama.

Život srpske pošte, prekidan ratovima, obnavljao se i napredovao u pravcu povezivanja ljudi i širenja svih poznatih oblika komunikacije na daljinu. Iako se radi o nevelikom vremenskom razdoblju, razvoj srpske pošte bio je most preko koga su tokom XIX i XX veka u Srbiju stizale najveće vrednosti društava Evrope i razvijenog sveta.

U istoriskim slojevima našeg društva traži se odgovor na pitanje - zašto su neki tokovi krenuli i išli pravcem koji možda nismo želeli...?

Istraživači poštanske istorije ukazuju na početke i postojanje organizovanog prenosa pošte u Srbiji - znatno ranije nego što se to zvanično uzima. Kao prilog tome, u ovom broju časopisa objavljujemo studiju Slobodana Šotre o počecima poštanskog saobraćaja na graničnim rekama Srbije u XIX veku. Još dva studijska rada (dr Jovana Veličkovića i Jovana Reljina) su novi prilozi i doprinos boljem poznavanju poštanske istorije i tradicije Srbije. Važna uloga filatelije jeste upravo u tome, da na pristupačan način i razumljivim jezikom ukaže na nesporne činjenice prošlosti i sadašnjosti i na taj način doprinese njihovom boljem poznavanju i razumevanju. Društveni i kulturni kontekst u kome su se odigrali najvažniji događaji

u ne tako dalekoj prošlosti sagledava se i uz pomoć poštanskih dokumenata koji su predmet filatelističkog sakupljanja i istraživanja.

Ponekad se zapitamo - da li se iskaz o jedinstvu lukrativne, edukativne i (re)kreativne filatelije može dovesti u sumnju, s obzirom da u domaćoj praksi često nema uporište - jer se ne ostvaruje... Postavlja se pitanje - da li ćemo posle protoka određenog vremena ostaviti (a generacije zateći) pravu pustoš kada se radi o klasičnim objektima poštanskog saobraćaja kao što su poštanska marka i poštanski žig, iz ovoga trenutka (ili vremena)? Da li su kraj XX i početak XXI veka određeni da pobrišu sve što je u društvenom i kulturnom sloju država i naroda postojalo, a što bi se moglo čitati i kroz poštanske dokumente? Nemam nikakvih iluzija da je to cilj nekakvog "kreatora" svega što (nam) se događa, ali isto tako nisam sasvim siguran da će bār kod, laserska tehnika, personalni računari i druge blagodeti današnjice filateliji, u današnjem poimanju njenog značenja, produžiti život, poštanskoj istoriji obezbediti "svedoka vremena", a filatelistima još mnogo istraživačkog prostora i zadovoljstva. Da li je propuštanje da se nešto učini kada je vreme i kada to ima smisla, u našem slučaju nekakav usud ili sudbina?

Imam u vidu prigodne žigove - tipične proizvode kreativne filatelije, demokratizovane do krajnjih granica i pristupačne svima; šta sve u poslednje vreme izlazi u javnost i kojim povodom. . . Ovde prvenstveno mislim na žigove čiji su izdavači filatelistička društva, često inspirisane najbizarnijim temama svakodnevnice. Samo u poslednjih nekoliko godina, preko glave smo preturili događaje koji su mnogo toga promenili u našim životima. Prigodni poštanski žig, kakve god poruke nosio, jeste dokument vremena, a kao grafički otisak i umetničko delo. Samo kakvo?

Izlaganje je manifestacija konkretne filatelije. Zbog posebnog doživljaja koji nude posetiocima, a putem kataloga i prikaza u medijima i ostaloj kulturnoj javnosti, velike izložbe uvek dovode do afirmacije izlagača kao aktivnih činilaca kulturog života.

Pripreme za Jufiz XII su započele s obzirom na nešto raniji termin (21-26. juni) ovogodišnje izložbe, do kojeg je došlo zbog zauzetosti velikih galerija izložbama Oktobarskog salona i obavezama naših izlagača na izložbama u inostranstvu. Sigurno je da će ovogodišnja izložba, u svom programskom delu, doneti nova osveženja, a najave kvalitetnih izložaka ohrabruju napor organizatora da ovu izložbu održi na zaista viokom nivou.

Učestvujte jer je to način da predstavite svoje filatelističko delo.

Urednik

UPOZORENJE SAVETA ATSETATORA AFSCG

U Beogradu su nedavno ponudjeni na prodaju probni otisci i eseji maraka "Poštari" i "Orač Hrvatske" iz 1945. godine, sa potvrdama o ispitivanju originalnosti atestatora dr Jovana Veličkovića. Upozoravamo da su svi ovi atesti kompletno falsifikovani, i to formular, tekst, potpis ispitivača kao i žig za otiskivanje originalnosti maraka, a da su same marke najverovatnije falsifikati. U toku je istraživanje ovog slučaja.

Ukoliko neko poseduje potvrde o ispitivanju koje su sumnjive, kopije istih može da uputi na proveru.

Beograd, 15. januar 2004.

Savet atestatora AFSCG
Dr Jovan Veličković, predsednik

ŽIGOSANJE I VREDNOVANJE ŽIGOVA NA MARKAMA SA LIKOM KNEZA MIHAILA

Dr Jovan Veličković

Prve srpske marke sa likom kneza Mihaila uvedene su u saobraćaj 1. jula 1866. godine i bile su u upotrebi do 30. juna 1869. godine - kada se Srbija prema poštanskoj konvenciji sa Austro-ugarskom direktno uključila u međunarodni poštanski saobraćaj i počela upotreba maraka sa likom kneza Milana. Do danas još nije precizno utvrđeno od kada su korišćene marke sa likom kneza Mihaila i koji je najraniji datum korišćenja maraka sa likom Milana. Najranije poznato pismo koje sam video potiče od 8. jula 1869. godine.

Uvodjenjem maraka u poštanski saobraćaj data su i uputstva za njihovo žigosanje: marke se žigošu žigom НАПЛАЋЕНО, a ukoliko se radi o preporučenom pismu onda se na prednju stranu pisma stavlja žig ПРЕПОРУЧЕНО, a žig polazne pošte sa upisom imena i datuma stavlja se van maraka u gornji desni ugao pisma. Ovakva uputstva obezbedjivala su da celokupna poštanska manipulacija pismima bude jasno izkazana. (lit. 1)

U vreme izdavanja maraka sa likom kneza Mihaila u Srbiji su radile 43 pošte, koje su sve bile otvorene još u predfilatelističkom periodu. Između 1866. i 1869. godine nijedna od ovih pošta nije zatvorena, nijedna nova nije otvorena i sve one su nastavile rad sa tim istim žigovima na početku korišćenja maraka sledećeg izdanja. Sve pošte koristile su žigove zatečene iz prethodnog perioda, i to:

- (1) okrugle dvokružne žigove sa šarom, upisom mesta i datumom sa oznakom dana i meseca;
- (2) žigove НАПЛАЋЕНО, u okviru, ravne ili u 2 slučaja ovalne;
- (3) žigove ПРЕПОРУЧЕНО, u okviru ili ravne.

Obrada žigova pod (2) i (3) u periodu upotrebe maraka sa likom kneza Mihaila trebalo bi da bude predmet jednog sledećeg rada.

Ova studija je posvećena samo žigovima pod (1), a cilj rada je da prikaže koji su od postojeća 43 žiga u tome periodu danas uopšte poznati, kao i da prikaže njihovo pojavljivanje direktno na markama sa likom kneza Mihaila.

Pregledom nekoliko renomiranih zbirki Srbije iz toga perioda, uvidom u aukcione kataloge poslednjih tridesetak godina, kao i na osnovu drugih vlastitih beležaka, sačinjena je Tabela 1 koja sumira sve podatke do kojih sam do danas došao.

Tabela 1 objašnjenje:

- u kolonama 1 i 2 navedeni su redni broj i naziv pošte,
- u koloni 3 označeno je da li je iz te pošte poznato autentično obično pismo,
- u koloni 4 da li je poznato autentično preporučeno pismo,
- kolone 5, 6 i 7 pokazuju da li je poznat mesni žig te pošte na markama bečkog štampanja od 10, 20 i 40 para,
- u kolonama 8, 9 i 10 označeno je da li je poznat mesni žig te pošte na markama od 10, 20 i 40 para beogradskog izdanja na tankom pelir papiru,
- u kolonama 11 i 12 označeno je da li je poznat mesni žig te pošte na markama beogradskog izdanja na običnom papiru, i konačno

- kolona 13 je ostavljena za primedbe.

U koloni 2, redosled nabiranja pošta uzet je prema dokumentu o prvoj raspodeli maraka (bečkog izdanja) poštama u Srbiji, prema kome su u tom trenutku funkcionisale 43 pošte. (lit. 2) Marke su u raznim količinama dostavljene svim poštama, izuzev pošti Ržana. Sve navedene pošte naveo je po prvi put u filatelističkoj literaturi E. Deroko (lit. 3). Vrednovanje samo predfilatelističkih žigova prvi je dao M. Verner (lit. 4), a prvo vrednovanje žigova na markama sa likom kneza Milana potiče od autora ovog rada (lit. 5). Prve postavke o vrednovanju koristili su, kasnije, uz dopune i drugi autori (lit. 6 i 7). Nedavno objavljena studija o žigovima Srbije u periodu 1840-1918. i o njihovom vrednovanju (lit. 8) ne obradjuje žigove po izdanjima maraka, tako da su žigovi perioda 1866-1869. obuhvaćeni samo implicitno. Pojavljivanje kao i retkost žigova na markama kneza Mihaila nije do danas sistematski obradjeno.

Tabela 1

Podaci o do danas poznatim pismima iz pojedinih pošta i podaci o markama svih štampanja žigosanih okruglim žigovima

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
R.	Naziv pošte	pismo	Pismo R	Beč 10	Beč 20	Beč 40	Bgd 10	Bgd 20	Bgd 40	Bgd 20	Bgd 40	Prim.
1.	Aleksinac		+					+			+	
2.	Banja											
3	Beograd	+	+		+		+	+	+	+	+	
4	Brzanske	+	+									
5	Brza Palanka	+	+					+		+		
6	Valjevo		+		+		+	+	+	+	+	
7	V.Gradište											
8	Grocka											
9	Zaičar	+					+	+		+		
10	Ivanjica	+	+				+					
11	Jovanovac											
12	Karanovac	+	+									
13	Kladovo							+				
14	Knjaževac		+									
15	Kragujevac	+	+					+	+	+	+	
16	Kruševac	+		+			+	+		+		
17	Loznica	+	+									
18	Majdanpek	+										
19	G.Milanovac	+					+					
20	D.Milanovac											
21	Mišljenovac	+										Pr.1
22	Negotin.	+	+					+				
23	Neresnica	+										Pr.1
24	Obrenovac	+	+				+	+	+	+		

Tabela 1, nastavak

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
R.	Naziv pošte	Pismo	Pismo R	Beč 10	Beč 20	Beč 40	Bgd 10	Bgd 20	Bgd 40	Bgd 20	Bgd 40	Prim.
25	Paraćin	+			+			+		+		
26	V.Plana	+	+									
27	Požarevac	+	+		+					+		
28	Požega	+	+				+					
29	Rača Kar.											
30	Raška											
31	Ržana											
32	Saraorci	+										
33	Svilajnac	+	+						+			Pr.2
34	Smederevo	+	+					+	+	+		
35	Studenica	+						+		+		
36	Tekija	+										
37	Trstenik	+	+									
38	Ub	+	+		+		+	+	+	+		Pr.3
39	Užice	+	+				+	+	+	+		
40	Čačak	+	+									
41	Šabac	+	+							+		
42	Jagodina	+	+		+							
43	Ćuprija	+	+							+		

Primedba 1 : poznati su samo rukopisni žigovi sa nazivom pošte

Primedba 2 : marka od 40 para kao polovljena

Primedba 3 : poznat je rukopisni upis mesta pre upotrebe okruglog žiga

Pre analize podataka sadržanih u kolonama 5-12, koji se odnose samo na franko a ne i na novinske marke, skrećem pažnju da su na osnovu podataka poznatih odranije, uzimajući u obzir mesne žigove u predfilatelističkom periodu i u prvom periodu maraka sa likom kneza Milana, od 43 navedene pošte u periodu korišćenja maraka sa likom kneza Mihaila, 37 pošta koristilo je okrugle žigove sa datumom, 3 pošte koristile su ravne žigove bez datuma (Banja, Karantin Rača, Trstenik), 1 pošta koristila je ravni žig sa okvirom (Jovanovac), a 2 pošte nisu imale žig pa je upis ručni (Mišljenovac, Neresnica).

Trebalo bi očekivati da se sa do danas poznatim materijalom iz toga perioda može pokazati da su sve ove pošte i funkcionisale. Rezultati iz Tabele 1, međutim, pokazuju da do danas za ovo ne postoje neposredni dokazi. Oznake (+) u kolonama 3-12 pokazuju šta je do danas poznato, iz čega se može zaključiti da su 36 pošta sasvim sigurno funkcionisale, i to 33 pošte koristile su okrugle žigove, pošta Trstenik je koristila ravni žig, a kod pošta Mišljenovac i Neresnica u nedostatku žiga ime polazne pošte upisivalo se ručno. Ovo je zaključeno na osnovu nadjenih običnih i preporučenih pisama i pojedinačnih maraka sa okruglim žigovima mesta. Rad pošte Raška potvrđen je posredno, prijemnim žigom na pismu iz Studenice. Međutim, do danas nisam naišao ni na kakav direktan dokaz o funkcionisanju pošta, odnosno na pisma ili marke sa mesnim žigom: Banja, Gradište, Grocka, Jovanovac, Donji Milanovac, Rača Karantin i Ržana. Od ovih 7 žigova, koji su u svim periodima Kneževine retki ili vrlo retki, prvih 5 je po više puta poznato na autentičnim objektima u periodu kako pre tako i posle maraka sa likom kneza Mihaila. Okrugla Ržana je poznata na 3-4 predfilatelistička pisma i na 2-3 marke sa likom kako kneza tako i kralja Milana. Isto zapažanje stoji i za žig

KAR:RAČA. Moguće je da će posle ovog članka, većim obraćanjem pažnje na žigosanje, neki žigovi izaći na videlo, međutim mislim da su izgledi skromni. Svih 7 navedenih pošta imale su veoma mali poštanski saobraćaj, što proizlazi iz veoma malog broja maraka koje su tim poštama dostavljane. U prvoj podeli maraka sa likom kneza Mihaila poštama, Beograd je, na primer, dobio 7000 maraka, Aleksinac 2500, Kragujevac 4600 a navedenih 9 pošta oko 150, Jovanovac 100 ili Karantin Rača samo 80. Pošti Ržana marke uopšte nisu bile dodeljene. Ako se uzme u obzir da je do danas rasuto po raznim zbirkama i sačuvano najviše 180 do 200 pisama iz toga perioda, od toga najviše 60 preporučenih, onda je statistička verovatnoća nalaženja još neotkrivenih pisama sa navedenih 7 pošta minimalna.

Dalje razmatranje u ovom radu odnosi se na pojavu i vrednovanje mesnih žigova na markama. Ovde treba istaći da je vrednovanje žigova sa oznakom mesta odavno istraženo u filateliji mnogih zemalja, npr. Austrije, Madjarske, Italije, Francuske i drugih, a da je za relativno malo područje Srbije sistematska obrada do danas izostala.

Za marke sa likom kneza Mihaila je karakteristično da okrugli žigovi mesta ne postoje na svim markama. Tako su kod bečkog izdanja do danas nadjeni okrugli žigovi pet pošta i to samo na markama od 10 i od 20 para, a nikad i na marki od 40 para (v. Tabelu 1). Razlog tome je što su se poštanski službenici na početku korišćenja maraka strogo pridržavali propisa o načinu žigosanja, na marku se stavlja samo žig o naplati. Jedino se pet pošta nije striktno držalo tog propisa, ili iz neznanja ili iz nemarnosti, jer se okruglim žigom na žutoj ili ružičastoj marki postizalo efikasno poništavanje a upis žiga je još bio dovoljno čitljiv. Međutim, kod tamnoplave marke od 40 para, okrugli žig bi bio potpuno nejasan, i to naročito kada je i boja žiga još bila plava ili plavo-zelena, kao kod pošte Kruševac. Interesantno je da se žig Jagodine, u plavoj boji, nalazi na marki od 20 para bečkog štampanja, ali se na kasnijim markama, beogradskog izdanja više ne pojavljuje. Moguće je da je službenicima jagodinske pošte od strane inspekcije još u toku 1866. godine skrenuta pažnja na nepoštovanje propisa, pa su posle toga ispravili grešku (M.Rašić pominje i nekoliko drugih žigova, ali nijedan od njih u toku poslednjih 30 godina nisam video).

Vrednovanje ovih sedam okruglih žigova na markama bečkog štampanja je veoma teško. Ako bi usvojili skalu vrednovanja 0, R, RR i RRR, onda bi vrednovanje približno izgledalo ovako:

Beograd RR, Kruševac RR, Paraćin R, Požarevac RR, Jagodina R, Valjevo RR, Ub RR.

Vredno je napomenuti da su do danas poznata tri isečka sa parom maraka bečkog izdanja od 10 para, sa okruglim plavim žigom pošte Kruševac. Od ostalih je poznato po nekoliko komada. Okrugli žig BEOGRAD na bečkom štampanju verovatno potiče iz kasne upotrebe tih maraka (1867), jer nije verovatno da se u Beogradu, najvećoj pošti toga vremena, od samog početka, ne bi poštovali propisi.

Raspoloživi materijal iz toga vremena pokazuje da protekom vremena propisi o žigosanju maraka nisu više striktno poštovani. Posle 1866. godine, kada je počelo korišćenje maraka beogradskog izdanja, radi bržeg i jednostavnijeg rada, službenici u mnogim poštama poništavaju marke na običnim pismima okruglim žigom. Propisi se nešto više poštuju kada su u pitanju preporučene pošiljke, kod kojih se mnogo više vodilo računa da te plave marke nose žig koji ukazuje na preporuku. Međutim, na sreću sakupljača, u toj situaciji nastaje veliko šarenilo. Prema Tabeli 1, ekstremni slučajevi su pošte Beograd, Valjevo, Kragujevac, Kruševac, Ub i Užice koje su skoro svih 5 maraka beogradskih štampanja žigosale okruglim žigovima, a na drugom kraju su pošte Brzanske, Karanovac, Knjaževac, Loznica, Majdanpek, Saraorci, Tekija, Trstenik, Čačak i Jagodina, sa kojih meni do danas nisu poznati komadi žigosani mesnim žigom (ali se još uvek možda mogu pronaći). Kod ostalih

pošta iz Tabele 1 poznati su okrugli žigovi na nekim vrednostima, pretežno na markama od 20 para, međutim pada u oči redja praksa žigosanja maraka od 40 para okruglim žigovima. Ovo je možda prouzrokovano i relativnom većom retkošću maraka od 10 para i onih od 40 para na običnom papiru od maraka od 20 para i od 40 para na peliru, ali nalaženje okruglih žigova kod svega 5 pošta na markama od 40 para na običnom papiru sugerije da te marke nisu ni deljene svim poštama. Iz ovih razmatranja je, naravno, isključeno onih 8 pošta koje do danas nisu dokumentovane u poznatom materijalu.

Trebalo bi još napomenuti da su mi sa pošta Karanovac i Saraorci poznata pisma sa polovljenim markama od 40 para, na obe vrste hartije, u periodu 1867-1869. godine. Jedno od tih pisama datirano je 30. juni 1869. godine, što bi trebalo da bude sasvim pri kraju važnosti upotrebe maraka sa likom kneza Mihaila. Sve polovljene marke sa likom kneza Mihaila sa tih pošta žigosane su žigovima НАПЛАТНО, dok je okrugli mesni žig van maraka.

U Tabeli 2 učinjen je pokušaj vrednovanja pisama sa markama sa likom kneza Mihaila prema polaznoj pošti, bez obzira gde se na pismu nalazi okrugli žig, kao i vrednovanje pojedinačnih maraka, opranih ili na fragmentu, sa okruglim žigom. Upotrebljena je opisna skala, oznaka 0 u Tabeli 2 znači da zbog porekla pisma ili mesnog žiga dotični objekt ne zahteva više vrednovanje od osnovne vrednosti pisma prema frankaturi, odnosno od vrednosti osnovne pojedinačne marke prema svom stepenu retkosti. Oznaka R, RR i RRR ukazuju da osnovnu vrednost treba u manjoj meri, dosta ili značajno povećati. Polja gde još nisu pronadjena odgovarajuća pisma ili okrugli žigovi na markama označena su crtom, a u slučaju pronalazjenja u budućnosti zaslužuju vrednovanje između RR i RRR.

Tabela 2, Step en retkosti, odnosno vrednovanje pisama iz pojedinih pošta i vrednovanje maraka beogradskih izdanja sa okruglim žigovima

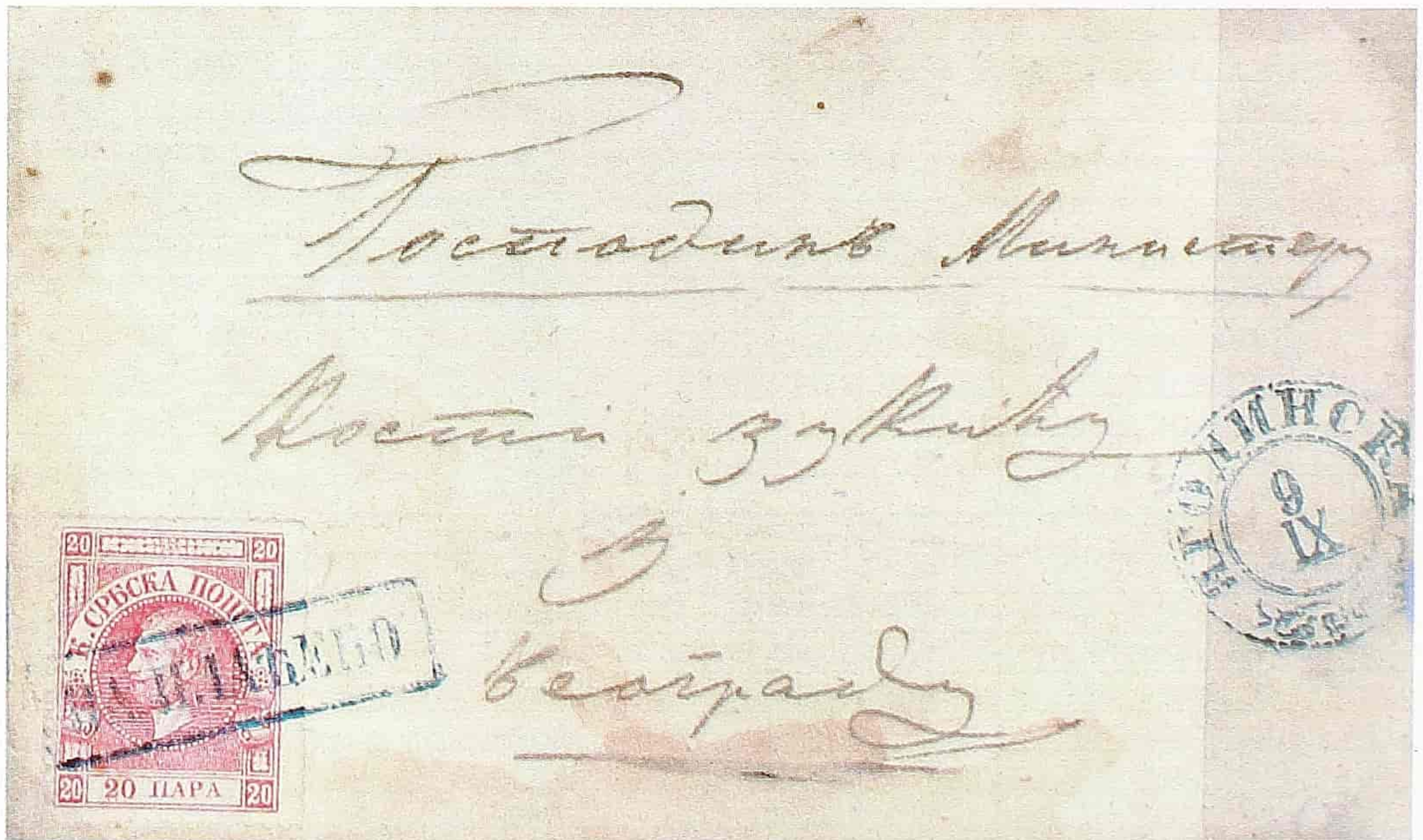
R.br.	Naziv pošte	Pismo	Samo žig	R.br.	Naziv pošte	Pismo	Samo žig
1	Aleksinac	R	RR	24	Obrenovac	R	0
2	Banja	--	--	25	Paraći	R	RR
3	Beograd	0	0	26	V.Plana	RRR	--
4	Brzanske	RR	--	27	Požarevac	0	RR
5	Brza Palanka	RR	RR	28	Požega	RR	RRR
6	Valjevo	0	0	29	Rača Karantin	--	--
7	V.Gradište	--	--	30	Raška	RRR	--
8	Grocka	--	--	31	Ržana	--	--
9	Zaičar	R	RR	32	Saraorce	RRR	--
10	Ivanjica	RR	RR	33	Svilajnac	RR	RRR
11	Jovanovac	--	--	34	Smederevo	0	R
12	Karanovac	RR	--	35	Studenica	RRR	RRR
13	Kladovo	--	RRR	36	Tekija	RRR	--
14	Knjaževac	0	--	37	Trstenik	RRR	--
15	Kragujevac	0	0	38	Ub	R	0
16	Kruševac	0	0	39	Užice	0	0
17	Loznica	R	--	40	Čačak	0	--
18	Majdanpek	RR	--	41	Šabac	0	RR
19	G.Milanovac	RR	RR	42	Jagodina	0	RR
20	D.Milanovac	--	--	43	Ćuprija	R	RR
21	Mišljenovac	RRR	--				
22	Negotin	0	RR				
23	Neresnica	RRR	--				

Dodatne informacije o funkcionisanju ovih pošta mogle bi se eventualno dobiti studijom službenih nefrankiranih pisama iz toga perioda, međutim, kako su se ustanove oslobođene poštarine nalazile u važnijim mestima, od kojih su žigovi uglavnom već poznati, to ni ovakva studija ne bi pružila mnogo novih podataka. Mogućnost još eventualno postoji u studiji žigova za naplatu poštarine i preporučeno rukovanje, ali o tome drugom prilikom.

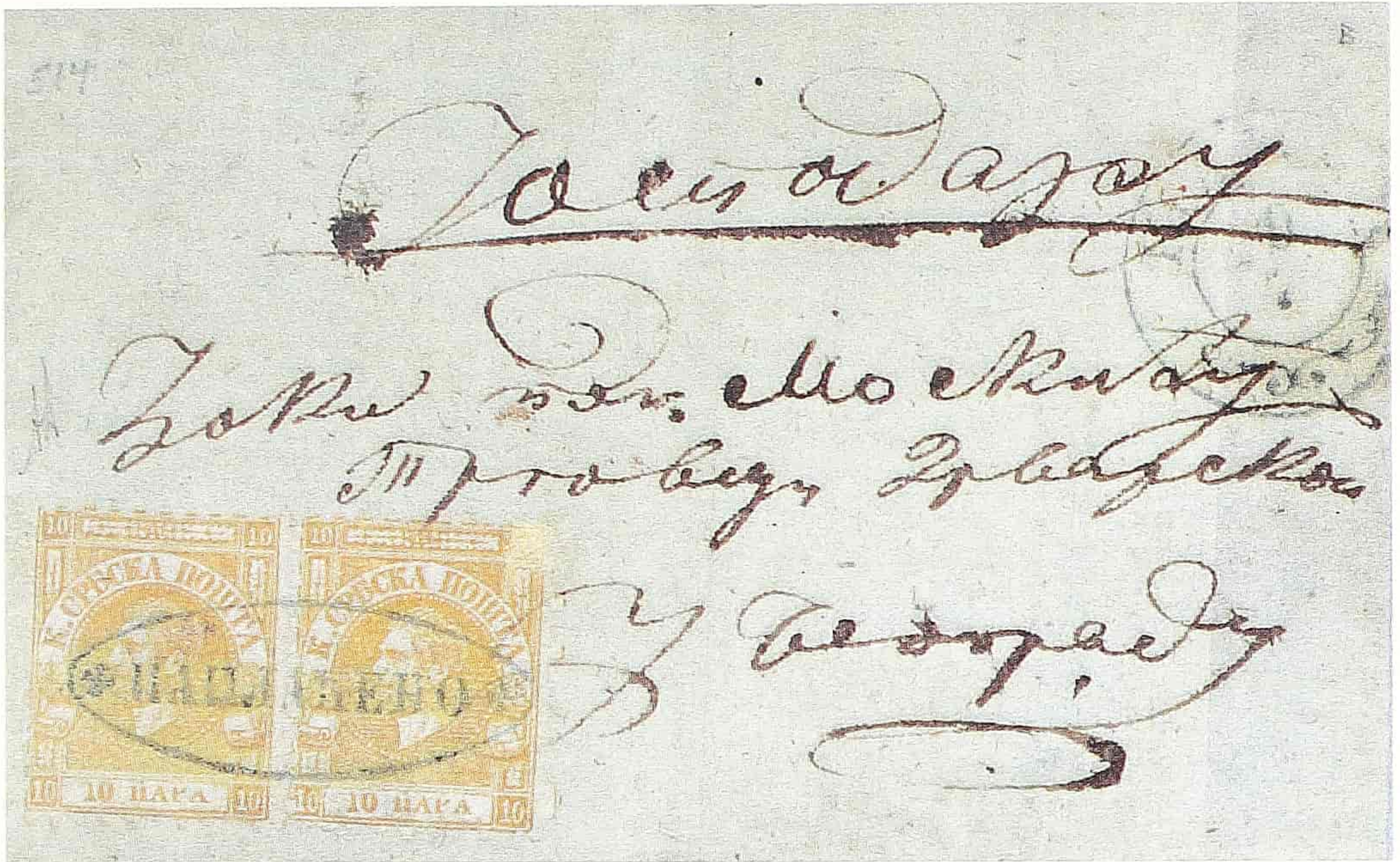
PS : Mole se filatelisti da neregistrovane podatke dostave autoru.

Literatura :

1. Zakon od 13.marta 1866. godine
2. M.Vuković, Filatelista, br. 135, 136, 1971
3. E.Derocco, Postwertzeichen von Serbien, Kossack Verl. Berlin 1914
4. M.Verner, Pretfil. pisma i žigovi Srbije, Filatelista 1953, br.12, str. 205
5. J.Veličković, Poštanski žigovi na markama sa likom kneza Milana, Filatelista 1958, br.10-12, str. 151
6. M.Rašić, The Postal History and Postage Stamps of Serbia Collectors Club New York, 1979, str.258
7. V.Kardoš, The Principality of Serbia, Postal History and Postage Stamps, Rommashorn 1996, str. 284
8. Dr V.Mićović, Srbija 1840-1918, Istorija pošta i žigovi, Beograd, Studio Filatelije, 2003.

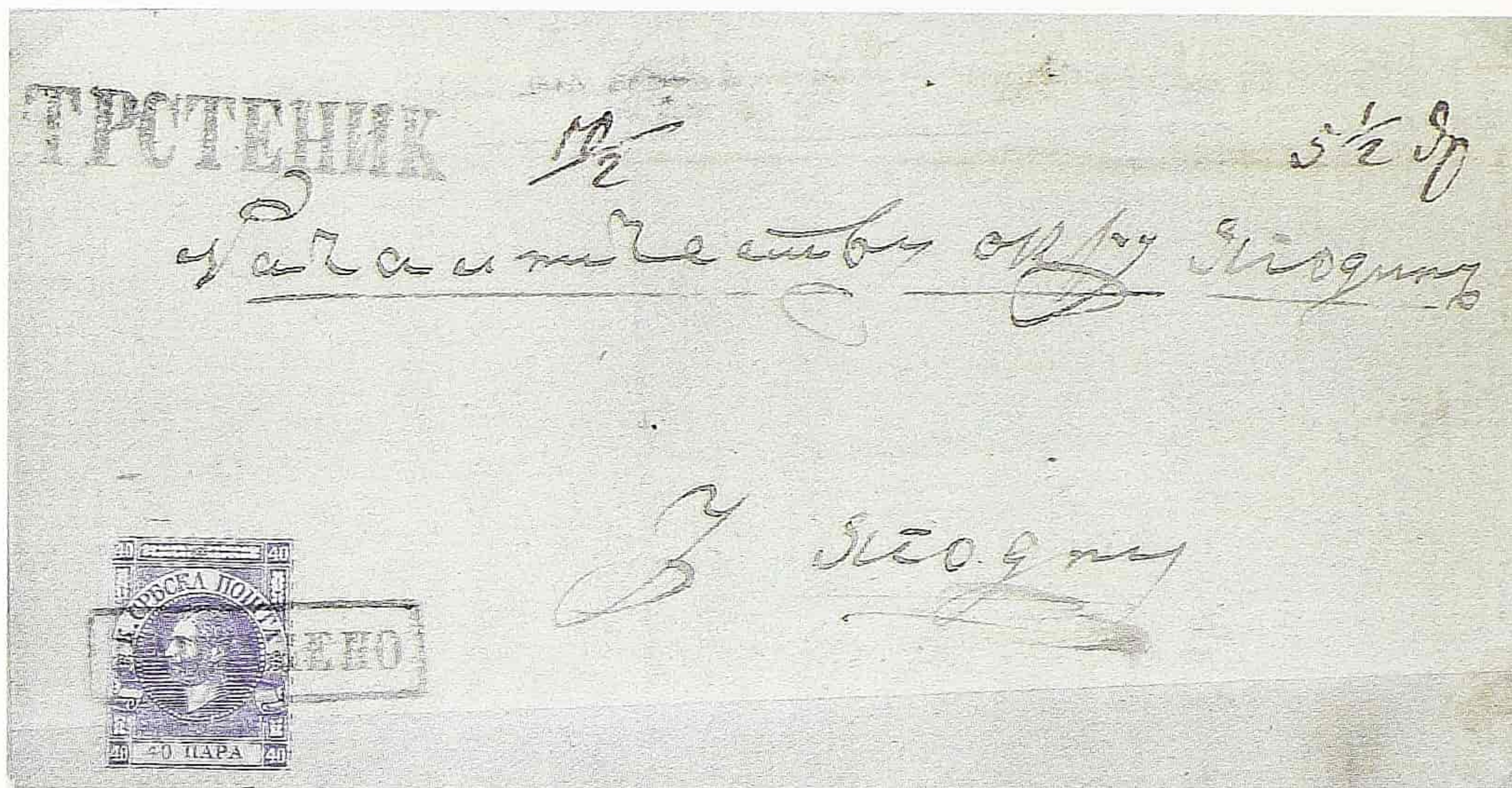
1866, pismo iz Jagodine u Beograd, žigosanje prema propisu
Letter from Jagodina, canceled according to regulations

1867, pismo iz Šarca u Beograd, marke sa ovalnim НАПЛАЋЕНО, mesni žig u gornjem desnom uglu, žigosano prema propisu
 Letter from Sabac to Belgrade, stamps with oval НАПЛАЋЕНО, blue CDS in top right corner.

1867, pismo iz Tekije u Kladovo, žigosano prema propisu, u desnom gornjem uglu RRR žig Tekije.
 Letter from Tekija to Kladovo, cancels according to regulation, on top utmost rare CDS Tekija.

1868, pismo preko 3 drama iz Trstenika u Jagodinu, žigosano skoro prema propisu, mesni žig levo umesto desno.

Letter above

3 dr. weight, from Trstenik to Jagodina, cancels according to reregulation, however the CDS left instead of right.

1868, preporučeno pismo iz V.Plane u Beograd, marke žigosane sa НАПЛАЋЕНО, žig ПРЕПОРУЧЕНО neposredno iznad maraka, mesni žig u desnom gornjem uglu, sve prema propisu.

Registered letter from V.Plana to Beograd, all cancels according to regulations.

*Beogradsko izdanje parovi maraka 10 i 20 para, mesni žigovi POŽEGA i NEGOTIN.
Belgrade printing, pairs of 10 and 20 para with CDS*

Beogradsko štampanje, žigovi KRUŠEVAC, STUDENICA (RRR) KRAGUEVAČKA i POŽAREVAC (RR). Na prvoj marki dva žiga.

Belgrade printing, CDS on single stamps, first with to cancels.

*Niz od 4 marke beogradskog štampanja, sve sa okruglim BEOGRAD.
Stripe of four, 40 para, all with CDS BEOGRAD*

Abstract: In 1866, when the first stamps of Serbia with the portrait of Prince Michael were introduced, 43 post offices were in operation. According to regulations stamps on letters had to be canceled with PAID, registration was indicated with a boxed cancel not touching the stamps and a CDS with the name of the post office was put in the right top of the letter. Soon after, the regulations were not followed strictly any more, and stamps cancelled with CDS can be found. Until today letters and cancelled stamps from only 36 post offices have been found. In the literature there are no systematic references about the mode of cancelling at various post offices during this period. The cancels known so far are summarised in Table 1 and an attempt of their valuation is given in Table 2.

POČETAK POŠTANSKOG SAOBRAĆAJA NA GRANIČNIM REKAMA SRBIJE U XIX VEKU

Slobodan Šotra

Obnavljanje srpske države na početku XIX veka nametnulo je potrebu za organizovanjem poštanskog saobraćaja sa spoljnim svetom. Radilo se o prenošenju službenih pošiljaka diplomatskog i trgovačkog karaktera za potrebe najviše državne vlasti tadašnje Srbije.

Tamo gde su geografski uslovi dozvoljavali korišćen je suvozemni put. Kako je Srbija u XIX veku bila omeđena trima rekama (Dunavom, Savom i Drinom) to je prenošenje poštanskih pošiljaka preko vodene granice bila jedina mogućnost za ostvarivanje komunikacije sa susednim i drugim državama. Sa Austrijom preko reka Dunava i Save, sa Vlaškom preko Dunava i većim delom granice sa Bosnom preko reke Drine. Ova državna vodena granica menjana je u skladu sa teritorijalnim širenjem Srbije. Hatišerifom iz 1833. godine pripojeno je šest do tada neoslobođenih nahija. Tako su Srbiji pripojene Krajinska i Podrinska nahija pa je time izmenjena granica iz 1815. godine i stvorena nova na Dunavu sa Vlaškom, a produžena na Drini sa Bosnom.

Prevoz Dunavom i Savom prema Austriji omogućavao je uspostavljanje neophodnih diplomatskih, trgovačkih i kulturnih veza Srbije sa zapadnim svetom. Zbog toga je organizovanje i kontrola rečnog saobraćaja na ovoj granici predstavljalo prioritetni zadatak srpske vlasti od prvog dana borbe za sticanje nezavisnosti.

S obzirom na nedovoljno usavršena sredstva za prevoz vodom, kojima je Srbija raspolagala u prvoj polovini XIX veka, nije bio moguć saobraćaj duž reka. Početak rečnog saobraćaja u Srbiji, predstavljao je organizovani prevoz ljudi, robe i pošte sa jedne obale preko reke na drugu. Ovakav prevoz obavljan je prvo po potrebi, zatim redovno, sa određenih mesta – nazvanih skele (pristaništa) raspoređenih duž srpske obale. Na vodenoj granici Srbije postojale su sledeće skele:

- sa Austrijom, osim beogradskog pristaništa, na Dunavu: **Ram, Smederevo, Grocka, Višnjica;** na Savi: **Ostružnica, Šabac, Mitrovica;**
- sa Vlaškom, na Porečkoj reci, **Poreč**, a od 1833. godine na Dunavu: **Tekija, Kladovo, Radujevac;**
- sa Bosnom, na Drini: **Rača, Ljubovija**, a od 1833. godine i **Šepačka Ada.**

Navedene *skele* bile su od početka pod srpskom kontrolom, osim beogradskog pristaništa koje Turci zbog geografskog položaja (međunarodni put) i obima obavljanog prometa prepuštaju Srbima tek 1833. godine.

Korišćena su različita sredstva za prevoz vodom: *skele* (najbrojnije), lađe (veći čamac) i *kai-ci* (manji čamac). Za nadzor i rad na skelama bile su zadužene **skeledžije** (u svojstvu državnih činovnika). Pored ovih, zaposleni su bili: đumrukdžije (carinici), čamdžije, pisari i pomoćno osoblje. Koordinaciju rada i upravljanje svim skelama vršila je vrhovna vlast u Srbiji, sam Knjaz donošenjem uredbi i pisanih instrukcija o radu.

Pismo knjaza Miloša Obrenovića; citat iz "Kopije pisama i uredba Gospodarevi" (reč je o Protokolu Miloševe "Knjažeske Kancelarije", za 1824-25. godinu u izdanju SANU 1973. god. str 117):

meseca oktobra 1824. leta

br. pisma 2179 dan 31.

*Pisano Jefremu (Obrenović Jevrem – knez nahijski) u Šapcu: Razumeo sam od Marka (Hadži Stojlo) skeledžije da je prevozna lađa na tamošnjoj **Skeli** vrlo slaba i zato poslaću majstora lađara da načini lađu prevoznu za tamo. Za mitrovačkog skeledžiju izaberite vi koga znate i postavite, koji će točan račun i dobar poredak u svemu nadbljudavati (nadgledati, kontrolisati)*

Ovakve Knjaževe pismene naredbe – instrukcije o radu, imale su snagu zvanične uredbi. Podanici su ih bez pogovora sprovodili i o tome redovno izveštavali.

Skele kao mesta na graničnim rekama, odakle je polazio i dolazio prevoz, imale su svoja zaduženja u lancu organizovanog prenošenja pošte. Organizovani prevoz poštanskih pošiljaka obavljan je samo za potrebe države i to na dva načina:

- a) direktnim prenošenjem i uručenjem pošiljke primaocu preko državnog tatara za inostranstvo (činovnici za prenos službenih pošiljaka);
- b) posredno – etapno, pošiljka preneti do granice i predata inostranoj poštanskoj ustanovi ili kuriru za dalje slanje.

Prilikom **direktnog prenošenja** pošiljaka, *skele* su obavljale prevoz u svojstvu saobraćajne ustanove. Prolazeći tatar, osim što su prevoženi sa jedne na drugu obalu reke, koristili su *skele* za odmor i snabdevanje za dalje putovanje.

U ostružničkoj skeli postojao je konak (objekat za odmor i prenoćište).

O ulozi skela u organizovanju direktnog prenošenja pošiljaka za inostranstvo govori i pismo – naredba Knjaza Miloša Obrenovića.; citat iz "Kopije pisama i uredbi Gospodarevih" (str. 387):

meseca maja 1825. leta

br. pisma 924 dan 16.

*Pisano skeledžiji Stojanu Simiću u Ram; da, po prijemu pisma, sve račune skelske i novac od prihoda preda dosadašnjim pisarima ... a on amo u Kragujevac da dođe i što bude od **tatarska takuma** (opreme) imao, sa sobom da ponese budući da će Gospodaru trebati češće svoje tataru u Carigrad šiljati. Zato on da je svagdan na ruci ...*

Prilikom **posrednog – etapnog** prenošenja, domaći tatari i surudžije (pismošoš) donosili su pošiljke do skela koje su ih preuzimale, prevozile i isporučivale za dalje slanje. U ovom slučaju skele obavljaju tranzitnu manipulaciju u svojstvu poštanske ustanove. Ista obaveza tranzitnog postupanja važila je i za službene pošiljke koje su pristizale preko inostranih poštanskih ustanova i kurira do skela, odakle su posredstvom tatara i surudžija slate primaocima u unutrašnjosti zemlje.

Treba napomenuti, da su skele, kao jedine državne ustanove u obnovljenoj Srbiji, od početka primale privatne trgovačke pošiljke i uz naplatu vršile tranzitnu manipulaciju (prijem, prevoz preko reke, predaju za dalje slanje).

U periodu Prvog srpskog ustanka (1804-1813) prevoz graničnim rekama, na srpskoj strani, bio je pod kontrolom ustanika. Nije poznat propis, tarifa ili neki drugi akt kojim je uređivan prevoz ljudi, robe i pošte. Zna se da su pošiljke prevožene preko reka, odnosno obavljana tranzitna manipulacija, pa se jedino na osnovu sačuvanih pisama može sagledati poštanski saobraćaj toga vremena. Ovakva pisma su retka i posebno dragocena za poštansku istoriju Srbije.

Međunarodni saobraćaj na relaciji Carigrad - Beograd (preko reke) - Zemun - Beč bio je u prekidu zbog ratnih dešavanja u Srbiji. To je razlog što je poštanski saobraćaj usmeravan zaobilaznim putem preko Vlačke.

U periodu Drugog srpskog ustanka i prve vladavine Miloša Obrenovića (1815-1839) prevoz na rekama je razvijan i unapređivan i od prvog dana je propisom uređen.

Već krajem 1815. godine, Miloš tada kao Vrhovni Knez, stvara uslove za vršenje neograničene vlasti i nastoji da monopoliše trgovinu, posebno onu koja se obavljala preko vodene granice sa Austrijom. Tako je među prvima objavljena Tarifa (12. decembra 1815. godine, a izmenjena 1822. godine) koja se odnosila na: **Skele i đumruke od Rama do Drine, po kojoj su đumručina i skelarina naplaćivane**, izuzev beogradskog pristaništa. Do prelaska skela u ruke srpske vlasti, prevoz se naplaćivao po turskoj tarifi. Objavljivanjem Tarife 1815. godine nastavlja se sa naplaćivanjem prevoza, a uvodi novina da pravo na prihod i nadzor pripada Vrhovnom Knezu. Ova Tarifa i pravo na prihod od pomenutih skela ostaje na snazi do odlaska Knjaza Miloša sa vlasti (ukinuto odlukom Državnog Soveta - Uredba od 6. juna 1839. godine, Zbornik zakona i uredbi, knj. I str. 231).

Prevoz poštanskih pošiljaka između Beograda i Zemuna, sa srpske strane, vršili su kaikdžije na čamcima (kaicima) i do kraja 1833. godine ovu uslugu su naplaćivali po turskoj tarifi. Posle preuzimanja beogradskog đumruka (carine) sa pristaništem, Knjaz izdaje Diplomu (20. decembra 1833. godine) svom beogradskom konzulu Hadži Pantu Stoilu, kojom ga imenuje za glavnog nadziratelja kaika i skela za prevoz ljudi, robe i pošte na graničnom prelazu Beograd - Zemun i Pančevo. Tom prilikom objavljena je **Tarifa** za beogradsko pristanište i prvi put u Srbiji propisana naplata za poštanske usluge. Citat iz Tarife:

(član 6) "Od svakog pisma koje bi se iz Bjeograda u Zemun ili Pančevo slalo i pisma koje bi iz Zemuna il' Pančeva u Beograd dolazilo naplaćivati konzulat od 5 para poštarine. Naprotiv tog konzulat je dužan opraviti odlazeća i podeliti svakom svoja dolazeća pisma na uređeno vreme" (Arh. Srb. fond KK VII 920,1; 944,5; 963,4).

Radi se o naplati poštarine za privatna pisma koja su lično ili privatnim kurirom donošena do konzula i predavana za slanje u Austriju i obrnuto; isto je važno i za inostrana tranzitna pisma (ne postoji posebna odredba u Tarifi); za srpska službena pisma poštarina se nije plaćala. Ostali prelazi na vodenoj granici sa Austrijom do kraja su ostali pod direktnim nadzorom Knjaza (ukinuto Uredbom od 6. junja 1839. godine).

Tarifom za beogradsko pristanište bila je propisana naplata poštanske manipulacije (prijem, prevoz, predaja za dalje) i ustanovljena obaveza i način postupanja sa odlazećim-dolazećim pismima. Do danas, nije poznato pismo ili pošiljka na kome je označena naplata od 5 para ili upisano poštansko postupanje obavljeno u beogradskom pristaništu. Predpostavljam da beogradski nadziratelj kaika i skela nije imao obavezu ovog upisivanja, za razliku od austrijskih prevoznika koji su redovno obeležavali - upisivali naplatu prevoza, na relaciji Zemun (prevoz preko reke) - Beograd, od 2 krajcera.

Za obavljanje poštansko-tranzitne manipulacije u skelama, gde je važila Tarifa iz 1815. godine, bile su zadužene skeledžije (nadziratelji) i đumrukdžije (carinici). Postupanje sa poštanskim pošiljkama vršeno je na osnovu knjaževih naredbi - instrukcija o radu, koje je on lično, po potrebi, upućivao svakom pojedinačno. Verovano da se na osnovu jedne takve naredbe na dmitrovačkoj skeli na prevoženim pismima upisivala obavljena poštanska manipulacija. Propis o obavezi i načinu obeležavanja nije postojao, pa zato samo sačuvana pisma svedoče o tome. Poznato je nekoliko pisama sa upisanom tranzitnom manipulacijom u dmitrovačkoj skeli. Citat upisa:

"No. 164. prešlo preko Skele dmitrovačke 5. julija 839 goda, i otpravljeno prinadležnije ...; đumrukdžija Sk. dmitrovački ... (potpis)".

Verujem da se i u ostalim skelama slično postupalo, ali da takva pisma nisu sačuvana.

Međunarodni poštanski saobraćaj preko Srbije dugo je bio u prekidu zbog nereguliranih prilika u Beogradskom pašaluku. Turska je prema kapitulacijama bila obavezna da dozvoli prolaz kroz svoje zemlje austrijskoj zvaničnoj pošti. Sređivanjem prilika u Srbiji, austrijska pošta od 1828. godine počinje da saobraća na relaciji Beč - Beograd (preko reke), zatim kroz Srbiju do Carigrada ili Soluna i nazad. Austrija, u periodu do otvaranja pošte pri svom konzulatu, za potrebe u Beogradu koristi usluge austrijskih državnih činovnika - terdžumana (tumači, posrednici kod vlasti), koji su obavljali sve poslove sa dolazećom - odlazećom austrijskom poštom u beogradskom pristaništu. Po sporazumu Knjaza Miloša i engleske vlade od 1835. godine, organizovan je prenos engleske zvanične pošte kroz Srbiju do Beograda i preko reke do Zemuna.

U Austriji se osniva Prvo Dunavsko Parobrodsko Društvo (DDSG), koje od 1830. godine uspostavlja plovidbu na srpskim graničnim rekama. DDSG koristi pristaništa na srpskoj obali i obavlja posebnu poštansku službu. Društvo je obavljalo plovidbu Dunavom, Savom i Tisom, a preko mora do Carigrada i Odese; sve do 1880. godine kada gubi pravo prenosa pošte.

Uprkos protivljenju srpske vlasti, austrijski konzulat otvara svoju poštu u Beogradu 1. avgusta 1841. godine i uspostavlja redovnu poštansku vezu između Srbije i Austrije. Na ovaj način austrijska pošta direktno u Beogradu preuzima pošiljke, prevozi ih preko reke i svojom organizacijom prenosi dalje. Ova pošta je deo austrijskog poštanskog sistema i kao takva radi samostalno i po svojim pravilima službe. Konzularna pošta u Beogradu prestaje sa radom 30. septembra 1869. godine, kada je i zatvorena. U periodu rada austrijske pošte u Beogradu (1841-1869), pošiljke iz Srbije za zapadne zemlje mogle su se i dalje donositi do skela, predavati radi prevoza preko reke i isporuke austrijskim poštanskim ustanovama, za dalje slanje.

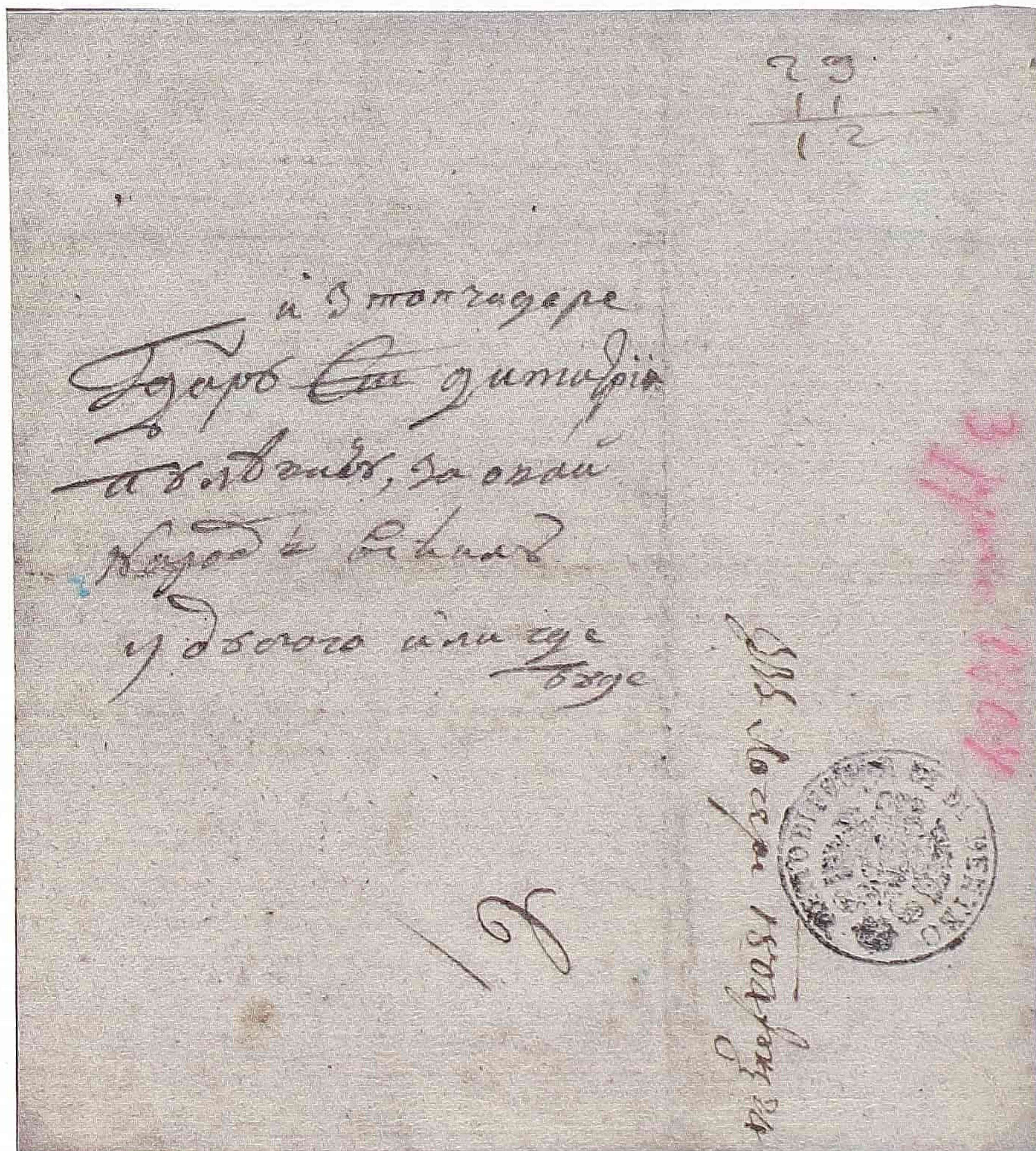
Narastanjem obima trgovine, poštanskog saobraćaja i razvojem sredstava za prevoz vodom, saobraćaj na graničnim rekama Srbije doživljava ekspanziju u drugoj polovini XIX veka.

U nastavku sledi prikaz sačuvanih pisama, kao pokušaj rekonstrukcije poštanskog saobraćaja obavljanog preko graničnih reka Srbije u prvoj polovini XIX veka. Ova pisma su kolekcionarski izuzetno retka, a za poštansku istoriju Srbije dragocena.

Od prikazanih izdvajam dva posebno vredna pažnje, pismo slika 1 i slika 9

Prvo (sl. 1), kao najranije poznato pismo iz obnovljene Srbije, otposlato 1804. godine sa upisanim mestom polaska, preveženo preko reke do kontumaca, zatim otisnutim negativnim žigom zemunskog kontumaca (potvrda izvršene dezinfekcije) i upisanim datumom prijema u Austriju;

Drugo (sl. 9), pismo na sebi nosi prvi poznati upis poštanske manipulacije izvršene u srpskoj ustanovi (u ovom slučaju skeli), u periodu kada propis o tome nije postojao, a obavljen je u maniru koji će se primenjivati posle otvaranja "Javne Pošte" maja 1840. godine i propisivanja pravila o manipulativnom postupanju, sa obavezom upisivanja - obeležavanja.

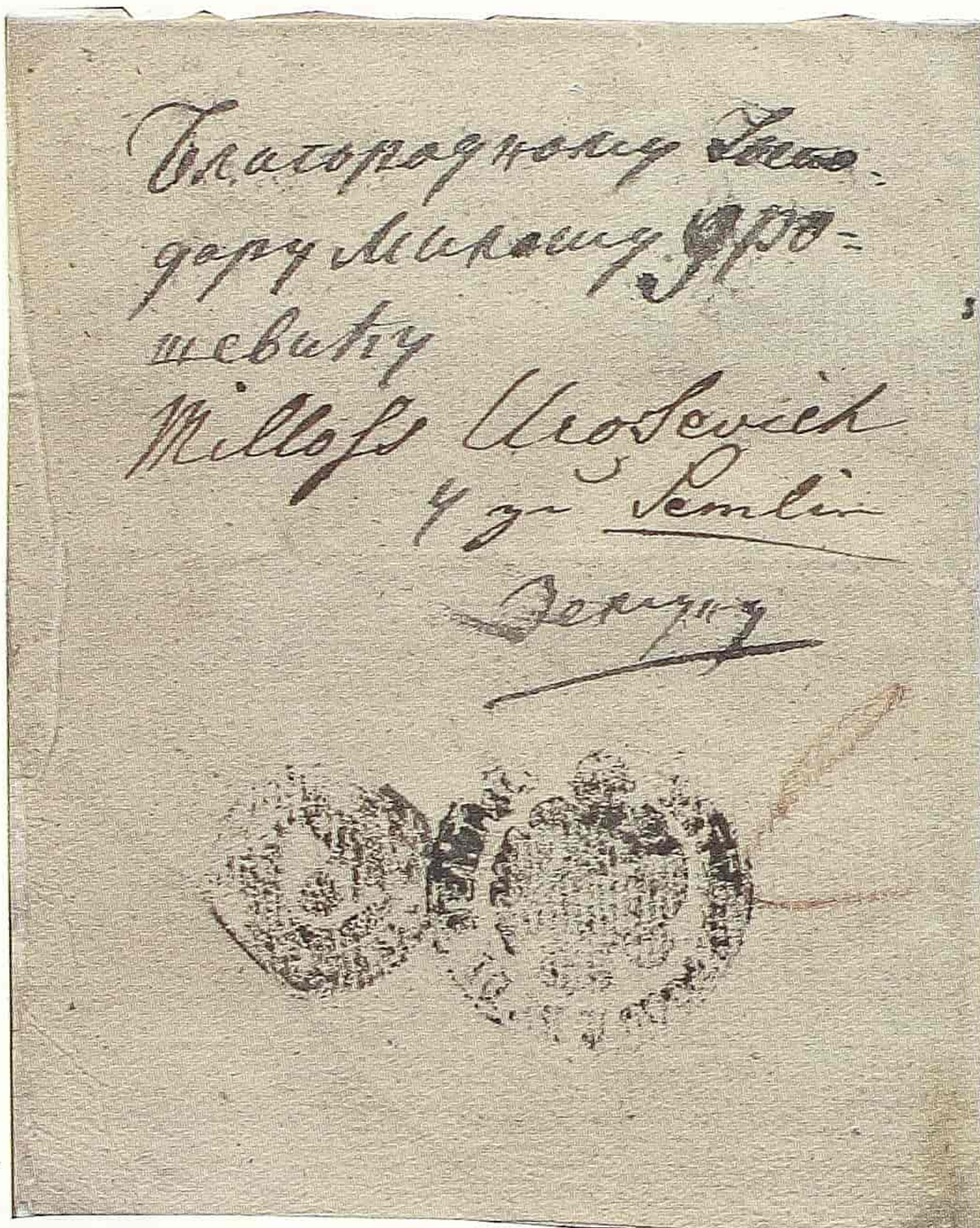
1804. god. Privatno pismo iz Srbije za Austriju, preneto preko reke i austrijskog sanitarnog kordona, do krajnjeg odredišta.

✉ (etapno prenošeno), u polazu upisano mesto "iz Topčidera" (u tom trenutku srpski ustančki logor), preneto do beogradskog pristaništa, preveženo preko reke (Save) do Zemunskog kontumaca, dezinfekovano - otisnut žig „Netto di Fuora et di Dentro" (potvrda izvršenja), otposlato do primaoca, prijem upisan „1804. Jun 24."

Slika 2

1815. god. Privatno pismo iz Srbije za Austriju, preneto preko reke i austrijskog sanitarnog kordona, otposlato do primaoca.

✉ (etapno prenošeno), preneto do austriskog službenika (terdžumana) ili do prevoznika u beogradskom pristaništu, primljeno i upisan naplaćen prevoz „2” krajcera, preveženo preko reke (Save) do Zemunskog kontumaca, dezinfekovano - otisnut žig „Netto di Fuora et di Dentro” (potvrda izvršenja), otposlato do primaoca, prijem upisan „30. Oktom. 1815.god”.

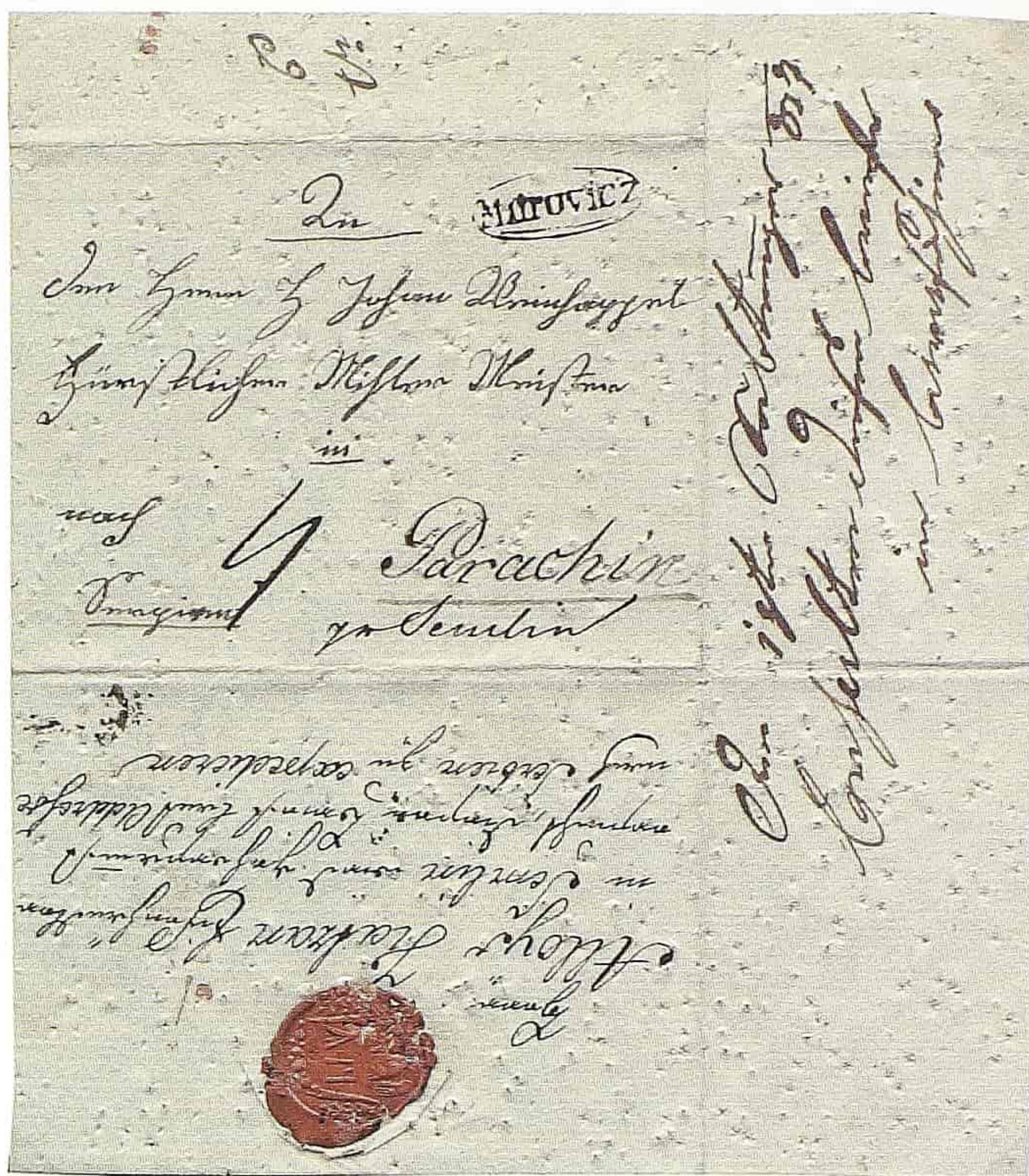

Slika 3

1819. god. Privatno pismo iz Austrije za Srbiju, preneto austrijskom poštom preko reke do krajnjeg odredišta (Beograda).

✉ (etapno prenošeno), u polazu

upisano mesto „iz Adde”, otposlato, zatim tranzitno otisnut žig pošte „Semlin”, upisan naplaćen prevoz „2” krajcera do odredišta (Beograd), gde ga austriski terdžuman preuzima i isporučuje primaocu, upisan prijem „29. april 1819 Beograd”.

Slika 4

1837. god. Privatno pismo iz Austrije za Srbiju, preneto austrijskom poštanskom organizacijom, kroz Srbiju, preko lokalnog sanitarnog kordona do krajnjeg odredišta.

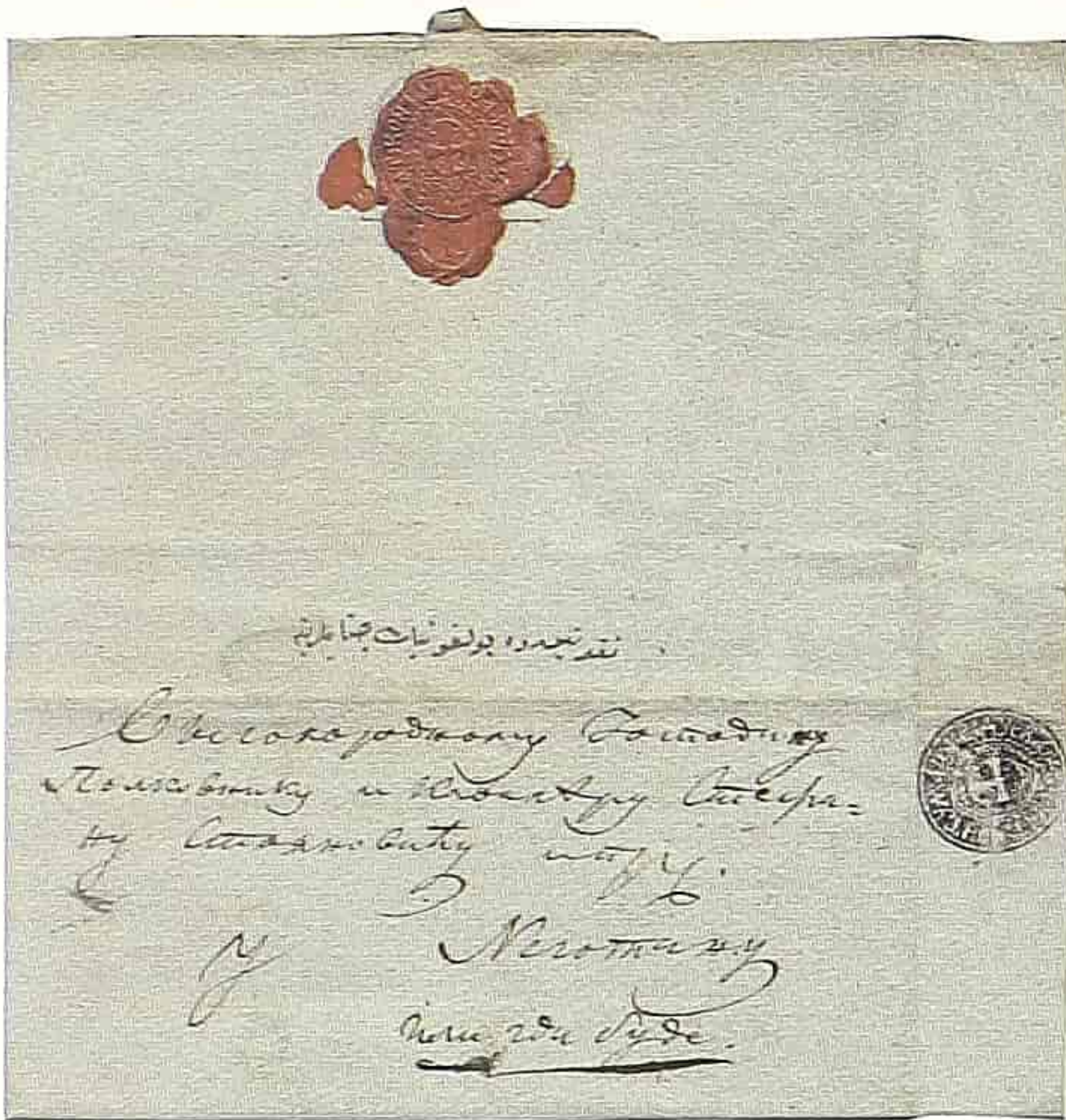
✉ (etapno prenošeno), iz Mitrovice (Austrije), u polazu otisnut žig pošte **Mitrovicz**, otposlato preko Zemuna gde je upisana instrukcija „o načinu ekspedovanja kroz Srbiju“ i upisano „4“ krajcera (za prevoz i isporuku u unutrašnjosti Srbije), preveženo preko reke (Save) i isporučeno do krajnjeg odredišta (**Paraćin**, koji se nalazio unutar područja, u tom trenutku zaraženog kugom). Pismo dezinfekovano po pravilima za „**lokalni karantin**“ (od 20.8. do 31.10.1837. god.), upisan prijem i potvrda o dezinfekovanju. „1. septembra 837. primljeno ovo pismo u...“

1847.god. Privatno pismo iz Turske (Istanbul), preneto austrijskom poštanskom organizacijom preko srpskog sanitarnog kordona, kroz Srbiju, preko austrijskog sanitarnog kordona, do krajnjeg odredišta Francuske (Pariz).

✉ (etapno prenošeno), primljeno u austrijskoj konzularnoj pošti u Istanbulu, u polazu otisnut žig „**Constantinopole .12.Mai**“ i upisana naplaćena poštarina „90“ krajcera, otposlato suvozemnim putem do srpskog sanitarnog kordona, pismo dezinfekovano - otisnut žig „**Aleksinački kontumac**“ (potvrda izvršenja), preneto kroz Srbiju i na ulazu tranzitno otisnut žig austrijske konz. pošte „**Belgrade . 21. Mai**“, preveženo preko reke (Save) do Zemunskog kontumaca, izvršena dezinfekcija - pismo zatvoreno voštanim pečatom „**Sigil. Sanitatis Semlinensis**“ i otisnut žig „**Sanitatis Sigillum**“ (potvrda izvršenja), preneto kroz Austriju i nemačko područje do granice sa Francuskom gde je tranzitno otisnut žig francuske pošte „**2.Autr. 2.Forbach 29.Mai. 47**“ i time potvrđeno preuzimanje za dalji prenos do krajnjeg odredišta (**Paris**).

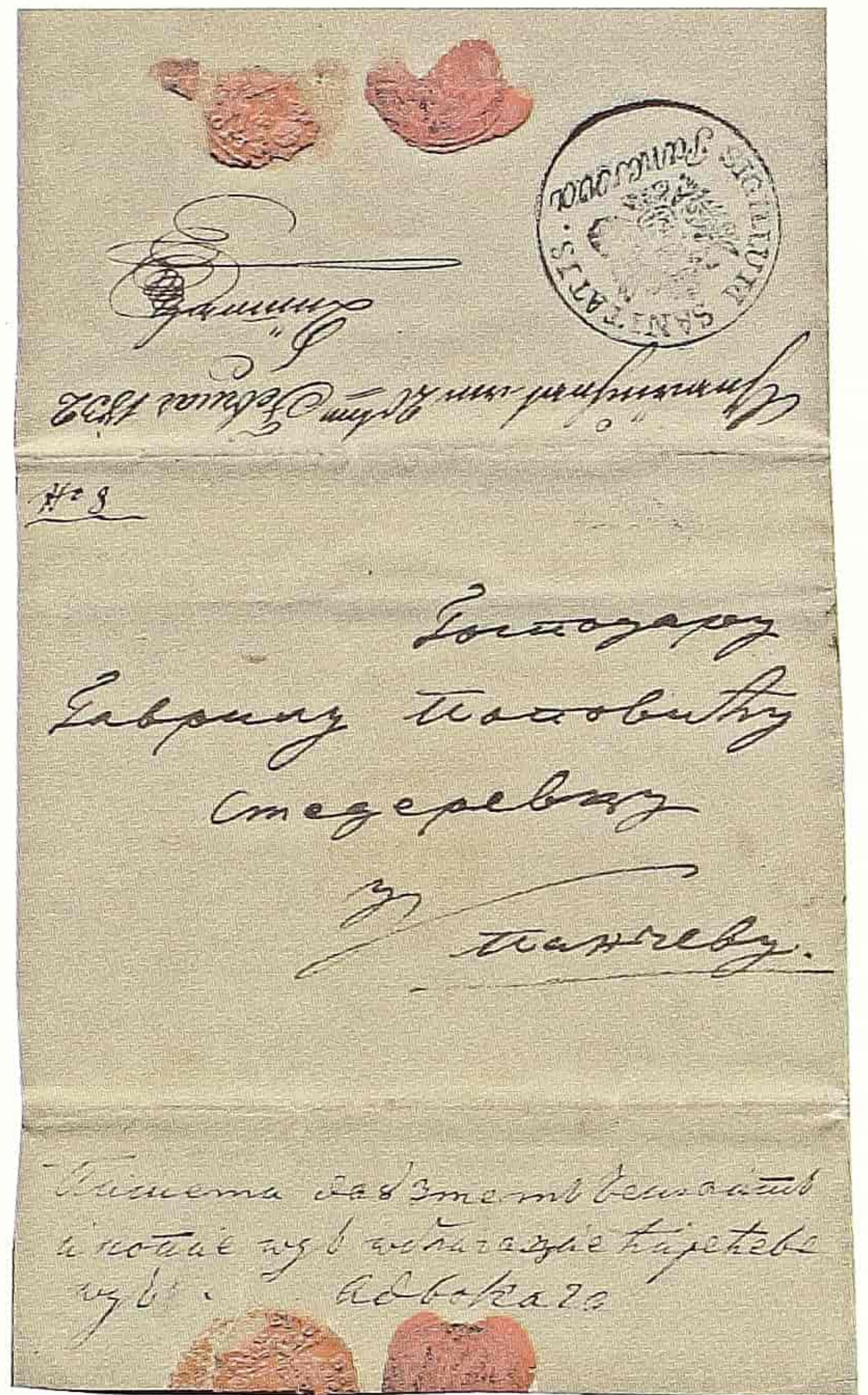

Slika 5

Slika 6 1837. god. Privatno pismo iz Turske preko Vlačke za Srbiju, preneto preko reke i srpskog sanitarnog kordona do krajnjeg odredišta.

☒ (etapno prenošeno), iz Turske (Bugarska) preko Vlačke preneto do Radujevačke skele, preuzeto, preveženo preko reke (Dunava) do „**Kontumaca Radujevačkog**“ - pismo dezinfekovano - zatvoreno voštanim pečatom kontumaca i otisnut žig „**Kontumac Radueva**“ (potvrda izvršenja), zatim otposlato do primaoca, prijem upisan „u Zaičaru 27. noembra. 837.god“.

Slika 8 1832. god. Privatno pismo iz Srbije za Austriju, preneto preko reke i austrijskog sanitarnog kordona, otposlato do primaoca.

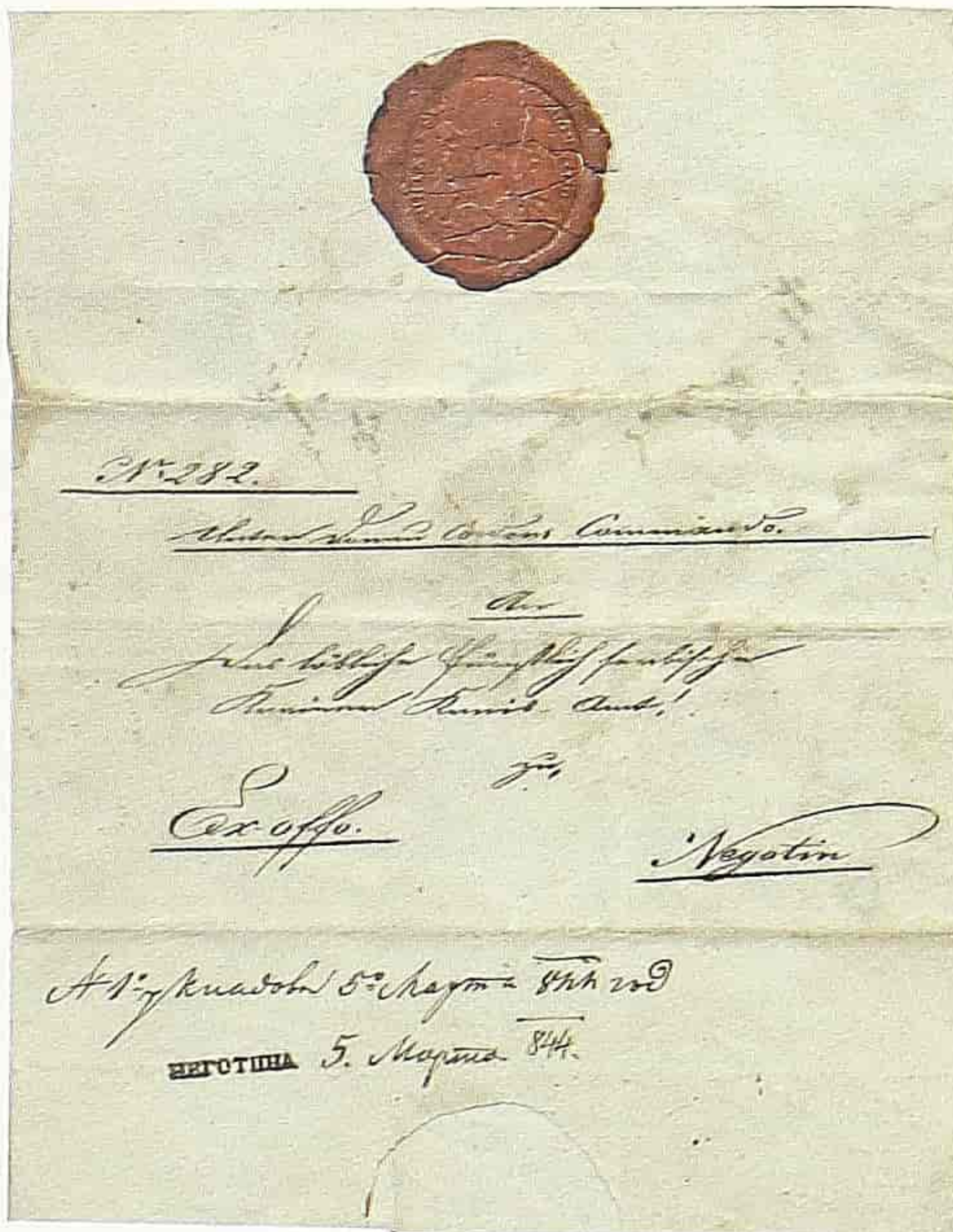
☒ (etapno prenošeno), preneto do Višnjičke skele, primljeno i preveženo preko reke do Pančevačkog kontumaca, pismo dezinfekovano – zatvoreno voštanim pečatom „**Netto Di Fuora et Di Dentro**“, upisana potvrda o izvršenju 20. februar 1832. i otisnut žig „**Sigillum Sanitatis. Pancsova**“, otposlato do primaoca.

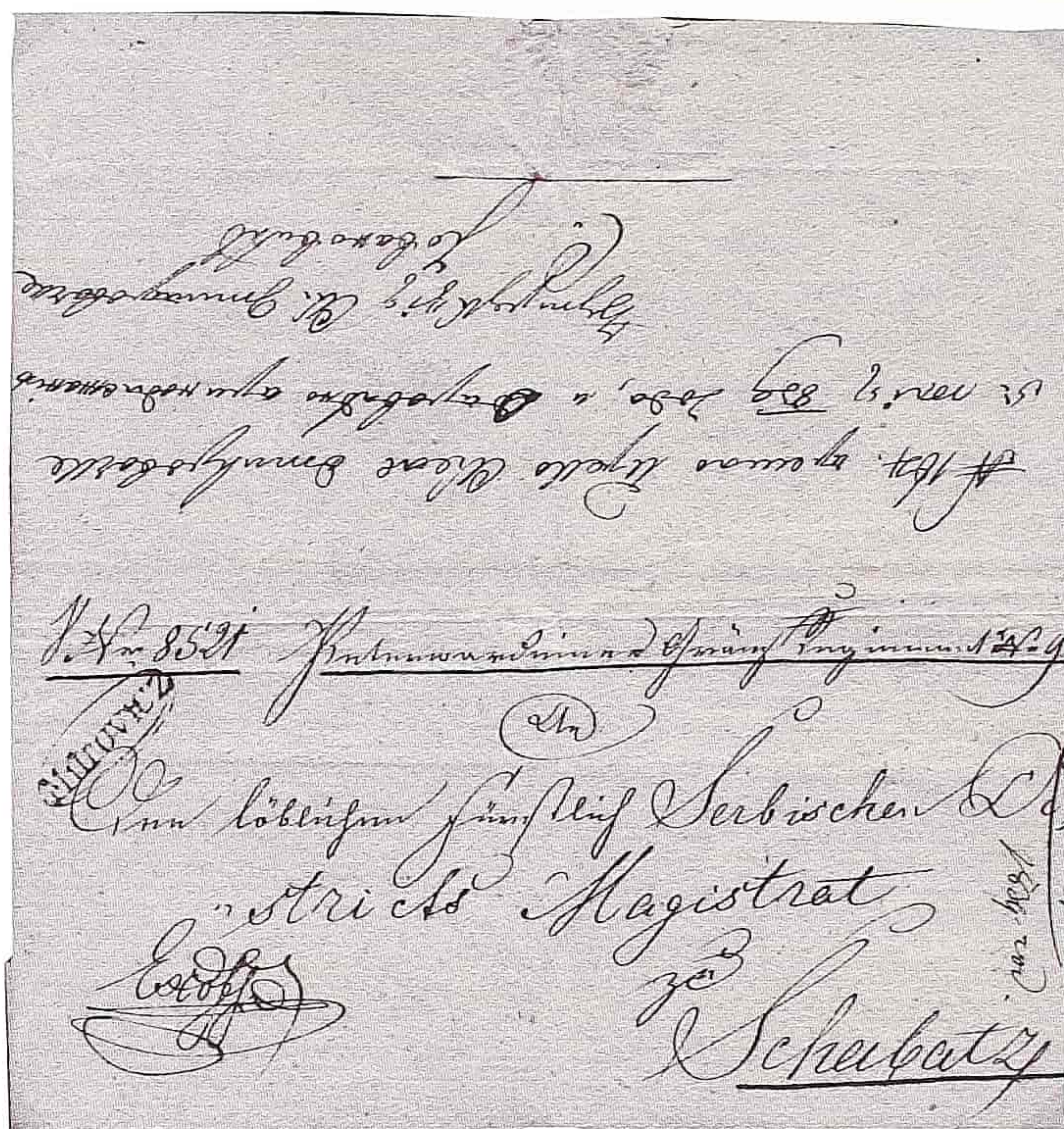
Slika 7

1844. god. Službeno pismo iz Austrije za Srbiju, kambijaturno preneto do srpske skele (u periodu rada austrijske konzularne pošte u Beogradu), preveženo preko reke i predato srpskoj pošti na prenošenje do krajnjeg odredišta.

☒ (etapno prenošeno), iz austrijske dunavske pogranične komande (Oršava), kambijaturno preneto do **Tekijske skele**, preuzeto, preveženo

preko reke (Dunava) i otposlato srpskom poštom, tranzitno upisana pošta „**No. 1 u Kladova 5. marta 844.god**“ upućeno do primaoca, otisnut dolazni žig pošte „**Negotin**“ i upisan datum „**5. marta 844**“.

Slika 9

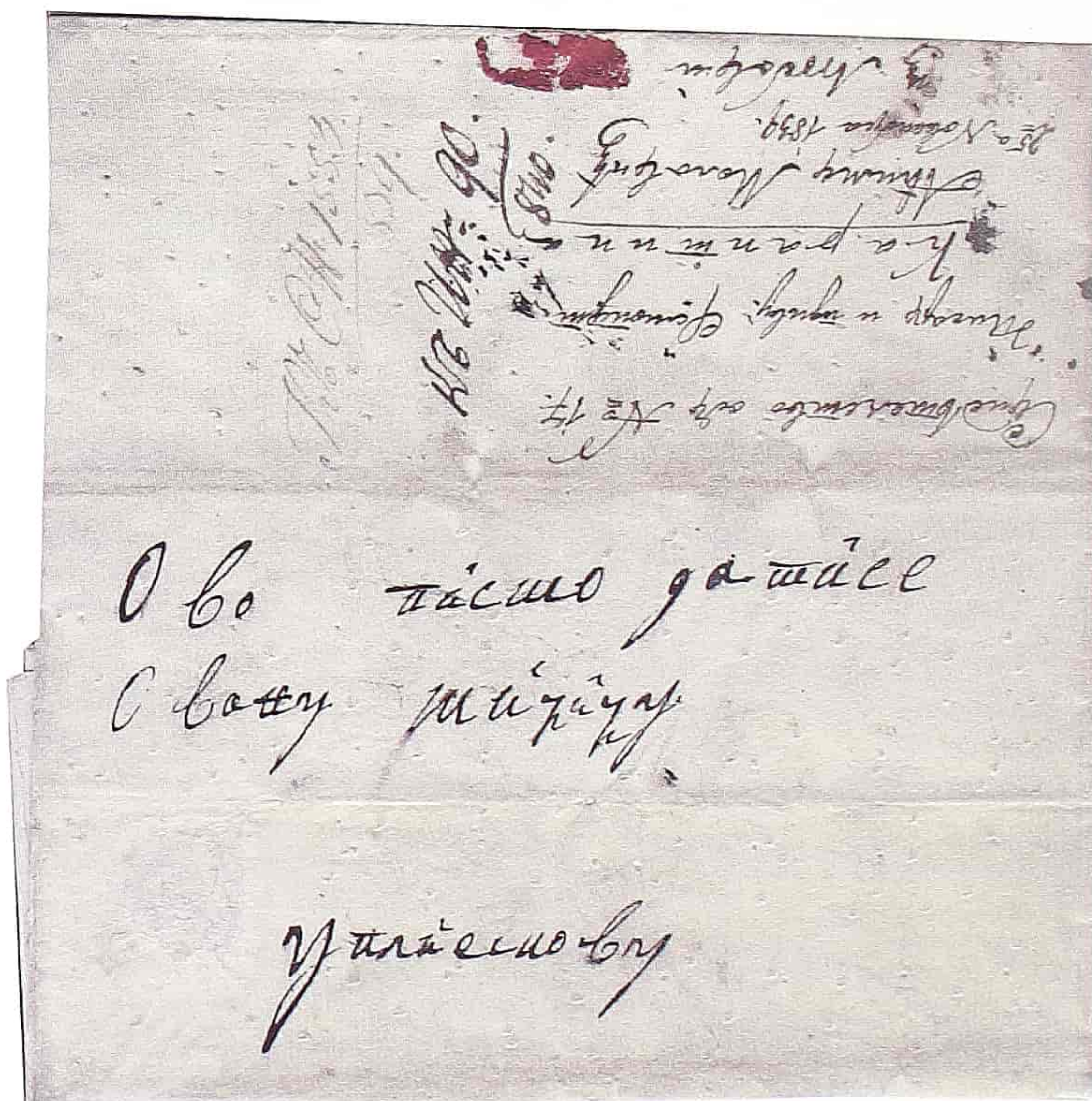
1839. god. Službeno pismo iz Austrije za Srbiju, preneto austrijskom poštom do srpske skele, preveženo preko reke i upisana tranzitno-poštanska manipulacija, otposlato u unutrašnjost zemlje do primaoca.

✉ (etapno prenošeno), u polazu otisnut žig pošte „Mitrovicz”, preneto do „dmitrovačke skele” preuzeto, preveženo preko reke (Save) i upisano poštansko postupanje: „No.164. prešlo preko Skele dmitrovačke 5. julija 839.goda, i otpravljeno prinadležanije...; djumrugdžija Sk. Dmitrovačke...(potpis)”, otposlato ka odredištu (Šabac), prijem upisan „6 julija 839”

Slika 11

1839. god. Privatno pismo iz Bosne za Srbiju, preneto preko reke i srpskog sanitarnog kordona do krajnjeg odredišta.

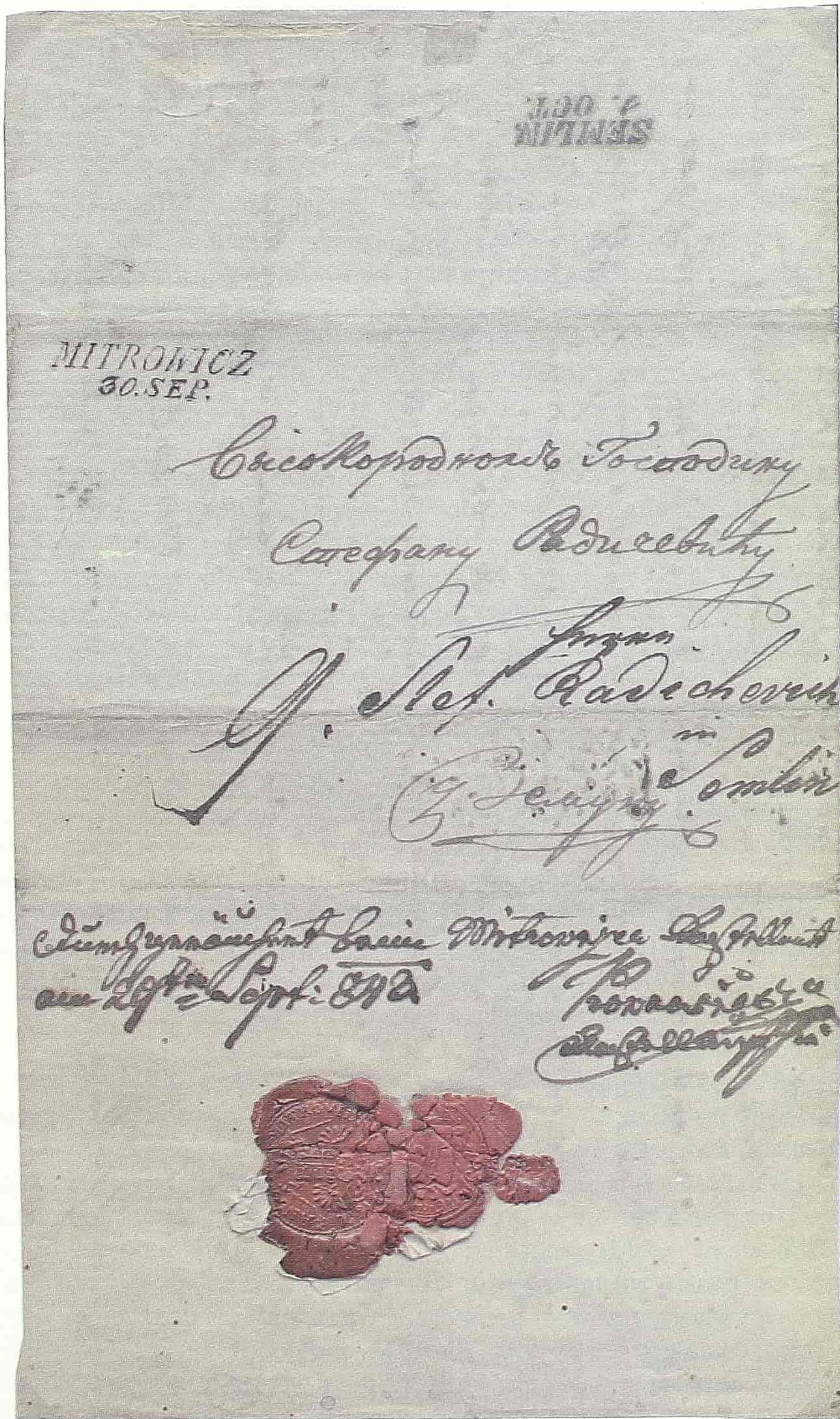
✉ (etapno prenošeno), iz Srebrenice (Bosna) doneto i predato Ljuboviskoj skeli, preveženo preko reke (Drine) do Karantina ljuboviskog, pismo dezinfekovano – upisana potvrda o izvršenju „No 17. Karantin ... (potpis) 25. novembar 1839, Ljubovija” i otposlato do primaoca u Srbiji, prijem upisan „26. novembar 1839”.

Slika 10

1843. god. Privatno pismo iz Srbije za Austriju, preneto preko reke i austrijskog sanitarnog kordona (u periodu rada austrijske konzularne pošte u Beogradu), otposlato austrijskom poštom do krajnjeg odredišta.

☒ (etapno prenošeno), preneto do **Dmitrovačke skele**, primljeno i preveženo preko reke (Save) do Mitrovačkog (austrijskog) kontumaca, pismo dezinfekovano - zatvoreno voštanim pečatom „**Sigil. Sanitatis Mitroviensis**...“ i upisana potvrda o izvršenju „**29.Sept. 843**“, zatim prosledjeno pošti, otisnut žig „**Mitrovicz**“, upisana plaćena poštarina „**9**“ krajcera i zatim otposlato do krajnjeg odredišta (**Zemun**), otisnut dolazni žig pošte „**Semlin. 1. oct.**“

Summary

ORIGIN OF THE POST TRAFFIC ON THE BORDER RIVERS IN SERBIA IN THE XIX CENTURY Slobodan Sotra

The renewal of the Serbian state at the commencement of the XIX century caused the necessity of arranging the post traffic with the other countries. It involved carrying of the official post of diplomatic and commercial character, mostly for the needs of the state authority of the then Serbia.

Where the geographic conditions allowed, the road traffic was used. Being that Serbia was bordered by three rivers (the Danube, Sava and Drina) in the XIX century, carrying of post consignments across the water border was the only possibility of realizing communication with the neighbouring and other countries. With Austria across the rivers Danube and Sava, with Wallachia over the Danube and across the majority portion of the border with Bosnia over the river Drina. The state water border was moved according to the territorial expansion of Serbia. By the Sultan's edict of the year 1833, six till then not liberated districts were adjoined. Thus were united to Serbia the Krajina and Podrinje districts in which way was modified the border of the year 1815 and created the new one on the Danube with Wallachia, while extended the border on the Drina with Bosnia.

The shipping along the Danube and Sava towards Austria enabled the establishment of highly needed diplomatic, commercial and cultural relations of Serbia with the western world. In the light of that, the arrangement and control of the river traffic on the border represented the priority task of the Serbian authority from the first day of the struggle for independence.

In view of the insufficiently developed means of transport by water available in the Serbia in the first half of the XIX century, the traffic along the rivers was not possible. The commencement of the river traffic in Serbia represented the organized transport of people, cargo and post from the one river bank to the other. Such a transport was carried out initially per necessity, and afterwards regularly, from the determined places – called ferry places (piers) distributed along the Serbian coast. On the water border of Serbia existed the following ferry places:

- with Austria, except the Belgrade pier, on the Danube:
Ram, Smederevo, Grocka, Visnjica;
- on the Sava: *Ostruznica, Sabac, Mitrovica;*
- with Wallachia, on the Porecka river, Porec, and from the year 1833 on the Danube: *Tekija, Kladovo, Radujevac;*
- with Bosnia, on the Drina: *Raca, Ljubovija,* and starting from the year 1833 also *Sepacka Ada.*

The mentioned ferry places were under the Serbian control from the very start, except the Belgrade pier which was passed over to the Serbs by the Turks due to its geographic position (international road) and the volume of the performed traffic only in the year 1833.

The diverse means of transport by waterways was used: ferries (most numerous), vessels (larger boats) and smaller boats. The survey and work on ferry boats was entrusted to ferrymen (in the capacity of the state officers). Beside them were also employed : customs officers, boatmen, clerks and serving men. Work coordination and command over all the ferry boats was performed by the supreme authority in Serbia, on the part of the Prince himself, by adopting decrees and written instructions on work.

ESEJ O "SENTI"

Jovan Reljin

SADRŽAJ: Pored detaljne kataloške obrade obe serije provizornog izdanja maraka "Senta", prema raspoloživim informacijama analitički su opisani i spomen listovi tada izdati od NOO Senta. Takođe, komentariše se i pojava vrednosnica koje nose u pretisku iste oznake. Tumačenjem do sada poznatih zvaničnih dokumenata, objavljenih tekstova ing. M. Venera i obrade ovog izdanja u domaćim i stranim katalozima, ovaj tekst izdvaja argumente koji potvrđuju da se administrativnom odlukom ne može efikasno i definitivno naknadno ne priznavati izdanje maraka koje je u jednom periodu faktički zaista postojalo.

ABSTRACT: In addition to a detailed catalog presentation of both series of a provisional issue of stamps "Senta", souvenir lists, released at that time in Senta, are also analytically described on the basis of available information. The appearance of postal stationery with the same markings as in overprint are commented, as well. Based on the interpretation of official documents known so far, published texts by engineer Verner, and this issue presentation in domestic and foreign catalogues, arguments are given in this article confirming that an issue of stamps, which really existed in one period of time, cannot be efficiently, definitely and subsequently denied by an administrative decision.

KLJUČNE REČI: provizorno izdanje, pretisak, spomen list, katalogizacija, vrednosnice

KEY WORDS: provisional issue, overprint, souvenir list, catalog presentation, postal stationery

Provizorno izdanje maraka i vrednosnica, koje se po mestu izdavanja nazvalo "Senta", prvo je u nizu sličnih izdanja iz 1944. i 1945. godine koja su sukcesivno nastajala, kako se već oslobađao deo po deo teritorije Jugoslavije. "Senta" pripada grupi pomoćnih, odnosno lokalnih izdanja, emitovanih u okviru dve serije maraka. Bile su to zapravo mađarske redovne marke, zatečene na poštama u području Sente i okoline, korišćene u redovnom poštanskom saobraćaju za vreme okupacije, a sada sa odgovarajućom preštamptom i oznakama novonastajuće države.

To su marke iz pojedinih izdanja redovnih maraka poštanske uprave Mađarske iz 1941. do 1944. godine, izašle pod nazivom "Bazilike", "Vojskovođe", "Znamenite žene" i Porto marke sa grbom.

Katalogizacija maraka

U tabeli su naznačene nominalne vrednosti koje sadrži prva i druga serija "Sente", sa opisom boje i kataloškim brojem koji osnovna marka nosi u katalogu Michel Europa Ost, Ungarn. Takođe, na kraju svakog reda kod prve serije dat je u zagradi i tiraž a sve prema orijentacionim, ne sasvim preciznim podacima iz publikacija i domaćih kataloga koji obrađuju ovo preštampanje.

Prva serija redovnih i porto maraka "Sente" imala je jedanaest vrednosti i to:

1.	od 1 filera, zelenocrna,	705	(1000)
2.	od 2 filera, oranžcrvena	706	(1000)
3.	od 3 filera, tamnosiva, ultramarin,	707	(800)
4.	od 4 filera, tamnosmeđa,	708	(1000)
5.	od 5 filera, crvena,	709	(1000)
6.	od 8 filera, crnomaslinasta,	711	(1000)
7.	od 10 filera, maslinastosmeđa,	712	(500)
8.	od 24 filera, karminsmeđa,	673	(1000)
9.	od 24 filera, purpurna,	716	(1000)
10.	od 30 filera, smeđekarmin,	753	(800)
11.	porto 10 filera na porto 2 filera, karminsmeđa, porto 144		(1000)

Druga serija redovnih i porto maraka "Sente" imala je sedamnaest vrednosti i to:

1.	od 6 filera – tamnosivoplava,	710
2.	od 12 filera – plavozelena,	713
3.	od 18 filera – lilacrna,	714
4.	od 20 filera – tamnocrvenosmeđa,	715
5.	od 20 filera – smeđemaslinasta,	754
6.	od 24 filera – tamnopurpurna,	755
7.	od 30 filera – smeđecrvena,	756
8.	od 50 filera – tamnoplava,	757
9.	od 70 filera – crvenosmeđa,	758
10.	od 80 filera – maslinastosmeđa,	738
11.	od 80 filera – tamnokarminsmeđa,	759
12.	od 1 penga – tamnozeleno,	739
13.	od 2 penga na 1 filer, purpurnosmeđa,	665
14.	od 5 penga na 1 filer, purpurnosmeđa,	665
15.	porto 20 filera na porto 3 filera, karminsmeđa, porto	145
16.	porto 30 filera na porto 4 filera, karminsmeđa, porto	146
17.	porto 50 filera na porto 6 filera, karminsmeđa, porto	147

Na ovim markama nalazi se pretisak "8.X.1944." u gornjem delu, a tekst "JUGOSLAVIJA" ćirilicom u crnoj boji, u donjem delu maraka. Takođe, na svim markama je i pretisak široke petokrake u crvenoj boji na sredini maraka. Kod jedine porto marke u prvoj seriji i sve tri u drugoj seriji, nalazi se i dodatni pretisak, preko crvene petokrake, kojim se označavaju nove vrednosti u filerima, uz po dve paralelne uzdužne crte u crnoj boji, kojim se vidno razlikuju porto od ostalih vrednosti. Kod druge serije, poslednje dve vrednosti franko maraka imaju nove vrednosti i one su, takođe preko crvene petokrake, sadržaj dodatnog pretiska u crnoj boji. Dosledno celom konceptu pretiska, ove dve marke nose oznaku nove vrednosti od 2 i 5 penga označene takođe ćiriličnim pismom. Drugog novca osim mađarskog u to vreme i na tom području očitno nije bilo u opticaju.

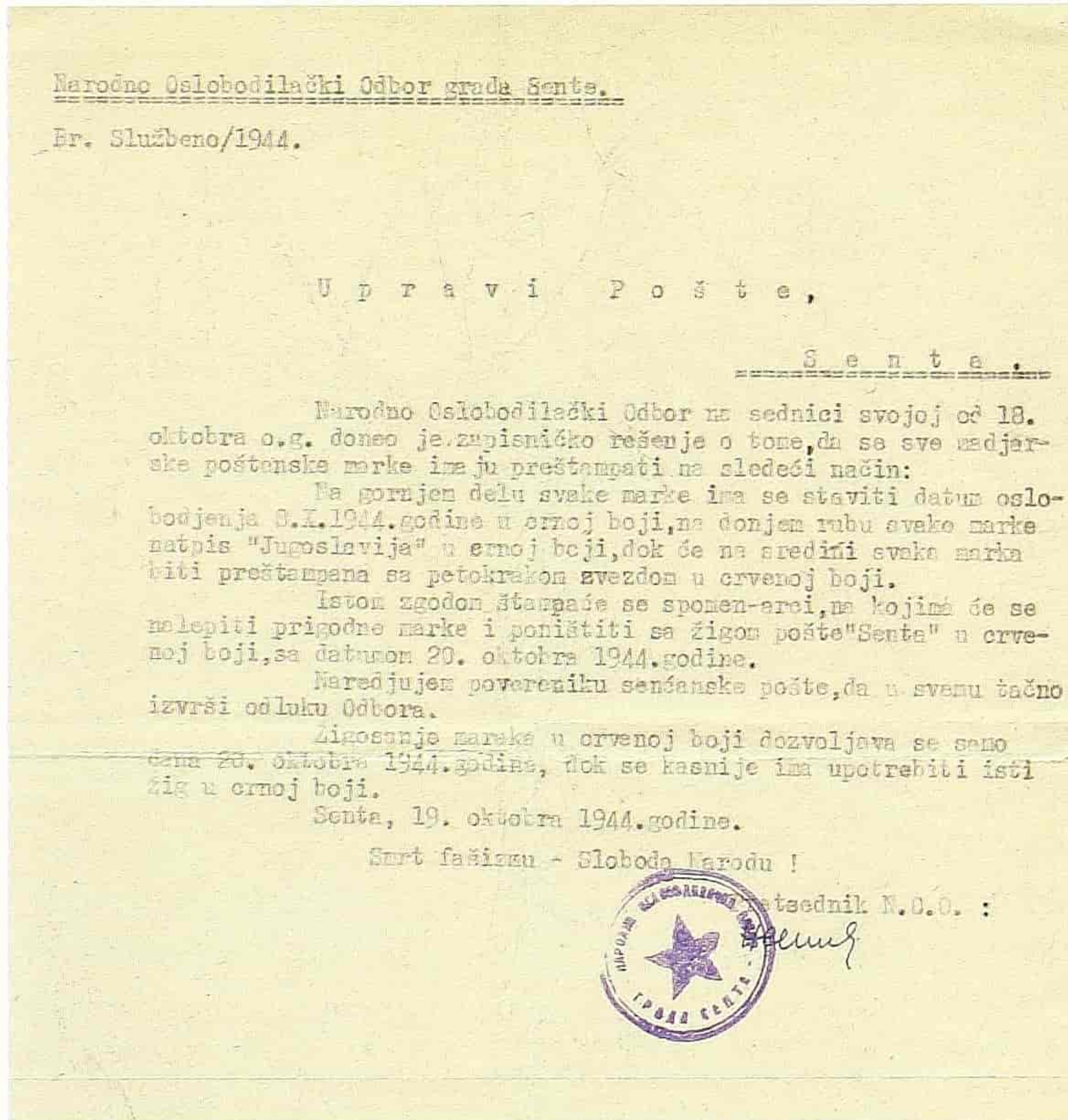
Domaći katalogi koji obrađuju ovo izdanje, konstatuju da ima i to čak 3 tipa falsifikata, te da je neophodan atest. Imajući u vidu da su ove osnovne mađarske marke štampane u ogromnim tiražima od više miliona komada i da su sve one važile, tj. bile u upotrebi sve do kraja juna 1946. godine, realno je pretpostaviti da nije bilo poteškoća da se one i u kasnijem periodu nađu u dovoljnim količinama za neovlašćeno pretiskivanje. Prema mađarskim katalogima vidljivo je da su ove marke u popriličnim tiražima korišćene i za pretiskivanje kao prva izdanja redovnih maraka tek formirane Republike Mađarske, tokom 1945. i 1946. godine.

Istorijat

Datum koji sadrži pretisak je u stvari dan oslobođenja grada Sente. A marke sa tim pretiskom emitovane su dve nedelje kasnije, 20. oktobra 1944. godine, na dan oslobođenja Beograda.

Narodnooslobodilački odbor grada Sente doneo je Odluku o izdavanju i načinu korišćenja ovih maraka i kao izvršioca Odluke, naslovio je Upravu pošte Senta i njenog poverenika. Ne treba zanemariti činjenicu da su se sva potonja tzv. "provizorna izdanja" koristila iskustvom "senćanskog izdanja", jer je ono bilo prvo po redu i očitno dovoljno originalno i celovito da može ostalima poslužiti kao uzor. Iz Odluke NOO Sente, vidi se jasna namera da se mađarske poštanske

marke preštampaju na sasvim određen, precizno utvrđen način. Zatim, vidi se da postoji institucija pošte, kao i njen poverenik. Odluka sadrži i deo koji se odnosi na "spomen-arke", na njihov izgled, način žigosanja na njih nalepljenih maraka i boju žiga. Izričito se u Odluci kaže da je žigosanje spomen-araka kao i žigosanje maraka na dan izlaska, tj. 20. oktobra 1944. godine dozvoljen samo tog dana u crvenoj boji, "dok se kasnije ima upotrebiti isti žig u crnoj boji". Ova rečenica iz Odluke NOO Senta neborivo jasno dokazuje nameru izdavača da se ovaj žig i ove marke "kasnije", tj. nakon 20.10. mogu koristiti za redovan poštanski saobraćaj.

*Originalni dokument
– Rešenje NOO Senta o
izdavanju preštampanih
maraka*

Sednica NOO Senta održana je 18. oktobra, Odluka nosi datum od 19. oktobra, a marke su već izašle 20. oktobra 1944. godine. Preštampavanje je izvršeno u štampariji "UNION" iz Sente. Bilo je to vreme za "naređenje-izvršenje", udarnički i revolucionarno. Danas izgleda nema, pre svega kadrovskih uslova, da se ispoštuje ovakav ritam. Za tih nepuna dva dana moralo se prikupiti u Senti i okolini što više preostalih mađarskih maraka

i dopremiti u štampariju. Podrazumeva se da su za to udarničko preštampavanje bili zanimljivi samo celi tabaci. Zatim, trebalo je pripremiti kliše za pretiskivanje u dve boje, a potom i kliše za nove vrednosti od 2 i 5 penga, kao i za porto marke. A onda i obaviti pretiskivanje i obezbediti da se svečane marke pojave na poštanskom šalteru, kao i na spomen-arcima, koje je paralelno sa ovim trebalo odštampati, na njih nalepiti te nove, tek preštampane marke, pa ih crvenim žigom žigosati. U svečanoj euforiji tek oslobođenog grada, kao i u želji da se ovim izdanjem obeleži i oslobađanje glavnog grada, zanimljivo je zamisliti kako su izgledala ta, bukvalno polovična dva dana za sve te poslove, ko ih je i sa kakvom obučenosti odradio, uz čiji nadzor ili kontrolu, itd. I onda konstatovati da u takvoj situaciji ostaje neverovatan utisak o maloj količini, odnosno broju grešaka koje su kasnije konstatovane. Neke su greške primećene već tokom udarničkog tempa i odmah uklanjane. Neke su promakle i tek kasnije klasifikovane po svojoj retkosti. A neke su nastale očito i mnogo kasnije...

U vremenu izdavanja ovih maraka nisu još bili oslobođeni Beograd i Novi Sad, tako da su za sav posao odlučivanja o preštampavanju bili jedino nadležni Gradski Narodnooslobodilački odbor i Komanda mesta u Senti. Za preštampavanje pošta u Senti nije raspolagala sa dovoljnom zalihom mađarskih maraka i stoga su one prikupljane iz raznih okolnih, već oslobođenih mesta, severnog Banata pre svega. Realno je pretpostaviti da je to prikupljanje potrajalo i nakon 20. oktobra, kao i da je preštampavanje nastavljeno nakon tog datuma. Teško je verovati da je ceo objavljeni tiraž bio sa preštampavanjem završen do 20. oktobra 1944. godine. Prema podacima koje je objavio ing. Mirko Verner, svakako jedan od glavnih autora ideje i realizacije celog izdanja, kod prvog izdanja tiraž je 500 serija, a kod drugog se ne daju precizni podaci već samo okvirno – da je ukupno preštampano ovih maraka oko 1000 primeraka, a ne manje od 50 primeraka od svake vrednosti. Ing. Verner je ipak konstatovao da se od 28 vrednosti koje čine prvo i drugo izdanje može govoriti o definitivnih 190 kompletnih serija.

Nekoliko vrednosti iz prve, tzv. male serije u četvercima

Otisak klišea za pretiskivanje celog tabaka od 50 maraka

Greške

Domaći katalozi su u međuvremenu konstatovali neke osnovne greške u pretiskivanju i to u prvoj seriji:

- kod vrednosti od 5 filera, nedostaje petokraka zvezda
- kod vrednosti od 24 filera, purpurna, pretisak obrnut
- kod vrednosti od 30 filera, pretisnut je samo tekst "Југославија"
- kod porto marke od 10 filera na 2 filera, deseti deo tiraža urađen je sa pretiskom mreže u zelenoj boji.

Kod druge serije, konstatovano je da postoje pomereni pretisci, kao i otisci na poledini marke, a takođe da je crvena boja petokrake često zamrljana.

Iako to katalozi ne spominju, sam ing. Verner u jednom svom tekstu pominje grešku nastalu u klišeu pretiska, da umesto ispravnog stoji reč "Југосливија" i to "četvrta marka u arku od 50 komada", kao i da je greška "odmah zapažena i izvršena je korektura klišea". U PTT muzeju Zajednice jugoslovenskih PTT u Beogradu nalazi se izvesna količina maraka senčanskog izdanja, te na tabacima od 50 maraka iz prve serije i to od vrednosti 1 i 4 filera, pomenuta greška "Југосливија" nalazi se na trećoj marki u prvom redu. Ing. Verner takođe pominje postojanje "preokrenutih pretisaka kako natpisa tako i petokrake zvezde. Na nekim od ovih maraka (46. marka u arku) ispala je jedna petokraka, pa je kod nekoliko araka ova greška ostala neprimećena. Falsifikata do danas od ovog izdanja nisam zapazio". Ovo je objavljeno 1947. godine.

Autor ideje i njegova tumačenja

Ing. Mirko Verner je, opštepoznata je to činjenica, jedan od uglednika jugoslovenske filatelije i dugogodišnji ovlašćeni atestator za marke i vrednosnice jugoslovenskih zemalja. Nije sporno da je ing. Verner kao građanin Sente u trenutku oslobađanja ovog grada, neposredno učestvovao

u pripremi i samoj izradi ovog lokalnog izdanja. O tome je on objavio dva teksta u filatelističkoj publicistici 1947. i 1962. godine. Imao sam privilegiju da se sa njim dopisujem u vreme svog uređivanja u ovom istom časopisu "Filatelist", a nekoliko puta i sretnem. A jednom prilikom samo i zapodenem priču o markama Sente. Dr. Branislav Novaković i ja posetili smo tada u Novom Sadu već prilično bolesnog, ali vedra duha ing. Venera. Pošto sam mladalački netaktilno pitao o sudskom postupku koji je krajem 1945. godine vođen protiv njega oko maraka Sente, dobio sam vrlo jasan odgovor – da je u to vreme, neposredno nakon rata, u vreme gladi i nemaštine, za neuporedivo manje greške letela glava – a on u ovom sudskom postupku biva oslobođen svake optužbe. A bivao je optužen da je na svoju ruku realizovao celu emisiju maraka "Sente" i potom neovlašćeno stavljao te marke u poštanski saobraćaj i za novac prodavao ih filatelistima. Budući da su postojale potrebne odluke i saglasnosti, idejni tvorac maraka "Sente" je uz pomoć svedoka, kao što su šef pošte "Senta", šef mesne policije, nekoliko uglednih filatelisti iz Sente i Subotice, oslobođen optužbe i neukaljanog ugleda nastavio svoju službu i aktivnosti u filateliji. O tome je sačuvan dokument – presuda Sreskog narodnog suda u Senti od 25.12.1945. godine, koji kao i originalno potpisani primerak Odluke NOO odbora o izdavanju maraka i spomen listova senčanskog izdanja, čini obavezni sastavni deo zbirke na ovu temu.

Ing. Verner je u Filatelističkom glasniku br. 2/II izašlom u Subotici, februara 1947. godine objavio tekst pod naslovom "Kako je postala senčanska serija". Evo nekoliko značajnijih delova tog teksta:

"... U prvim danima po oslobođenju, kada je već uspostavljen red i proradio GNOO kao i Komanda mesta, prošao je kroz Sentu jedan viši oficir Oslobođilačke Armije, koji je bio intenzivan filatelist i kao takav organizirao je poštanski saobraćaj u više mesta oslobođene Rumunije; isti je oficir izrazio svoje čuđenje, da još do sada nigde u oslobođenim krajevima Jugoslavije nisu preštampani poštanske marke, a što je jedan bitni preduslov za uspostavljenje poštanskog saobraćaja.

Predlog je došao na dnevni red i na zasedanju Izvršnog odbora GNOO u Senti 18. oktobra 1944. godine je jednoglasno usvojen i zapisnički fiksiran. Odmah na sednici je izabrana komisija sa zadatkom da se ustanovi količina preostalih mađarskih maraka, a osim toga je dala izraditi klišeje za preštampanje preostalih mađarskih poštanskih maraka. Posao je u najkraćem roku izvršen. Na jednoj sednici ustanovljen je tekst natiska, koji je morao biti sledeći: na gornjem delu maraka datum oslobođenja Sente "8.X.1944." a dole "Jugoslavija" ćirilicom, sve u crnoj boji, dok se petokraka zvezda imala izraditi u veličini 2/3 dela marke i preštampanje se imalo izvršiti u crvenoj boji.

Zapisničku odluku GNOO Senta odobrio je izaslanik DNOO-a, koji je prisustvovao sledećem zasedanju INO grada Sente."....

"... Da bi GNOO proslavio dan oslobođenja Beograda 20.10.1944. izdao je nalog pošti u Senti da se marke lokalnog izdanja u Senti imaju toga dana žigosati sa crvenim žigom, a Odbor je dao odštampati za ovu svrhu spomen listove. Takvih spomen listova je svega bilo oko 10 sa celom serijom i 40 sa malom serijom.

Marke senčanskog lokalnog izdanja nisu priznate od Ministarstva pošta FNRJ, jer su lokalnog karaktera, a u ono vreme kada su izdate, nije još uopšte ni postojalo Ministarstvo pošta, niti pak poštanska direkcija. Ove marke u stvari lepile su samo na veoma ograničen broj pisama, jer je u to vreme pošta imala skoro lokalni a jedva i međumjesni karakter. Poznata su pisma sa redovnim žigom, a ima i takvih sa gumenim žigom "POŠTA-SENTA", koji je upotrebljen od strane pošte za vreme Vojne Komande.

Komanda mesta u Senti stavila je predlog još početkom novembra meseca 1944. Komandi Vojne Oblasti za BBB u kojem je ukazala na mogućnost preštampavanja preostalih mađarskih poštanskih maraka i vrednosnica, ali do toga nije došlo, jer je već u međuvremenu pokrenuta akcija za preštampavanje zaliha maraka preostalih na području Srbije.

Čim je uspostavljen redoviti poštanski promet sve su pošte u području oslobođene Vojvodine dobile odgovarajuću zalihu maraka 3+2 i 7+3 dinara sa mrežom, te tako u ovo vreme već nisu upotrebljavane marke lokalnog izdanja u Senti.

Za sakupljače maraka redovitih izdanja ovo lokalno izdanje uopšte nema nikakve vrednosti. Ova emisija maraka, kao i one u Sarajevu, Mostaru i ostalim mestima ne mogu se smatrati redovnim poštanskim markama, već markama lokalnog izdanja, kao i one tri vrednote, koje su još 1941. godine izdate u Užicama, za vreme Uzičke Republike (petokraka na okupacionim markama Srbije od 50 para, 1 dinara i 2 dinara) a koje mi specijalni sakupljači maraka Jugoslavije sakupljamo, ako nam se ukaže povoljna prilika da ih nabavimo. Sakupljamo ih samo zato, jer prikazuje po jedan istorijski momenat Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) jedan deo iz prvih dana borbe za konačno oslobođenje zemlje od neprijateljske okupacije."

Iz drugog teksta ing. Venera, objavljenog u Biltenu pokrajinskog odbora SFS za AP Vojvodinu u broju 3/2, februara 1962. godine, smatram zanimljivim sledeće citate:

"... U filatelističkim krugovima Senta je poznata bila odmah prvih dana oslobođenja, jer je jedini grad u Vojvodini gde su na nalog NOO i uz prethodnu saglasnost okružnog NOO u Subotici preštampani nađene zalihe poštanskih maraka i deo istih stavili u redovan poštanski promet – sve do izdanja definitivne zajedničke serije 14. decembra 1944. godine (pretisak Demokratska Federativna Jugoslavija) na izdanjima "Srbije – Manastiri".

NOO u Senti izdao je Naređenje za preštampavanje maraka (na žalost bez obzira na broj pronađenih primeraka pri pošti u Senti), a na osnovu predloga pukovnika Crvene Armije Sazanova. Preštampavanje je vršeno komisijski u jednoj lokalnoj štampariji dana 19. oktobra, a stavljene su u promet na dan oslobođenja Beograda 20. oktobra 1944. godine. Istom prilikom je odštampan ograničen broj spomen-araka. Isti spomen-arci podeljeni su na uspomenu oslobođenja Sente i žigosani su 20. oktobra crvenim žigom pošte u Senti.

U redovnom poštanskom saobraćaju bile su ove marke od 20. oktobra do 15. decembra 1944. godine, istina tada je postojeća poštanska veza Vojne i Partizanske pošte slabo korišćena za slanje privatne prepiske za koju se poštarina u većini mesta naplaćivala u gotovom (u tim danima u oslobođenoj severnoj Vojvodini).

U redovnoj poštanskoj prodaji nisu bile sve preštampane mađarske marke (28. vrednota) već svega 11 maraka i samo se te marke mogu smatrati zvaničnim jer ostale vrednote se nisu prodavale na poštanskom šalteru...

... lako se mišljenja razilaze o tome, da li se senćansko lokalno izdanje može smatrati zvaničnim izdanjem – slobodno možemo tvrditi da u to nema nikakve sumnje, jer u vreme izdavanja ove serije još nije bio oslobođen niti Beograd, niti pak Novi Sad; jedini nadležan forum – kao što smo izneli bio je Okružni NOO u Subotici od kojeg je saglasnost dobivena i marke su po naređenju NOO Senta posle svega toga i stavljene u redovan poštanski promet, iako je to trajalo nešto manje od 2 meseca.

Prema iznetom senćansko lokalno izdanje – mislimo pri tome na 11 vrednota koje su bile u poštanskom saobraćaju – regularne su poštanske marke stavljene u promet od jedino u to doba nadležnih vlasti i tretiraju se kao PRVO IZDANJE POŠTANSKIH MARAKA NA PODRUČJU OSLOBOĐENE JUGOSLAVIJE".

Tumačenje suda

Možda je zanimljivo za celovitu informaciju, citirati ovom prilikom, odnosno što vernije interpretirati, delove presude kojom se ing. Mirko Verner oslobađa bilo kakve krivice. Naime, Sreski narodni sud je 25. decembra 1945. godine po pismenom predlogu Javnog tužioca okruga Subotičkog održao usmeni javni pretres u krivičnoj stvari protiv ing. Venera zbog krivotvorenja poštanskih maraka. Presudom u ime naroda, ing. Verner "oslobađa se od optužbe da je 18. oktobra 1944. godine u Senti bez dozvole nadležnih vlasti prešampavao mađarske poštanske marke sa nazivom Jugoslavija, sa petokrakom zvezdom u sredini, iste zamenjivao sa raznim filatelistima i ovima za novac prodavao". Presuda oslobađajuća nosi broj K. 318/1945.

Kao svedoci koji su ispitani i koji su svedočili u prilog ing. Verneru, pominju se u obrazloženju presude Erdeljan Miroslav, šef pošte, Kragujević Lazar, nastavnik u gimnaziji, Đetvai Bela i Zamurović Lazar, šef odeljka za unutrašnje poslove Sreskog Narodnog Odbora u Senti, svi iz Sente. U presudi, za Mirka Venera stoji da je inženjer komercije, od oca Verner Janoša i majke Josife Nađ, rim.kat. vere, rođen u Donjem Kovilju 3. avgusta 1915. godine, živi u Novom Sadu, državljanin FNRJ, po zanimanju šef odeljka za snabdevanje PNSAPV, oženjen, bez imetka, pismen, neosuđivan, nije pod istragom.

Ključni argument za oslobađajuću presudu bio je očito sadržaj Uverenja Gradskog Narodnog Odbora od 26. oktobra 1945. godine, izdatog pod brojem 16669/1945, u kome se izričito naglašava da je odluku doneo organ vlasti NOO Sente, kao "puni nosilac sveukupne vlasti i sem njega u Senti nije ni jedna druga građanska vlast postojala niti funkcionisala".

U obrazloženju presude i dalje se koristi tekst pomenutog Uverenja a ono doslovce kaže sledeće: " ... da je GNO odbor u Senti na svojoj sednici u Senti održanoj 18. oktobra 1944. godine da bi vidno obeležio oslobođenje grada od okupatora na predlog okrivljenog doneo odluku, da se mađarske poštanske marke, koje su još preostale u Senti prikupe i da se na njih utisne 8.X.1944. god., kao dan uspomene oslobođenja Sente ispod fašističke okupacije. Ove marke nisu puštane u promet, pošto pošta nije radila, jer je i Novi Sad i Beograd kasnije oslobođen. Nadalje da je po oslobođenju Beograda, kada je krenuo poštanski saobraćaj, pošta u Senti dobila marke od svoga ministarstva, dakle i posle puštanja poštanskog saobraćaja u promet ove inkriminisane marke nisu upotrebljavane u poštanskom saobraćaju i potrošnji.

Kako se iz celokupnog islednog materijala vidi da okrivljeni nije prešampavao poštanske marke na svoju ruku, već na okupacione mađarske poštanske marke – i to u ograničenom obimu – stavio sa odobrenjem datum oslobođenja grada Sente ispod okupacije, da ih nije puštao u poštanski saobraćaj, pa ni prodavao filatelistima, da bi time sebi pribavio protivpravnu imovinsku korist, to je valjalo odlučiti kao u dispozitivu presude. Senta, 25. decembra 1945. godine. Smrt fašizmu - sloboda narodu! Predsednik suda J.A. Sekulić, zapisničar Barsi Zlata."

Rešenje Ministarstva PTT

Treba imati u vidu da je samo nekoliko meseci pre ovog suđenja i ovakve presude, Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije, u svom broju 74 od 28. septembra 1945. godine, objavio sledeće:

"701. Prešampavanje poštanskih maraka u Bačkoj

Rešenjem Ministra pošta, telegrafa i telefona I broj 7781 od 12. septembra 1945. godine rešeno je da se mađarskim poštanskim markama prešampanim u Senti oktobra 1944. godine sa crvenom zvezdom i natpisom "8. oktobar 1944. Jugoslavija" ne prizna svojstvo poštanskih ma-

raka, jer one nemaju veze sa Poštanskom upravom Demokratske Federativne Jugoslavije, kao jedino nadležnom za izdavanje jugoslovenskih poštanskih maraka”.

Dakle, jedanaest meseci nakon izdavanja ovih maraka u Senti, Poštanska uprava koja u vreme njihovog pojavljivanja nije ni osnovana, ne priznaje njihovo postojanje samo i jedino iz razloga što ih ona nije izdavala. A kako i bi, kada je nije ni bilo. To je bila nova vlast, energična i odlučna. Dete se rodilo, svi podaci se znaju, čak i tačna adresa ali nema onog narodnog “valja ga ljuljati”. Naprotiv, administrativnim aktom, rešenjem se odlučuje da ga nema i da ga nije ni bilo.

Otvorena pitanja

Brojna su pitanja ostala do danas otvorena povodom izdanja u Senti. Počev od ovog poslednjeg – kako se može administrativnim aktom nešto što je nastalo, postojalo na ovaj ili onaj način upotrebljavano u okvirima pošte, jednostavno proglasiti da se ne priznaje nakon 11 meseci njihovog,

bez obzira kakvog, ali ipak nekakvog života. Teško prihvatljivo i razumljivo, naročito sa aspekta jedinog argumenta objavljenog u službenom listu DFJ.

Dalje, otvara se pitanje sadržaja i kvaliteta života ovog izdanja. Da li je zapravo bilo tih maraka na šalterima pošte u Senti ili nije, bar onih 11 vrednosti iz tzv. male serije. Da li se sve završilo sa žigosanjem maraka Sente na spomen – arcima i neadresovanim kovertama sa crvenim žigom Sente od 20. oktobra 1944. godine. Da li je pošta u Senti tih dana radila ili nije. Da li je najzad, bar neko pismo poslato sa tim markama i

Primerci koverata sa pojedinim markama iz prve, tzv. male serije, uslužno žigosane poštanskim žigom Sente od 20. oktobra 1944. god. u crvenoj boji

žigosano običnim, crnim žigom Sente. Makar vojničko, oficirsko, političko ili ono što prvo živne po završetku ratovanja, trgovačko.

Dovoljno je konstatovati da je Senta oslobođena 8. oktobra, a da su ove marke izašle dve nedelje kasnije. Ako je pošta manje više normalno funkcionisala do 8. oktobra, zašto ne bi mogla i dve nedelje kasnije pod novom vlašću. Ako su ove marke emitovane 20. oktobra sa političkom odlukom usmerenom ka Upravi pošte, kako se moglo desiti da ih tamo i ne bude. Makar nekoliko dana. U verovatno maksimalno smanjenom obimu poštanskog saobraćaja tih dana i prvih meseci po oslobođenju, treba verovati da su neka pisma i otputovala, a sa kojim markama ako drugih sve do 14. decembra te godine uopšte nije bilo. Sva dokumentacija i arhivska građa iz tog perioda potvrđuje da su krajeve zemlje odmah po oslobađanju preuzimale pripremljene ekipe, formirale privremene organe vlasti i službe čijim radom je upravo predupređivan haos i ratni metež. Pošta je oduvek bila vitalna funkcija svake organizacije vlasti, njena infrastruktura i svojevrsna legitimacija. Stoga je mnogo više realnih pretpostavki da je pošta tih dana zaista funkcionisala, verovatno samo za službenu i trgovačku prepisku, a ne i privatnu, sa ili bez cenzure, one nevidljive i one sa tragovima putem odgovarajućih znakova o tome.

Takođe, realno je verovati da su neka od tih i takvih pisama i sačuvana i da se treba osloboditi apriorne predrasude da nijedno takvo pismo ne postoji i da je svaki primerak koji se nađe u nečijoj zbirci obavezno i isključivo falsifikat. Kada je pravljen takav falsifikat i čime? Ona pisma sa crvenim žigom su svakako uslužna, pravljena pre svega za filateliste. Međutim, ona pisma sa običnim, crnim žigom, ne izgledaju čak ni kao pisma koja je pravio Oto Bikel pre sto i više godina u Crnoj Gori.

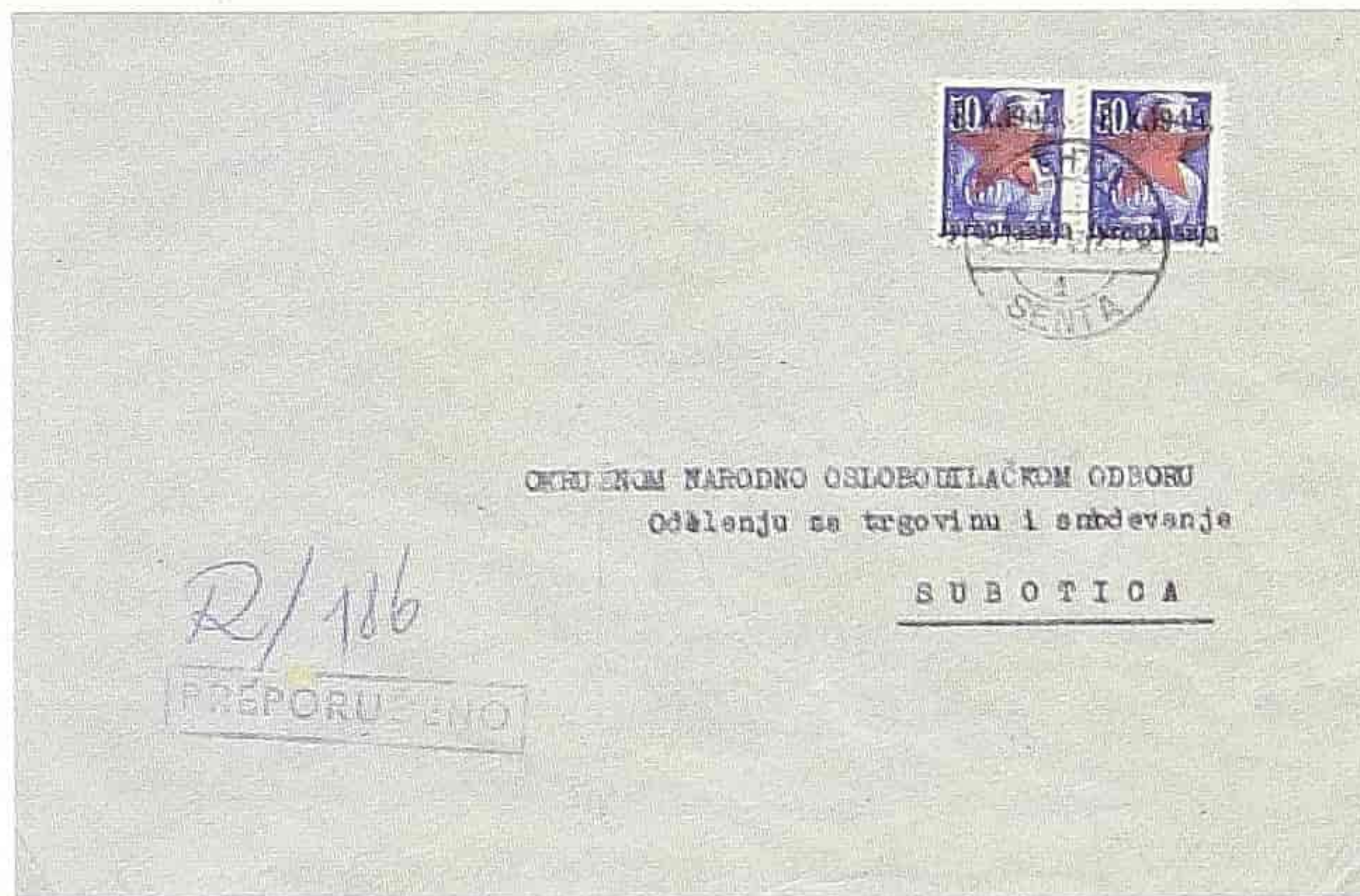
Kako usporediti ocenu koju Sreski Narodni sud izriče u presudi gde potvrđuje da je odluka o ovom izdanju maraka doneta od legitimnog organa i na legalan način, a rešenje Ministarstva PTT tri meseca ranije kaže da te marke ne priznaje "jer one nemaju veze sa Poštanskom upravom DFJ". Kome verovati i čija je reč po ovom pitanju najjača, a čija i poslednja?

Upoređivanja i tumačenja

Otvaranje istorijskih arhiva otkriva nam čime su se novoformirani organi vlasti sve bavili tokom prvih posleratnih godina. Tako je pronađen dokument u formi naređenja donet od Glavnog Narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine, Odeljenje za unutrašnje poslove u Novom Sadu, br. 1040 od 14. maja 1945., kojim se utvrđuje da bunjevačke i šokačke narodnosti ne postoje i da u svim legitimacijama, biračkim spiskovima i drugim administrativnim postupcima i evidencijama, imaju se tretirati isključivo kao Hrvati. I takav dokument je i danas deo pozitivnog prava jer ga niko nikad nije stavio van snage, menjao ili ukidao. Skupština Vojvodine je dobila zahtev od Nacionalnog saveta Bunjevaca, tek 2003. godine, da ga na prvom narednom zasedanju, kao sukcesor u nadležnostima, svojom odlukom stavi van snage. Dakle, jedno takvo, suštinsko, bitno političko pitanje nije razmatrano u međuvremenu, a kamoli odlučivano u pravcu poništavanja. A ono vezano za marke jeste već nakon nepune godine dana. Ili, tek nakon nepune godine dana.

Zanimljivo je analizirati moguće argumente za ovakvo rešenje Ministarstva PTT DFJ o nepriznavanju svojstva poštanskih maraka senčanskog izdanja. Jedini prihvatljiv, mogući argument je da je tiraž obe serije, pojedinačno i u celini, izuzetno mali i da je zbog toga očito ubrzo postao predmet špekulacija. Ne poznavajući nepisane zakonitosti u filateliji, onaj ko je odlučio da donese pomenuto rešenje očito nije shvatao da upravo takvim rešenjem podupire špekulaciju. Jer, nije se moglo govoriti o privatnom izdanju, još manje o falsifikatu. Dakle, ako su marke bile po naređenju na poštanskom šalteru, bar onih 11 iz tzv. male serije, ako su sve potom prodate,

podeljene, polepljene zbog crvenog žiga na kovertu i spomen listove i ako je tek jedan promil od svega toga doživeo da posluži i za frankiranje pisama, ovakvo rešenje o nepriznavanju im svojstva poštanskih maraka prilično je besmisleno nakon 11 meseci, jer ceo taj mogući život ovih maraka i nije mogao trajati duže od 14. decembra te iste 1944. godine. Mogući falsifikati, ako ih je potom i bilo, nisu predmet i cilj ovog rešenja i teško da je ono zbog toga moglo biti donošeno.

Pisma za koja se može verovati da su zaista putovala

erativna Jugoslavija". Kada nije zbog tiraža, teksta ili trajanja važnosti, a posebno Hitlerovog lika, mariborsko provizorno izdanje stavljeno ad acta, onda tu očito i ne treba tražiti moguću argumentaciju za Sentu. Kod izdanja za Sarajevo, koje je bilo u prodaji u Pošti Sarajevo 4, samo tri dana, od 7. do 9. jula 1945. godine, dogodila se slična situacija da ga je Ministarstvo PTT u Beogradu proglasilo nepriznatim i to šest meseci pošto se ono pojavilo (rešenje broj 16327 od 31.12.1945. godine). Preštampavanje ovog izdanja izvršeno je po nalogu Direkcije pošta u Sarajevu. Očito uvodeći disciplinu u ove poslove, beogradsko ministarstvo to ne priznaje kao svoje izdanje, naređuje da se neprodane količine povuku sa šaltera i komisijski spale. Ipak, računa se da je i danas u zbirkama filatelista oko 600 kompletnih serija sarajevskog izdanja. Ali, i dalje se traga za pismima koja su možda u ta tri dana mogla poneti marke ovog izdanja kao svoju frankaturu. Prema podacima datim u Specijalnom katalogu maraka FNRJ izdanja Filatelističkog saveza Hrvatske iz 1948. godine, ovih maraka je bilo u

Motivi mađarskih okupacijskih maraka nisu mogli biti provokacija za poništavanje maraka Sente. Kasnija provizorna izdanja Split, Mostar, Zagreb i Sarajevo, preštampavana su izdanja redovnih poštanskih maraka Nezavisne države Hrvatske, ozloglašene NDH. Murska Sobotica je takođe koristila za preštampanje ove mađarske marke, a Cetinje – italijanske okupacione marke za Crnu Goru. Ljubljana je koristila okupacijske nemačke marke za Ljubljansku pokrajinu, dok je Maribor bio najprovokativniji – korišćene su redovne marke Nemačke sa likom Adolfa Hitlera. To izdanje iz Maribora ima 18 vrednosti, nešto veći tiraž od Sente, a važnost za upotrebu je trajala svega 15 dana, od 15. do 30. juna 1945. godine. Na ovom izdanju, kao i onima za Ljubljanu i Mursku Sobotu, velikim slovima dijagonalno preko maraka je pretisak "Slovenija", a mali i slabo vidljivi u dnu "Jugoslavija". Na svim ostalim provizornim izdanjima pretisak glasi – "Demokratska Fed-

prometu od 4. do 6. jula 1945. godine a da su već 6. jula povučene iz razloga što je njihovo pretiskivanje izvršeno na nepravilan način.

Interesantno je da provizorna izdanja Split (1-21. mart 1945.), Cetinje (1. mart 1945.), Mostar (28. april 1945) i Zagreb (20. jun 1945.), pored punog naziva države DFJ nose kao pretisak i petokraku, a samo sarajevsko (7. juli 1945.) i beogradsko izdanje (2 vrednosti okupacijskih maraka Srbije od 14. i 16.12.1944. godine, manastiri sa mrežom) sadrže i grb nove države. Senta je tu bila u kompromisnom rešenju sa petokrakom i samo sa tekstom "Jugoslavija". Ali, politička greška je ipak moguća, jer odluka o grbu i tačnom nazivu države usvojena je još krajem novembra 1943. godine, na Drugom zasedanju AVNOJ-a, te je i to mogao biti mogući razlog nepriznavanja ovog izdanja.

Specijalni katalog maraka FNR Jugoslavije, koji je 1948. god. izdao Filatelistički savez Hrvatske u Zagrebu, obrađuje ove marke u poglavlju "Neslužbena izdanja" zajedno sa sarajevskim izdanjem. U relativno skromnoj obradi, kaže se između ostalog: "U Senti je gradski NO uz naknadno odobrenje okružnog NO u spomen na oslobođenje dao pretiskati izvjesnu količinu mađarskih franko i porto maraka s petokrakom i datumom gore "8.X.1944" a nazivom "Jugoslavija" dolje". A onda, iza katalogizacije, bez navođenja izvora podataka, kaže se i: "Ministarstvo pošta je rješenjem broj 7781 – I/45 od 12.09.1945. godine ustanovilo da su ove marke pretiskane i izdane bez njegovog odobrenja u vrlo malim količinama i u špekulativne svrhe, pa je rješilo, da se tim markama ne prizna svojstvo poštanskih maraka".

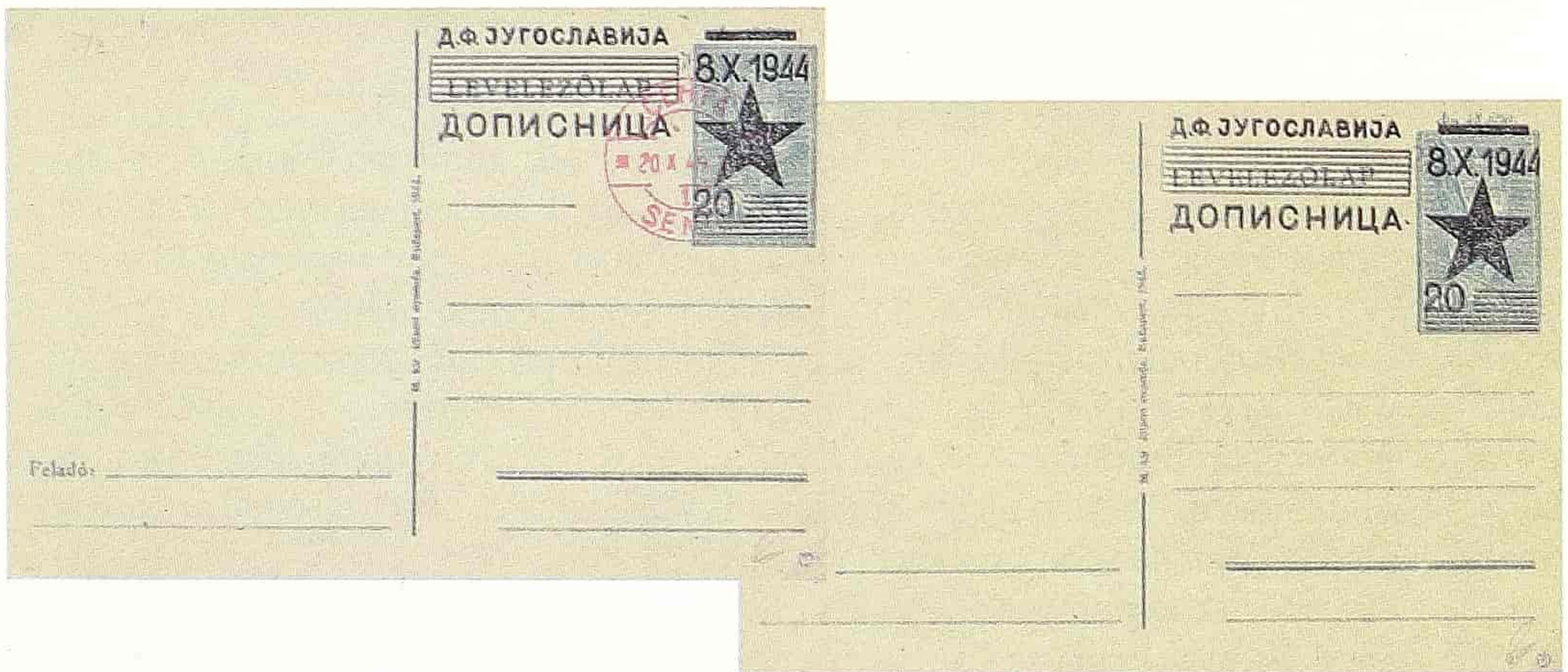
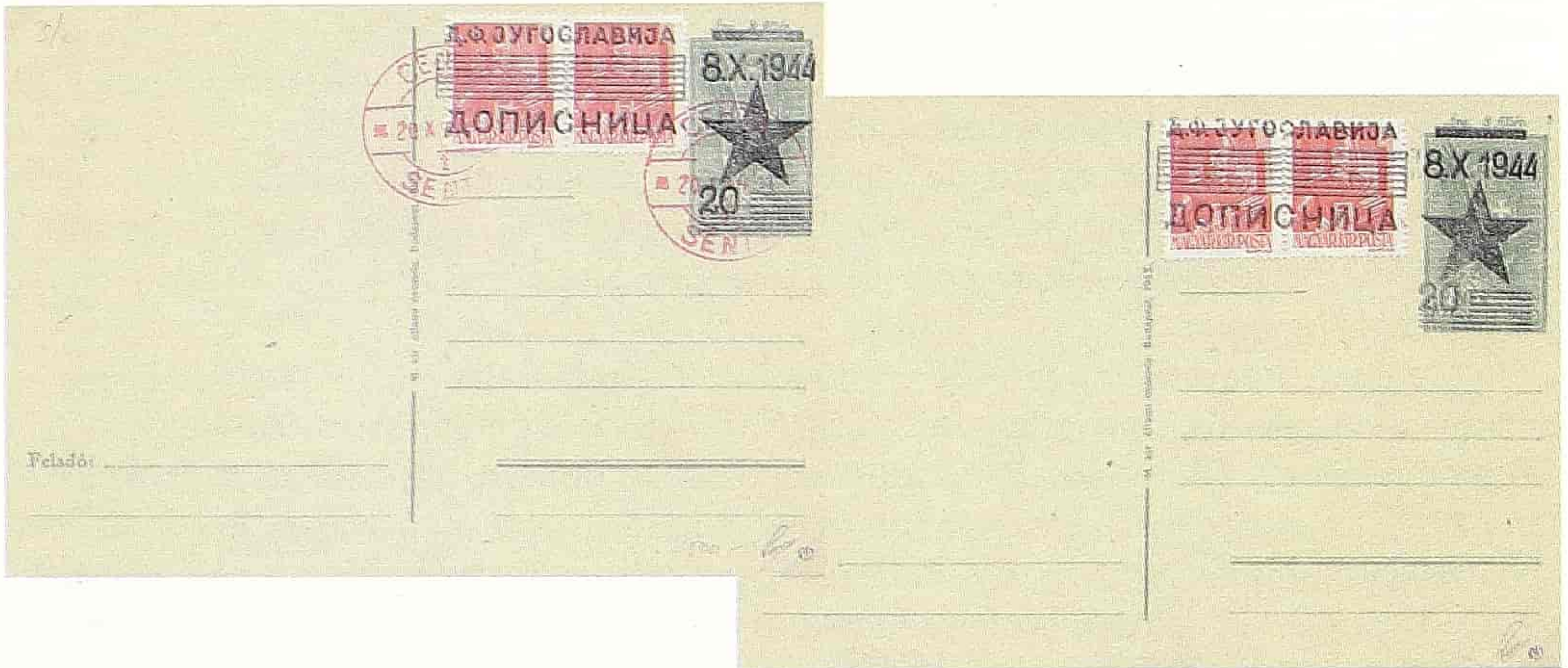
Ono što je pritom zanimljivo, jeste podatak da se izdavač ovog kataloga u predgovoru zahvaljuje najzaslužnijim saradnicima, među kojima se poimence navodi i ing. Verner Mirko (Novi Sad). Naravno, u ovom katalogu ne pominje se da je senčansko izdanje izašlo 20. oktobra, odnosno povodom oslobođenja Beograda.

Vrednosnice

U već citiranom delu teksta ing. Venera iz 1947. godine, koji vredi ponoviti, kaže se: "Komanda Mjesta u Senti stavila je prijedlog još početkom novembra mjeseca 1944. Komandi Vojne oblasti za BBB u kojem je ukazala na mogućnost preštampavanja preostalih mađarskih poštanskih maraka i vrednosnica, ali do toga nije došlo, jer je već međuvremeno pokrenuta akcija za preštampavanje zalihe maraka preostalih na području Srbije". To znači da su u međuvremenu pronađene dodatne količine preostalih mađarskih maraka i da je predlog postojao da se njihovom preštampanom pokriju potrebe cele tadašnje oblasti BBB – Banat, Bačka, Baranja. Ali, isto tako i preštampa vrednosnica, a to znači celina, dopisnica pre svega, koje je mađarska poštanska uprava koristila do tada na tom području.

Može se pretpostaviti da su "početkom novembra mjeseca 1944." u tom pravcu učinjeni i konkretni predlozi i da po tom osnovu nastaje jedna, po tiražu potpuno neizvesna količina provizornih dopisnica koje za podlogu imaju mađarske poštanske celine iz tog perioda. Korišćene su dopisnice od 8 i 18 filera, kao i dopisnica za vojnu poštu. Na prvu od 8 filera, dolepljene su dve mađarske redovne poštanske marke od 5 filera, a onda je preko njih stavljen pretisak sa tekstom "D.F. Jugoslavija", 7 horizontalnih i po stranama zatvorenih linija i velikim slovima ispod toga "dopisnica", u crnoj boji, ćiriličnim pismom. Preko utisnute mađarske marke uštampane u celini stoji pretisnuto "8.X.1944", petokraka zvezda, u donjem levom uglu brojka 20, desno od nje su 4 kraće linije, a ispod nje 3 tanke duže linije, takođe u crnoj boji. Jednom debljom linijom, koja nije sasvim precizno postavljena prekriva se iznad datuma prethodna nominala dopisnice. Dopisnica od 18 filera sadrži identičan pretisak, ali nema dolepljenih maraka. Dopisnice su inače od

žučkastog kartona, a štampani osnovni tekst u zelenoj boji. Ona treća, sa identičnim pretiskom, koja je u osnovi bila predviđena za vojnu poštu je od kartona ljubičaste boje, a tekst i uobičajene linije štampane su u crnoj boji. Kompleti ovih dopisnica po tri komada retko se viđaju, a postoje i uslužno žigosani sa crvenim žigom Sente koji nosi datum 20. oktobar 1944. godine.

Dopisnice, neupotrebljene i žigosane jubilarnim crvenim žigom u setu od tri vrednosti

Sem pominjanja "vrednosnice" u ranije datom citatu, ing. Verner nije pisao detaljnije o ovim provizornim dopisnicama. Međutim, u svojstvu eksperta Saveza filatelista Srbije i atestatora ovlašćenog i od Međunarodne filatelističke organizacije on je izdavao "certificat de garantie" za ove dopisnice, na njih stavljao svoju puncu i potpis. U sastavu moje zbirke je njegov atest pod brojem 5328, izdat u Novom Sadu, 12. januara 1970. godine, a koji se odnosi na ceo komplet provizornih dopisnica.

Katalozi celina, međunarodni i domaći, uglavnom ne registruju ovo izdanje, a neki ga samo u napomeni pominju, bez uobičajene katalogizacije. Međutim, bez obzira da li je u pitanju priprema predloga za izdanje koje potom nije prihvaćeno, ili privatno izdanje kakvih je inače u ratnim i poratnim vremenima bilo i drugde, kod nas i u svetu, a možda i izdanje u špekulativne svrhe – svejedno, bez pravih, proverenih i potvrđenih informacija ne bi trebalo davati ocene i sudove.

Međutim, interesantno je ovde pomenuti tretman ovog izdanja u Katalogu celina jugoslovenskih zemalja, Tom jedan, Beograd 2000., autora Miodraga Vukovića. Na strani 51 i 52 ovog kataloga, pod naslovom "Izdanja nepoznatog porekla, neslužbena, špekulativna i fantazijska izdanja celina jugoslovenskih zemalja", među "najpoznatija" autor je uvrstio i ovo senćansko izdanje celina, definišući ih da su "špekulativnog karaktera, vreme nastanka neizvesno". U isto vreme autor u svom predgovoru kao prvog i očito najznačajnijeg saradnika, "bez kojeg ne bi ni bilo kataloga", navodi upravo ing. Mirka Vernera iz Novog Sada. Da li je rašomonijada samo prividna, ili stvarna?

Spomen list

Valjalo bi u kratkim crtama ovde opisati i izgled već pominjanih spomen – araka, odnosno prikladnije – spomen listova, izdatih na osnovu iste odluke NOO grada Sente, kojom je odlučeno i o preštampavanju maraka. To su belosivi kartoni, dimenzija 21,2 cm po širini i 29,8 cm po dužini, uokvireni spoljnom plavom i unutrašnjom identičnom bordo šarom. Između teksta "Federativna" i "Jugoslavija", velikim crnim slovima latinicom uštampana je relativno nevešto i crvena petokraka. Potom stoji tekst kraće interpretacije Odluke, datum i potpisi sekretara i predsednika NOO Senta. Verovatno zbog brzine štampanja, u tekstu ima štamparskih tj. slovnih grešaka, ali je svakako zanimljivo pažljivo pročitati ovde prenetu Odluku NOO Sente. Tekst na spomen listu glasi:

"Na osnovu zap. odluke Narodno Oslobodilačkog Odbora u Senti od 18. oktobra 1944. godine rešeno je, da sa mađarske poštanske marke preštampaju sa petokratom zvezdom u crvenoj boji, datumom ulaska oslobodilačke vojske i natpisom Jugoslavija u crnoj boji, da bi se iste mogle upotrebiti za daljnji poštanski promet. Odluku Odbora odobrio je izaslanik Okr. Nar. Oslobod. Odbora. – Marke će biti žigosane sa prigodnim žigom u crvenoj boji. Senta, 20. oktobra 1944. godine".

Ing. Verner piše 1947. godine da je "takvih spomen listova bilo svega oko 10 sa cjelom serijom i 40 sa malom serijom". Na spomen listu je i veliki pečat ljubičastocrvene boje NOO Sente, a sve zalepljene marke žigosane su poštanskim žigom Sente u crvenoj boji sa datumom od 20. oktobra 1944. godine.

Putovala pisma

Iz više citata, kako same Odluke NOO Senta, kao i naznake u tekstu datom na spomen listu – "... da bi se iste mogle upotrebiti za daljnji poštanski promet.", a posebno iz citiranih tekstova ing. Vernera potpuno je jasna namera bila da se ove marke nađu na poštanskom šalteru nakon 20. oktobra i da se koriste za naplatu poštarine. Postojanje nekoliko sačuvanih

FEDERATIVNA

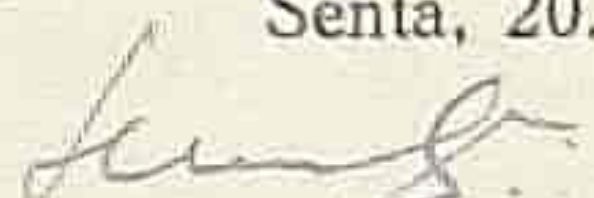

JUGOSLAVIJA

Na osnovu zap. odluke Narodno Oslobodilačkog Odbora u Senti od 18. oktobra 1944. godine rešeno je, da sa mađarske poštanske marke prešampaju sa petokratom zvezdom u crvenoj boji, datumom ulaska oslobodilačke vojske i natpisom Jugoslavija u crnoj boji, da bi se iste mogle upotrebiti za daljnji poštanski promet.

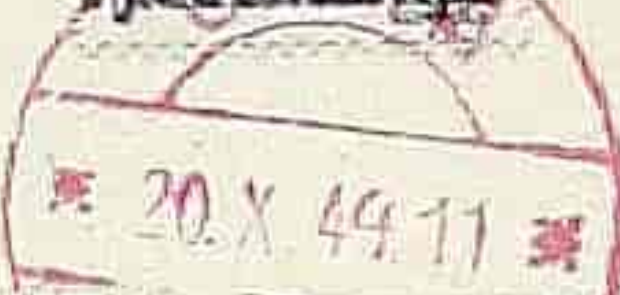
Odluku Odbora odobrio je izaslanik Okr. Nar. Oslobod. Odbora. — Marke će biti žigosane sa prigodnim žigom u crvenoj boji.

Senta, 20. oktobra, 1944. godine.

sekretar N. O. O.

predsednik N. O. O.

pisama u PTT muzeju Zajednice JPTT i još uvek nepoznata količina u privatnim zbirkama filatelista potvrđuje da je tih dana oktobra i novembra 1944. godine poštanski šalter u pošti Senta bio otvoren bar za službenu poštansku komunikaciju. Sem ukoliko se utvrdi da su oni svi falsifikati.

Zanimljiv je koverat koji se čuva u PTT muzeju – uputio ga je iz Sente za Suboticu, Guelmino Franja, trgovac iz Sente. Adresa je – Odeljenje za trgovinu i snabdevanje Okružnog NOO Subotice, datum na žigu je crne boje, od 26.X.1944. godine, a pošto je upućeno preporučeno, nosi broj R-219. Naplaćena poštarina je 134 filera i to sa dve iste marke od 1 filera i sa po jednom markom od 18, 20, 24 i 70 filera.

U mojoj kolekciji su dva pisma. Prvo je isto kao i prethodno opisano, u obliku tadašnje plave koverte, a uputio ga je Kragujević Jovan, trgovac iz Sente na adresu Okružnog NOO Subotice, Odeljenje za trgovinu i snabdevanje, preporučeno R-186 i nosi žig pošte Senta od 28. oktobra 1944. godine. Velikim slovom K ispisan plavom kredom, potvrđuje se i obavljena kontrola. Naplaćena je tarifa od 100 filera, putem dve marke od 50 filera. Drugo je na žutoj koverti, upućeno od nepoznatog pošiljaoca "drugom Stanku Raduloviću, komandantu mesta, St. Kanjiža". Nosi žig 21. oktobra, preko poštarine od 30 filera, koju čine 2 marke od 1 filera i po jedne od 4 i 24 filera. Cenzor je ovde ostavio trag olovkom u crvenoj boji.

U svom tekstu, ing. Verner potvrđuje da u vreme nastanka senćanskog izdanja "nije još uopšte postojalo Ministarstvo pošta, niti pak poštanska direkcija. Ove marke u stvari lepile su se samo na veoma ograničen broj pisama, jer je u to vreme pošta imala skoro lokalni, a jedva i međumjesni karakter. Poznata su pisma sa redovnim žigom a ima i takvih sa gumenim žigom "Pošta – Senta", koji je upotrebljen od strane pošte za vreme Vojne komande".

Ovaj gumeni žig do sada nisam imao prilike da vidim.

Ostaje i otvoreno pitanje koja se i od koga utvrđena tarifa primenjivala za naplatu poštarine tih dana. Prema nekim paralelnim arhivskim podacima, prisutna je pretpostavka da je odnos između mađarskog penga i dinara bio 1:1. To je kasnije potvrđeno i Zakonom

o povlačenju i zameni okupacijskih novčanica od 5. aprila 1945. godine – Sl. list br. 20/45, kada je zapravo tek i uvedena jedinstvena valuta DFJ – dinar.

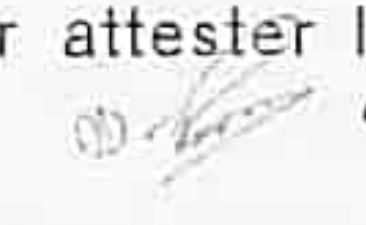
Treba ovde napomenuti i činjenicu da je prva jedinstvena poštanska tarifa za unutrašnji i međunarodni poštanski saobraćaj propisana u DFJ tek 20. aprila 1945. godine i to, između ostalog, za pismo u međumjesnom saobraćaju do 20 grama, običnog rukovanja – 3 dinara, a za isto, preporučeno – 5 dinara.

11-3/2 Koverat 2500,-

Ing. MIRKO VERNER
NOVI SAD
RFP Yougoslavie

Certificat de garantie

No 6828

de l'expert sousigné de la Fédération Philatélique de Serbie, membre du A.I.E.P.
Description: RFP YUGOSLAVIE: Série complète des cartes-postales d'émission du SENTA (8.X.1944). Oblitération rouge "20/X.1944" date de la libération du Belgrade. Série complète est composée du 3 pièces: 20 f. / 8 filler (+ 2 timbres-postes hongroises du 5 f.), 20 f. / 18 filler et 20 f. sur CP/Militaire (papier rosâtre)
Opinion: Surcharge sur les cartes-postales (couleur noir) est originale.
Prix net – selon Catalogue des Entiers "Higgins/1969" = 90.- \$
Pour attester l'expertise chaque timbre porte sur le revers le cachet suivant: „ „

Novi Sad, le 12. Janvier 19 70

L'expert
Ing. MIRKO VERNER
P.O. BOX:
NOVI SAD 1.
JUGOSLAVIE (ing. Mirko Verner)

Atest ing. M. Vernera za set neupotrebljenih i uslužno žigosanih dopisnica poštanskim žigom Sente od 20. oktobra 1944. god. u crvenoj boji

Umesto zaključka

Na kraju, umesto zaključka, smatram neophodnim da se istakne sledeće: bez obzira na otvorena i sporna pitanja, posebno o ulozi ing. Venera u nastajanju ovog provizornog izdanja u Senti, u navode iz njegovih ovde citiranih tekstova objavljenih 1947. i 1962. godine ne bi trebalo sumnjati. U tom kontekstu, dovoljno je ilustrativan i način njegove odbrane u sudskom procesu koji je protiv njega vođen oko ovih maraka krajem 1945. godine. Ne treba sumnjati ni u ateste koje je za marke i vrednosnice ovog izdanja potpisivao. Treba verovati da je i on bio ubeđen da se administrativnim aktom države donetim nakon godinu dana teško mogu staviti van snage već ostvareni životni i filatelistički argumenti da je ovo izdanje postojalo, iako relativno skromnog tiraža, u kratkom vremenskom periodu i na malom prostoru oslobođene teritorije, odživeo svoj Životić u poštanskom saobraćaju Sente i severne Vojvodine.

Svojom skromnom zbirkom, izloženom na nacionalnoj izložbi u klasi jedne vitrine, kao i ovim tekstom, imao sam nameru da prikažem filatelističku i drugu građu i dokumentaciju iz kojih izvire argumenti koji, čini mi se, dovoljno ubedljivo afirmišu ovo prvo i možda najatraktivnije provizorno, pomoćno, lokalno izdanje maraka i vrednosnica i koje svojim faktičkim postojanjem polemiše sa očekivanim efektima administrativne odluke o nepriznavanju, donetom nakon godinu dana. Takođe, da senčansko izdanje bar na izložbama ostvari ravnopravan tretman kod sakupljača, posetilaca, pa i članova žirija.

Instead of a conclusion

Finally, instead of a conclusion, I find it necessary to point up the following: regardless some open and controversial questions, particularly in relation to Mr. Verner's role in the appearance of this provisional issue in Senta, there should be no doubt about here cited parts of his papers published in 1947 and 1962. In this context, it is sufficiently illustrative the way he defended himself in a court trial at the end of 1945 when he was accused because of these stamps. Also, there should be no doubt about certificates he signed for stamps and postal stationery of this issue. One should believe that he was convinced that a governmental administrative act coming one year later could not easily invalidate the arguments that this issue, although of not great number in circulation, existed in a short period of time and in a small part of liberated territory, living its "Little Life" in postal traffic of Senta and north Vojvodina.

With my modest collection, displayed at the national exhibition in one window class, as well with this article, it was my intention to present philatelic and other materials and documents rising arguments which, in my opinion, affirmed in a sufficiently convincing way this first and probably most attractive provisional, supporting, local issue of stamps and postal stationery which real existence challenged the expected effects of an administrative decision of non-recognition, taken one year later. I also intended this Senta's issue to have an equal treatment by stamp collectors, visitors and members of a jury at least at exhibitions.

KORIŠĆENA LITERATURA

1. Katalog poštanskih maraka jugoslovenskih zemalja, "Jugomarka", Beograd 1991.
2. Katalog poštanskih maraka u upotrebi na teritoriji Srbije, SFK, Beograd 2003.
3. Specijalni katalog maraka FNRJ, FS Hrvatske, Zagreb, II izdanje 1948.
4. Cjeline Jugoslavije, katalog, D. Stojšavljević, Beograd 2002.
5. Katalog cjelina jugoslovenskih zemalja, tom I, M. Vuković, Beograd 2000.
6. Michel, Europa – katalog Ost, 1992/93.
7. Michel, Europa-katalog West 1992/93.
8. Michel, Ganssachen-katalog Europa West 1996/97.
9. M. Verner, kako je postala senčanska serija, Filatelistički glasnik br. 2/II Subotica, februar 1947. godine
10. M. Verner, Prvo izdanje maraka oslobođene Jugoslavije, Bilten Pokrajinskog odbora SFS za AP Vojvodinu, br. 3, Novi Sad, februara 1962. godine

DVA MANJE POZNATA ŽIGA VOJNE CENZURE U PRVOM SVETSKOM RATU

Vukadin Dimitrijević

Većina žigova srpske vojne cenzure iz perioda 1912 - 1920. godina opisani su u filatelističkoj literaturi. Jedan od najvećih doprinosa izučavanju ovoga područja dao je dr Vojin Višacki svojom studijom objavljenom u časopisu "Filatelista", u brojevima 219-226.

Nedavno sam dobio nekoliko filatelističkih objekata iz vremena Prvog svetskog rata među kojima sam izdvojio dva sa žigovima srpske vojne cenzure koji mi do danas nisu bili poznati i koji su se proverom, u meni dostupnoj literaturi, potvrdili kao zaista novi i do sada neregistrovani i opisani. Kako sam utvrdio da se radi o autentičnim objektima i originalnim žigovima, u ovom kratkom radu uz njihove slike dajem i njihov detaljan opis.

Okrugli prstenasti cenzorski žig

Na koverti bele boje – dimenzija 120 x 95 mm, u gornjem desnom uglu, otisnut je okrugli žig srpske vojne cenzure. Prečnik spoljne kružnice je 35 mm, a unutrašnje linije 0,25 mm. Po unutrašnjem

obodu žiga ispisan je ćirilčni tekst "* Прегледала * Војна Цензура". Reč "Прегледала" odvojena je dvema šestokrakim zvezdama tako da formiraju polovinu kružnice. U sredini kruga je broj "50". Visina slova je 2,5 mm. Žig je otisnut pečatnim mastilom ljubičaste boje. U pismu je sačuvan kompletan sadržaj teksta. Iz rukom pisanog teksta se vidi da je pismo poslato iz Kragujevca u toku ratnih operacija 1914. godine. Na koverti ne postoji oti-

sak poštanskog žiga – ni uputne ni prijemne pošte. Paraf cenzora ispisan je debljom olovkom u crvenoj boji. Pismo je na odredište Svilajnac prenešeno službenom poštom. Opisani cenzurni žig se nalazio u upotrebi kod Vrhovne komande srpske vojske koja se u to vreme pa sve do povlačenja nalazila u Kragujevcu.

Uokvireni pravougaoni cenzorski žig

Francuska zatvorena vojnička dopisna karta upućena iz Marseja na Krf, žigosana okruglim žigom pošte Marsej sa datumom u sredini žiga "19 – 6/17" i dolaznim žigom Ministarske poštanske

stanice na Krfu. Na karti je otisnut uokvireni (pravougaoni) cenzorski žig sa ćirilčnim tekstom "ГЛАВНА / ВОЈНА ЦЕНЗУРА" u crnoj boji. Dimenzije pravougaonog žiga su 50 x 18 mm, a visi- na slova 5 mm.

Posle povlačenja na grčku teritoriju Srpska vlada i sva njena ministarstva bili su smešteni u hotelu "Angletere et Belle Venize". Vlada sa ministarstvima ostala je na Krfu, dok je Vrhovna komanda vojske dislocirana u Solun, kako bi bila bliže uz svoju vojsku.

Kako je ova karta pri dolasku žigosana žigom Ministarske poštanske stanice na Krfu, nameće se logičan zaključak da je cenzura obavljena pri vojnom ministarstvu koje je koristilo opisani cenzorski žig.

Postojala su još četiri cenzorska žiga sa tekstom "Pregledala glavna vojna cenzura / Niš", dva ravna teoredna (bez okvira), jedan okrugli sa pokretnim datumom u sredini i jedan elipsasti – takođe sa datumom u sredini. Pored ovih, postojao je i žig "ŠEF GLAVNE / VOJNE CENZURE" koji je retko korišćen i do sada nije opisan. Svi ovi žigovi su korišćeni u Nišu do 15. oktobra 1915. godine i uništeni neposredno pred povlačenje srpske vojske iz Niša.

Rezime

U prilogu su prikazana dva žiga srpske cenzure korišćena u I svetskom ratu, koji do sada nisu bili opisani u stručnoj filatelističkoj literaturi.

Summary

Please see in the enclosure two Serbian censors' postmarks applied in the I World War, which have not been described so far in the expert philatelic literature.

FRANCUSKA VAZDUŠNA FLOTILA U SASTAVU SRPSKE VOJSKE U TOKU RATA 1915. GODINE

Vukadin Dimitrijević

U toku januara 1913. godine ministarstvo srpske vojske obrazovalo je Vazduhoplovnu komandu u čiji sastav su ušli: balonska četa, aeroplanska eskadrila, niška vodonična stanica i stanica golubije pošte. Za komandanta aeroplanske eskadrile bio je privremeno određen poručnik Jovan Jugović koga je zamenio poručnik Miloš Ilić. Komandant stanice golubije pošte bio je narednik Dragoljub Marjanović. Za upravnika vodonične stanice postavljen je rezervni inženjerijski poručnik Marko Marković, dok je balonska četa potpadala pod vazduhoplovnu komandu koja je delovala samostalno, neposredno pod Vrhovnom komandom.

Početak I svetskog rata srpska avijatika je bila slaba, sa tehnički zastarelim i često neispravnim avionima. Neprijateljska vazдушna snaga bila je neuporedivo jača, sa modernije naoružanim avionima, u tehničkom i brojnom pogledu daleko nadmoćnija.

U toku Kolubarske bitke sa aerodroma u Jarebicama, srpska avijatika je obavila prve borbene letove izviđajući položaje neprijateljskih trupa. Nakon povlačenja srpske vojske srpska avijatika je premeštena na aerodrom u Kragujevcu, odakle je sa dva aparata obavljala letove kojim su izviđana kretanja i nastupanja neprijateljske vojske. Posle poraza austro-ugarske vojske kod Kolubare i oslobađanja Beograda, aeroplanska eskadrila je 8. decembra 1914. godine dopremljena iz Kragujevca vozom do Beograda odakle je premeštena na aerodrom Batajnicu. Novi sektor letenja eskadrile se prostirao od Beograda preko Smedereva do Valjeva i Požarevca.

U avgustu 1914. godine srpska vlada se obratila francuskoj vladi i zatražila da joj se stavi na raspolaganje nekoliko aeroplana sa pratećim letačkim i drugim tehničkim osobljem. Na ovaj zahtev Francuska se nije odazvala. Tek posle trećeg zahteva koji je Srbija uputila za kupovinu dva školska aviona za ratne potrebe, koji je upućen posle brilijantne pobede u Kolubarskoj bici, francuska vlada je odlučila da u Srbiju pošalje jednu svoju flotilu sa kompletnim ljudstvom i potrebnim pratećim materijalom. U podne 21. februara 1915. godine srpsko vojno ministarstvo dobilo je depešu kojom se javlja da iz Marselja, lađom "MOSUL" u solunsko pristanište 27. februara treba da stigne francuski kapetan Vitra sa dvadeset ljudi, oficira, podoficira i vojnika, a da će 1. marta na lađi "SV. JELENA" u Solun stići poručnik Laranti sa ljudstvom i celim avijatičarskim materijalom težine oko 400 tona, te da se sprema vagoni za ljudstvo, kao i 65 vagona za avione i prateći materijal. Shodno ovome potrebno je pod hitno da se u Palanci podigne veliki hangar za skladištenje i montažu aviona. Francuski odred od 88 oficira, podoficira i redova stigao je 2. marta iz Soluna na nišku železničku stanicu sa kompozicijom od 65 vagona aeroplana i materijala. Posle srdačnog dočeka i prijema od strane Ministarstva vojnog nastavili su put prema Palanci. Tamo ih je sačekao komandant vazduhoplovne komande major Kosta Miletić. U Palanci se pristupilo sklapanju aviona i prvim probnim letovima. Kompletan posao sklapanja aviona je završen 31. marta. Komandant eskadrile major Rože Vitra je 1. aprila oputovao u Kragujevac i izvestio Vrhovnu komandu da je eskadrila spremna za letenje i izvršavanje postavljenih zadataka.

Vazдушnu flotilu je sačinjavalo 8 aviona biplana, tipa Moris Farman sa motorom sistema "Reno". Avioni su bili opremljeni bežičnom telegrafijom i naoružanim mitraljezima. Uz avione u Palanku

su stigli i 8 traktora, 2 kamiona, 2 laka automobila, pokretna mehaničarska radionica, stolarska radionica, 2 rezervna motora, fotografski aparati i razni drugi materijali i pribor.

U rano kišno jutro, 5. aprila, avioni su poređani ispred hangara u Palanci i u vremenskim razmacima od po 10 minuta uzleteli su i bez obzira na loše vreme preleteli iz Palanke na aerodrom Banjica. Istog dana popodne, preostalo ljudstvo i materijal su vozom prebačeni iz Palanke za Beograd, a odatle na Banjicu.

Prvi zadatak koji je francuska flotila dobila od Vrhovne komande srpske vojske bilo je izviđanje pravca: Zemun – Inđija – Petrovaradin - Fruška Gora – Ruma - Šabac i levom obalom reke Save od Zemuna s ciljem da se vidi ima li neprijateljskih trupa na ovim prostorima i kakav je njihov raspored. Cilj je bio uništiti bombama monitore kod Zemuna, kao i osmotriti i uništiti bombama baterije na pravcu Zemun - Surčin.

Major Rože Vitro: komandant francuske eskadrile u Srbiji 1915. godine

Francuski aparati su, za pojmove onog vremena, munjevitom brzinom prelazili položaje sremskih i banatskih ravnica i kod neprijateljske vojske su uneli veliki strah i zaprepašćenje. Dobijeno naređenje je u potpunosti izvršeno. Za nedelju dana letenja, francuska eskadrila je izvršila mnogobrojna izviđanja i snimanja, kao i bombardovanja neprijateljskih objekata i žive sile.

Francuski avioni su se pojavljivali na nebu iznad Novog Sada, Subotice, Temišvara i drugih gradova. Načelnik štaba Vrhovne komande vojvoda Radomir Putnik je bio veoma zadovoljan učincima francuske eskadrile, pa je pismeno pohvalio komandanta majora Rožea Vitroa.

Krajem aprila snimljeno je pokretanje neprijateljskih trupa prema Šapcu. U isto vreme neprijateljska avijacija je u toj zoni uvećala svoju aktivnost, što se vidi iz izveštaja dostavljenog Vrhovnoj komandi. Velika udaljenost fronta od Banjičkog aerodroma stvarala je poteškoće kod izvršavanja letačkih zadataka.

Iz tog razloga, Vrhovna komanda je na šabačkom polju oformila privremeni aerodrom na kome je instalirana stanica za snabdevanje benzinom i rezervnim delovima. U isto vreme, u Prahovu je oformljen privremeni aerodrom. U pristaništu Prahovo preko Dunava je brodovima iz Rusije stizao provijant za snabdevanje srpske vojske, pa su neprijateljski avioni često bombardovali ovu luku. Zbog toga je Vrhovna komanda uputila jedno odeljenje sa dva aviona sa pilotima i izviđačima, kao i ljudstvo za održavanje. Pored odvratanja neprijateljske avijacije, ovaj odred je obavljao i izviđanje na prostoru Oršave i Moldave.

U toku maja meseca francuska flotila je izvršila više dejstava po neprijateljskim položajima, kao što je bombardovanje kompozicije vojnog voza sa vagonima natovarenim komorskim kolima. Opaženi su i snimljeni pokreti neprijateljskih trupa na položajima Srema i Banata kod Rume, Kovačice, Šida i Kuzmina, Bečkereka itd., kao i u Slavoniji kod Vinkovaca i Dalja. Od dostavljenih izveštaja, Vrhovna komanda je imala relevantne podatke o kretanju i grupisanju neprijateljskih trupa.

Zbog velike širine fronta, kao i dragocenih podataka koje je Vrhovna komanda dobijala od

izviđanja i snimanja, kao i od ofanzivnih dejstava u uništavanju neprijateljske žive sile i materijala, srpska vlada je od francuske zatražila ispomoć u avionima i ljudstvu. Zahtevu srpske vlade se izašlo u susret i u toku juna meseca je u Srbiju stiglo pojačanje od 4 aviona sa pilotima i tehničkim osobljem kao i pratećim materijalom.

Dolaskom francuske eskadrile, nad Beogradom i okolinom svakodnevno su leteli avioni. Često u vazduhu francuski piloti su susretali i napadali neprijateljske avione. Tako je 27. maja osoblje francuskog aviona oborilo austro-ugarski avion koji je bombardovao Kragujevac. Da bi se uspešnije gonili neprijateljski avioni, na predlog komandanta francuske avijacije, postavljene su stalne signalne stanice. Pravljene su od dva platna u vidu strele, dužine 4-5 m i širine 1 m. Platna su postavljana na izdignutim i vidnim kotama. U širem reonu Srbije postavljeno je oko tridesetak ovakvih stanica. Na ovim signalnim stanicama su praćena kretanja i pojavljivanja neprijateljskog aviona. Strelice su okretane u pravcu primećenog kretanja neprijateljskog aviona, tako da je francuskim pilotima omogućeno lakše gonjenje neprijatelja.

Na Banjičkom aerodromu 27. juna 1915. godine, avioni su poređani za smotru koju je izvršio prestolonaslednik Aleksandar Karađorđević u pratnji ministra Đorđa Genčića i generala Mihaila Živkovića. Raport je podneo komandant eskadrile major Rože Vitra. Posle obavljene smotre prestolonaslednik je leteo kao izviđač sa pilotom, kapetanom Polanom.

Za revnosnu službu, dobro držanje, iskazanu hrabrost i učinjene usluge srpskoj vojsci u borbenim operacijama u toku 1915. godine mnogi francuski oficiri, piloti i drugo osoblje odlikovani su ordenima Karađorđeve zvezde sa mačevima, kao i ordenima Belog orla sa mačevima.

Radi određivanja terena za postavljanje novih signalnih stanica, komandant francuske avijacije major Rože Vitra krajem maja 1915. godine obišao je terene oko Niša, Vranja, Kumanova, Nagoričana i Krive Palanke u južnoj Srbiji.

U toku avgusta 1915. godine grupa od jedanaest srpskih oficira i podoficira završila je obuku za izviđače u francuskim eskadrilama. Nadmoćnost francuske eskadrile nad neprijateljskom trajala je do početka Mekenzijeve ofanzive - kada je Srbija od neprijatelja napadnuta sa tri strane.

Veliku ulogu i doprinos pružila je francuska flotila srpskoj vojsci prilikom povlačenja za Albaniju. Francuski piloti su obavili veliki broj letova u pravcima napada neprijateljskih trupa, kako prema severu i zapadu, tako i prema jugu, u pravcu Niš-Vranje-Kumanovo i obratno. Vrhovnoj komandi su ostavljani podaci o dejstvu i kretanju neprijateljskih jedinica. Ova letenja i izviđanja su bila takoreći svakodnevna sve do 8. novembra 1915. godine.

Na osnovu dobijenih podataka o kretanju neprijateljskih trupa, Vrhovna komanda je određivala pravce povlačenja srpske vojske. Sa povlačenjem srpske vojske francuska eskadrila je svakodnevno preletala nastupajuće neprijateljske trupe i to pod kišom kuršuma iz raznih oružja i oruđa. Piloti su sa neizmernom hrabrošću junački obavljali izuzetno teške zadatke za srpsku vojsku. Avioni i piloti su noćivali na otvorenom polju po vetru i kiši. Avioni i materijal zbog neprekidne upotrebe i lošeg održavanja su propadali, a piloti su sa ogromnim rizikom obavljali letenja. Sa povlačenjem srpske vojske kroz bespuća i vrleti hrabro se povlačilo i prateće osoblje francuske eskadrile u Srbiji. Eskadrila je u Skadar stigla 13. decembra i posle odmora od dve nedelje odred francuske eskadrile je krenuo za Sv. Jovan Medovski gde su ukrcani na jednu italijansku lađu i preveženi u luku Bari. Iz Barija su vozom nastavili put za otadžbinu.

Reorganizacijom srpske vojske na Krfu, 1. marta 1916. godine, formiran je Aeroplanski depo i Aeroplanska eskadra. Eskadra je sa Krfa preseljena na poluostrvo Halkidiki u Mikru 18. juna 1916. godine. Za komandanta eskadrile ponovo je postavljen major Rože Vitra koji je na tom položaju ostao

Dopisna karta sa žigom komandanta francuske eskadrile

Beograd sa datumom "1.6.15." Na karti je otisnut dvoredni ravni žig srpske vojne cenzure u višnja crvenoj boji "PREGLEDALA/VOJNA CENZURA". U gornjem desnom uglu je otisnut okrugli prstenasti žig prečnika 38/28 mm sa tekstom "ESCADRILLE M.F.S/ LE COMMADANT" sa sledećom figurom žene u sredini žiga. Slova "F" i "M" u tekstu žiga označavaju tip aviona koji je bio u sastavu eskadrile, dok je slovo "S" označavalo da eskadrila dejstvuje pri srpskoj armiji. Ovaj formacijski žig je koristio major Rože Vitra – komandant francuske eskadrile. Kako je napred navedeno putovanje majora Vitre radi postavljanja signalnih stanica po južnoj Srbiji, on je u društvu srpskog oficira, krajem maja stigao u Krivu Palanku, odakle je i ova karta poslata na kojoj je major Vitra otisnuo žig francuske eskadrile. Ovo je za sada jedini poznati otisak žiga komandanta francuske eskadrile na nekom filatelističkom objektu.

Dopisna karta predstavlja redak filatelistički objekat i pored filatelističke vrednosti predstavlja materijalni istorijski dokaz o dejstvu i ulozi francuske eskadrile pri srpskoj armiji. Dopisnu kartu sam ispitao i ustanovio da je karta, tekst na karti, kao i svi otisnuti žigovi na njoj ispravni i autentični.

LITERATURA:

1. Sava Mikić: Istorija jugoslovenskog vazduhoplovstva, Beograd 1932
2. Kosta Simić: Vazduhoplovni podsetnik, Beograd, 193
3. Muzej Srpskog vazduhoplovstva: Srpska avijatika 1912-1928, Beograd 1993.
4. Vojni list Ratnik – Beograd, sveska V-X, 1938.
5. Vazduhoplovni glasnik, III – 1936. Novi Sad

Rezime

U ovom radu su izloženi istorijski podaci nastajanja i razvoja ratnog vazduhoplovstva u Kraljevini Srbiji, kao i saradnja i pomoć Francuske u vazduhoplovnom ljudstvu i materijalu početkom Prvog svetskog rata.

Ovi podaci su poslužili za tumačenje za sada jedinog poštanskog objekta (razglednice) iz 1915. godine, na kome se pored žiga srpske cenzure nalazi do sada nepoznati žig koji je koristio komandant francuske eskadrile major Rože Vitra: "ESCADRILE M. F. S. V LE COMMANDANT V"

Summary

In the paper have been set out the historical records about the origin and evolution of the military air force in the Kingdom of Serbia, as well as the cooperation and assistance of France in the aircraft crew and material at the beginning of the I World War.

The records served for interpretation of, so far, only postal object (postcard) dating back to 1915, on which, beside the Serbian censors' postmark has also been found, unknown until now, the postmark used by the commander of the French air force squadron, major Roger Vitra: "ESCADRILE M. F. S. V LE COMMANDANT V"

EKSPERTSKI IZLOŽAK FALSIFIKATA MARAKA PODRUČJA JUGOSLAVIJE NA IZLOŽBI "SRBIJAFILA XIII"

(autor izložka Jovan Ristić, prikaz Zoran R. Bošković)

Atestator – pripravnik Jovan Ristić odazvao se molbi Saveta atestatora da svoj rad i istraživanje predstavi filatelističkoj javnosti i poznavacima ovog posleratnog jugoslovenskog područja. Ristić se opredelio za vrlo usku temu "FALSIFIKATI PRETISAKA NA REDOVNIM MARKAMA IZDANJA SA TURISTIČKIM I POŠTANSKIM MOTIVIMA" koja, na žalost, ima veliki broj falsifikata pretisaka.

Ristić u uvodnom listu skreće pažnju na činjenicu da je područje Jugoslavije od 1945. godine do danas imalo i druge vrste falsifikata, kao što su: isecanja reprodukcija maraka i njihovo lepljenje na pošiljke, korišćenje taksenih i doplatnih umesto redovnih maraka i napominje da je, među redovnim izdanjima maraka, poznat falsifikat samo kod "R-marke" - za preporučeno rukovanje. Ovaj "potpuni falsifikat" otkriven je prošle godine na dva pisma.

Ristić nas u ovu materiju uvodi na taj način što sugerise da je falsifikovanje pretisaka na našim marakama, naročito poslednjih godina, uzelo maha, a posebno je zanimljivo da su pretisci o kojima je ovde reč isključivo pravljeni za sakupljače, dakle filateliste, a ne na štetu Pošte. Što je još zanimljivije, svi falsifikati pretisaka su pravljeni kao specijaliteti: obrnuti, dvostruki, pomereni i nepotpuni – nedovršeni pretisak.

Slika 1 Falsifikat desno: paralelne linije su deblje i uža za 1 mm. Slovo «d» je niže uz stopu brojke. Razmak između brojke i linija znatno veći.

Falsifikovani pretisci se uz malo truda - posmatranja i korišćenjem lupe mogu lako uočiti. Ristić navodi da su ovi pretisci rađeni putem kompjutera, a laserski su nanošeni na originalne podloge maraka.

Ristić uočava da su cifre (oznake vrednosti) vrlo pažljivo kopirane, a paralelne linije preko starih cifara (vrednosti) bitno se razlikuju od originala. Svi su pretisci rađeni crnom bojom, osim kod jednog izdanja Michel kat.br.2142 (1985.g. – Korčula), gde se radi o crvenkastom pretisku i zbog toga se lako može prevariti manje obazriv sakupljač. U ovom periodu nisu pokušani falsifikati pretisaka kod komplikovanijih grafičkih znakova, tzv. ukrasni elementi.

Obuhvaćen je vremenski period dug 13 godina, od 1978. do 1990.g. i to pretisci na redovnim markama. Na listovima su prikazani originalni pretisak i njegovo kompjutersko uvećanje kao i falsifikovani pretisak sa objašnjenjem koje ukazuje na osnovne karakteristike falsifikata.

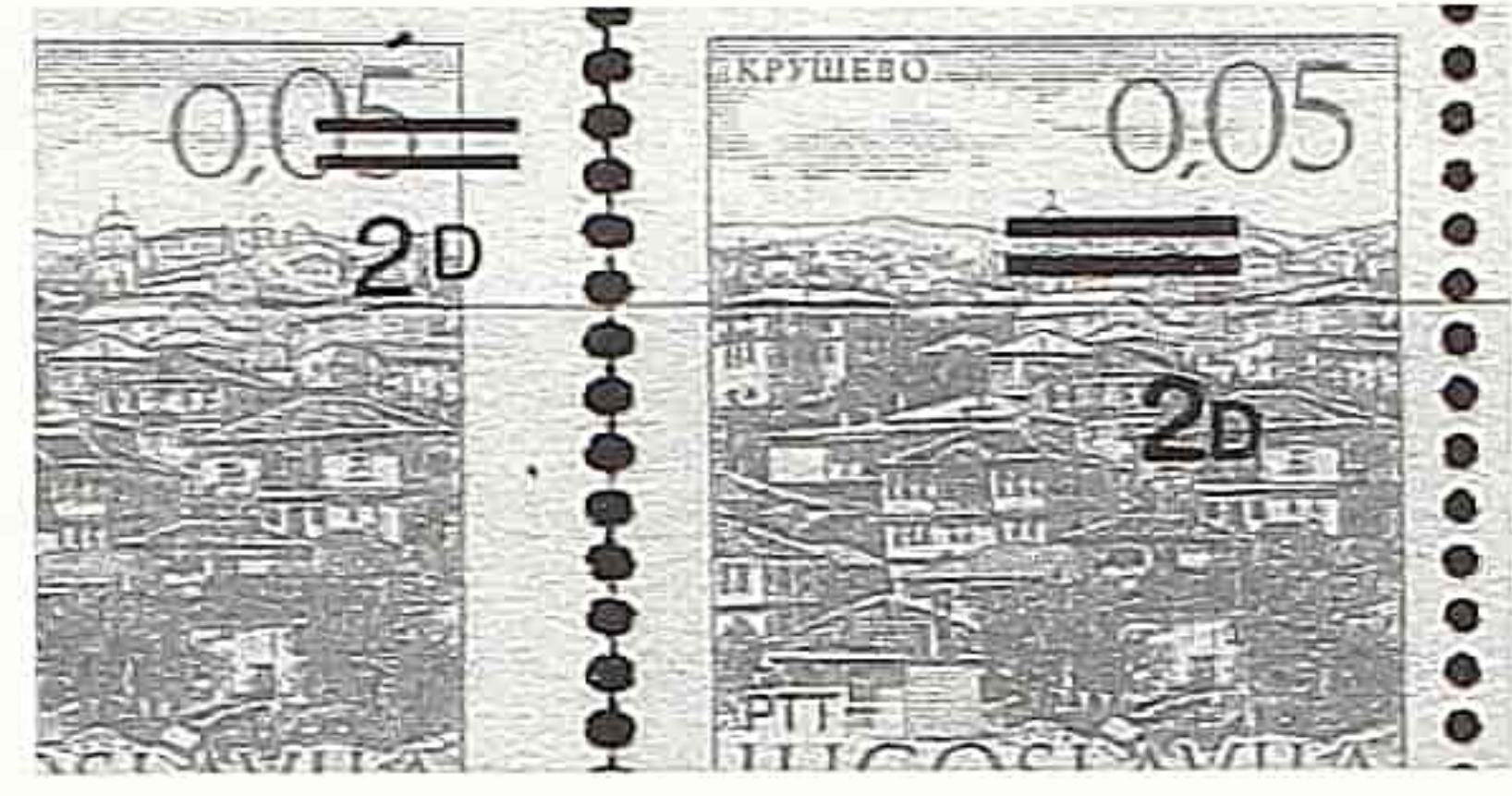
Slika 2 Falsifikat desno: brojke su veće i tanje. Paralelne linije sa većim razmakom.

Ristić nije dao kataloške brojeve prikazanih maraka, pa zato to ispravljamo u ovom prikazu.

Na 15 izložbenih listova (A/4 formata) prikazano je oko 45 falsifikovanih pretisaka u četvercima na čak 24 kataloška broja:

Slika 3 Falsifikat desno: paralelne linije kraće i tanje. Nula u nominali uža. Gornji krug u osmici manji.

Slika 4 Falsifikat desno. paralelne linije deblje. Razmak između linija veći.

1978.g.
1. 2,00/1,00 Ohrid dvostruki pretisak i pomereni pretisak, kat.br.1736.
1980.g.
2. 5,00/0,75 din. pomereni pretisak i obrnuti pretisak, kat.br.1856.
1981.g.
3. 5,00/4,90 din. dvostruki i pomereni pretisak, kat.br.1896.
4. 3,50/3,40 din. obrnuti i dvostruki pretisak, kat.br.1905.
1982.g.
5. 0,50/2,50 din. dvostruki i obrnuti pretisak, kat.br.1963.
1985.g.
6. 2/0,05 din. pomeren pretisak (sl.1) i obrnuti pretisak, kat.br.2138.
7. 3/0,35 din nepotpuni pretisak, kat.br.2139.
8. 4/5,60 din. pomeren i obrnuti pretisak, kat.br.2140.
9. 20/26 din. dvostruki i obrnuti pretisak, kat.br.2142.
10. 50/16,50 din. dvostruki i pomereni pretisak, kat.br.2143
1986.
11. 5,00/8,00 din. pomereni i obrnuti pretisak, kat.br.2155.
1987.
12. 80/60 din. obrnuti, dvostruki i nepotpuni pretisak (sl.3), kat.br.2240.
1988.g.
13. 120/93 din. pomeren i dvostruki pretisak, kat.br.2282
14. 170/120 din. pomeren i obrnuti pretisak, kat.br.2316
15. 220/140 din. obrnuti i pomeren pretisak, kat.br.2317.
1989.g.
16. 100/1,00 din. obrnuti pretisak (sl.2) i pomereni pretisak, kat.br.2338.
17. 700/220 din. pomereni i obrnuti pretisak, kat.br.2359.
18. 400/30 din. obrnuti pretisak (sl.4), kat.br.2363.
19. 700/170 din. pomereni i obrnuti pretisak. kat.br.2364.
20. 700/70 din. pomereni i obrnuti pretisak, kat.br.2392.
1990.g.
21. 1/0,30 din. dvostruki i vertikalni pretisak (neuobičajeno), kat.br.2433.
22. 0,50/0,20 din. dvostruki i obrnuti pretisak, kat.br.2437.
23. 2/0,40 din. pomereni pretisak, kat.br.2442 I
24. 2/0,40 din. dvostruki pretisak, kat.br.2442 II

Na kraju ovog prikaza, želim da podsetim da je atestator dr Jovan Veličković na problem falsifikovanih pretisaka upozorio čitaoce, doduše vrlo uopšteno, u časopisu "Filatelista", u broju 211, 1992.g. str. 32 tekstem "Falsifikati maraka iz serija Turizam i Poštanski motivi" i u broju 223/224, 1995.g. str. 39-40. u tekstu: "Pojava novih falsifikata jugoslovenskih maraka". O marci kat. br. 2251 (400/30 din.) vodio je čak i polemiku preko lista "PTT Vesnik" od decembra/januara 1991/92 godine.

Prvi put javno prikazani falsifikati pretisaka vrlo su bitni za ovo područje, jer je to verovatno i najviše sakupljano područje, a neizostavno je u svakoj specijalizovanoj zbirci Jugoslavije. Setimo se samo, da su pre petnaestak godina ovakvi "specijaliteti" prodavani za minimum 20 maraka po komadu. Svakako je poučno videti sve ovo na izložbi i pročitati u časopisu pa se za slične stvari odlučiti uz saglasnost atestatora za ovo područje.

Jovan Ristić je zvanični ispitivač AFSCG za područja: Trst, Rijeka, Pula, Istra, Zona B i Slobodna teritorija Trsta (1945-1953); za zajednička izdanja Jugoslavije od 1944.g. i za republička izdanja doplatnih maraka. S obzirom na veliko vremensko područje koje atestira, od Ristića očekujemo na nekoj sledećoj izložbi raznovrsniju obradu i prezentaciju i drugih postojećih falsifikata sa područja Jugoslavije od 1944.g.: zupčanje, hemijsko uklanjanje boja, promena boje, uklanjanje zlata, rad gumica, FDC – sa nezupčanim markama, tzv. privatna izdanja, isečci sa fotokopijama, montirana pisma, prevare na račun pošte i slično, kojima obiluje ovaj šezdesetogodišnji period.

FALSIFIKATI POMOĆNOG IZDANJA REDOVNIH MARAKA REPUBLIKE SRPSKE

“Naučio sam mnogo radeći u Komitetu. Shvatio sam da je ekspertiza najjednostavnija stvar na svetu, sve što treba da uradiš jeste da marku vrlo detaljno uporediš sa poznatim originalom. Ako su oba primerka ista, marka je originalna, ako nisu ona ispitivana je falsifikat”.

John R. Boker Jr.

Zoran R. Bošković

UVOD

U oktobru mesecu 2003.godine u jednom većem lotu materijala Republike Srpske koji sam kupio iz zaostavštine g. S. Kujovića, u jednom trenutku uočio sam (slučajno) da je pokojni Kujović uređno razvrstao falsifikate koje je posedovao pred kraj svoje zbirke. Gledajući tako bilo mi je čudno da je drugu seriju pomoćnog (redovnog) izdanja ostavio zajedno sa falsifikatima a već je sličnu takvu imao u albumu. To me je navelo da seriju premestim gde joj je mesto, bar sam tako pomislio u prvom trenutku. Prilikom premeštanja uočio sam neke razlike posebno kod prve marke u seriji. U svojoj evidenciji falsifikata “Registar falsifikata Srpske” našao sam podatak da marka Michel kat.br. 45 (2.00/30.000 din.) postoji sa obrnutim pretiskom u tabaku kao falsifikat. Za ovu marku znamo još od 1996.g. i o tom “specijalitetu” već sam pisao u časopisu Kolekcionar, 7, 5-7. Druge marke iz serije nisu bile poznate kao falsifikati, a da budem iskren kod tako “jeftine” serije falsifikate nisam ni očekivao. Sve ovo bili su dovoljni razlozi da u narednim danima napravim ozbiljan “pregled” maraka koje su inače ostale u četvercima. Sasvim dovoljno za upoređivanje.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE POMOĆNOG IZDANJA KATALOGIZACIJA prema Spezialkatalog, 1999. u rukopisu

1. JUL 1966.

II Pomoćno (redovno) izdanje. Ofset štampa FORUM – Novi Sad. R.Bojanić. Tabak 100 (10x10) kom., z.č.13¾ osim br. 47 koje je 12 ½. Papir običan, guma mat. Pretisnute su marke pod br.14-15, 16, 19 i 22 sa dve horizontalne crte i novom nominalnom vrednošću.

Tiraži: Br.43 (42.900), br.44 (54.500), br.45 (173.400), br.46 (46.500) i br.47 (26.600).

Br. 43 A 0.70/30 (ND)

jarkosivocrvena/sivocrna

Br. 44 A 1.00/100 (ND)

crnkastosiva/crvena

x) deblji pretisak

Br. 45 A 2.00/30000 (ND)

crnkastosiva/crvena

x) deblji pretisak

Br. 46 A 3.00/50 (ND)

crnkastosiva/crvena

Br. 47 C 5.00/6000 (ND)

a) svetložutooker/sivocrna

b) tamnooranžžuta/crna

Seriya 43-47 (5V)

Važile do 25.03.1999.g. MiNr.43-47.

Napomena:

(Veći broj posebnosti «specijaliteta» koji su navedeni u kataloškoj obradi ovde su iz opravdanih razloga izostavljeni).

Ispitao sam:**0,70/30 din. Michel kat.br.43**

Četverac maraka koje su me već na prvi ozbiljan pogled navele na analizu i poređenje sa originalnim četvercem i tabakom. Bez uvećanja lupom uočljivo je da je kod falsifikata manja cifra 0.70 (ND) i po visini i po dužini nego kod originala. Zarez između cifara je malo puniji. Tamniji je i puniji pretisak cifre. Takođe manji je razmak kod falsifikata između cifara i dve paralelne linije, što se posebno uočava na navedenom četvercu maraka. Posle skeniranja (uvećanja) maraka razlike su daleko uočljivije. Radi se o falsifikatu pretiska na osnovnoj originalnoj marci kat.br.14. Falsifikat pretiska je zaveden u "Registar falsifikata ..." pod rednim br. 28/2003 (v. sliku 1).

Slika 1 Levo originalni pretisak a desno par maraka sa falsifikovanim pretiskom.

1,00/100 din. Michel kat.br.44

Za ovaj posmatrani pretisak može se reći da su razlike i prilikom uvećanja vrlo male i teško uočljive. Kada uočite položaj cifre 1.00 koja je kod falsifikata unutar zamišljene linije koje idu od paralelnih crta posao ste obavili, jer kod originalnog pretiska cifre su nešto iznad zamišljene linije. Još se može konstatovati (neznatno) manji razmak između cifara i paralelnih linija. Radi se o falsifikatu pretiska na osnovnoj marci kat.br. 15.

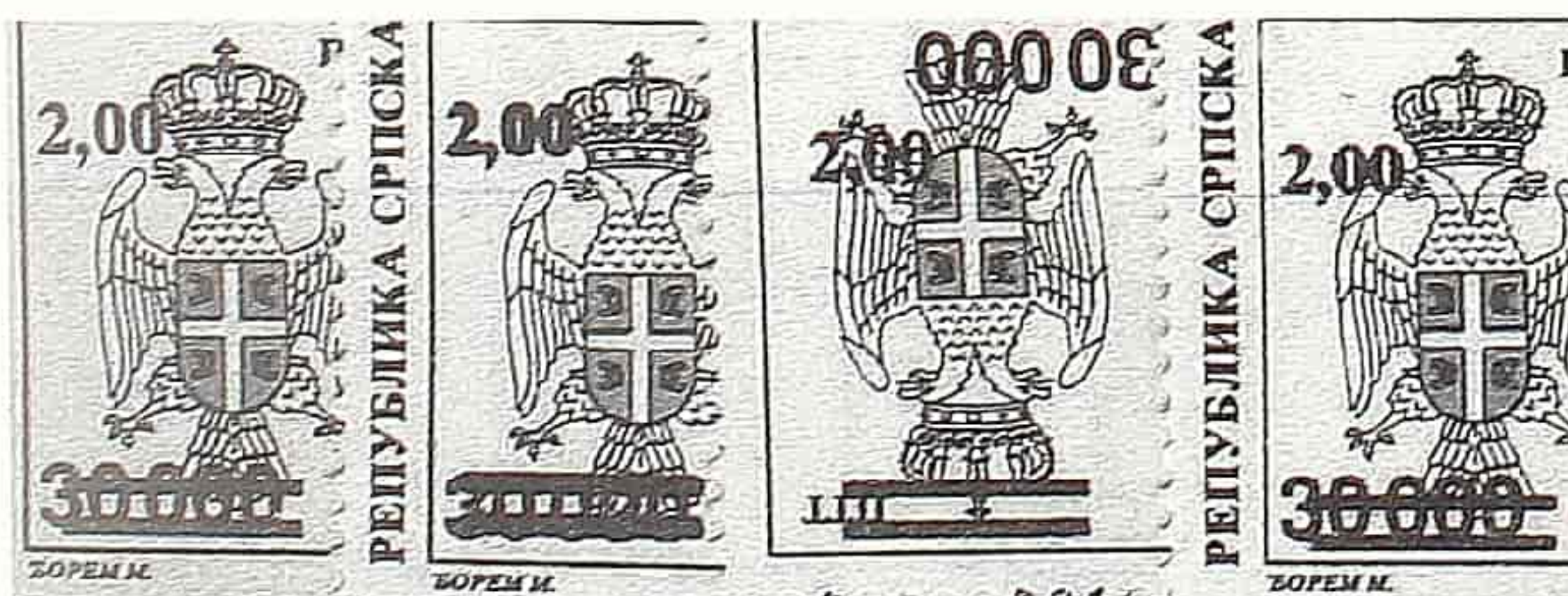
Slika 2 Druga marka sa falsifikovanim pretiskom

Falsifikat pretiska je zaveden u "Registar falsifikata ..." pod rednim brojem 29/2003.

Važno je reći da su postojeći "specijaliteti" kod pretiska (prvenstveno deblji pretisak) originalni (v. sliku 2).

2,00/30000 din. Michel kat.br.45

Ovde je prvo potrebno ponoviti da je ova marka kao specijalitet "obrnuti pretisak" već poznati falsifikat. U časopisu Kolekcionar 7, 2000, str.7 piše "...ovaj falsifikat je najteže uočiti jer se radi o obrnutom pretisku. Video sam jedan tabak u oktobru 1996.g. u hotelu "Jugoslavija", na redovnom sastanku filatelista. Na moje traženje dobio sam tabak na nekoliko minuta. Kada sam (tabak) na staklu prozora stavio u ispravnom smeru i preklopio sa originalnim tabakom utvrdio sam nepodudarnost, što je bio dovoljan znak za oprez. Kasnije sam nekoliko obrnutih pretisaka (osmerac) ove marke dobio na poklon, uz priznanje da se radi o falsifikatu pretiska..." Za ovde ispitani četverac uočljivo je da su nule u cifri spojene, kao i da je cifra 2,00 (ND) tamnija i punija. Rastojanje od cifre do paralelnih linija pretiska nešto je kraće kod falsifikata u odnosu na original. Radi

Slika 3 Poslednje dve u nizu sa falsifikovanim pretiskom

se o falsifikatu pretiska na osnovnoj marci kat.br. 16. Falsifikat pretiska je zaveden u "Registar falsifikata ..." pod rednim brojem 30/2003. Važno je reći da su postojeći "specijaliteti" (prvenstveno deblji pretisak (x) iako sa izvesnom razlikom u tonalitetu i punoći boje) originalni (v. sliku 3).

3,00/50 din. Michel kat.br.46

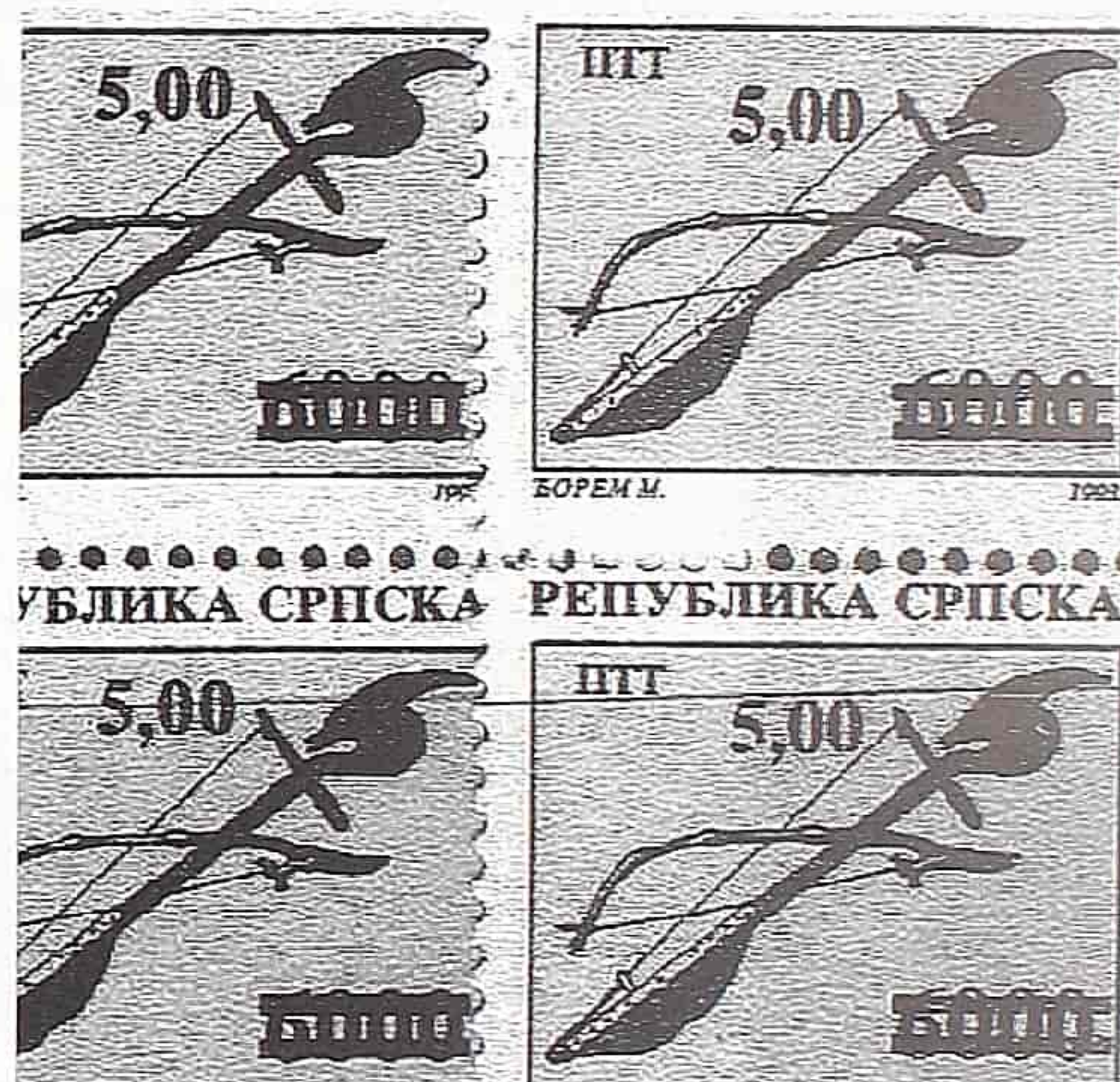
Posmatranjem četverca maraka uočava se bleđi i slabiji pretisak cifre 3,00 (ND). Kraće je rastojanje između cifre 3.00 (ND) i paralelnih crta kod falsifikata. I ovde su cifre 3.00 u okviru zamišljene linije sa paralelnim linijama, dok je kod originala cifra nešto iznad paralelnih linija. Tako se najlakše uočava da se radi o falsifikatu pretiska na osnovnoj marci kat.br.19. Falsifikat pretiska je zaveden u "Registar falsifikata ..." pod rednim brojem 32/2003 (v. sliku 4).

Slika 4 Desno falsifikat pretiska.

5,00/6000 din. Michel kat.br.47

Ova je marka svakako zanimljivija od drugih. Prvo što se uočava prilikom posmatranja lupom je bleđi i slabije otisnuti pretisak cifara u odnosu na originalne marke. Ima i nepotpunog otiska cifre 5.00 (ND). Takođe rastojanje između cifara i paralelnih linija pretiska je manje kod falsifikata u odnosu na original. Za ispitani četverac ustanovio sam falsifikat pretiska na osnovnoj marci kat.br. 22. Falsifikat pretiska je zaveden u "Registar falsifikata ..." pod rednim brojem 33/2003 (v. sliku 5).

Slika 5. Desno falsifikat pretiska

Zaključak

Uporednim posmatranjem, uvećanjem lupom i skeniranjem ispitivanih objekata ustanovljeni su falsifikati pretisaka kod cele serije Drugog pomoćnog (redovnog) izdanja kat. br. 43-47. Proverom specijaliteta koje posedujem ustanovio sam da, osim već pomenutog kat.br.45 (obrnuti pretisak), su ostali originalni. Za sve ispitane marke u četvercima sa falsifikovanim pretiskom karakteristično je da su prilikom uvećanja vidno razlivene boje na ivicama pretisaka, što kod originalnog štamparskog pretiskivanja nije slučaj.

Malo je verovatno da su ovi falsifikati pretisaka bili namenjeni sakupljačima, a ima dovoljno razloga da su oni zapravo pravljeni za prevaru pošte. Ta 1996.g. poznata je po mnogim uspešnim zamenama starog materijala za novi, tako da su ovi lažni pretisci na originalnim ali tada obezvređenim podlogama osnovnih maraka nekome (u menjanju) doneli pozamašnu novčanu dobit. U svakom slučaju preporučujem sakupljačima da dobro pregledaju svoje albume i zbirke. Michel katalog i drugi katalozi za 2004.g. trebalo bi svojim korisnicima da ukažu na postojanje ove serije sa falsifikovanim pretiscima.

LOKALNO IZDANJE DOBOJ – SUDSKO PISMO

Boris Vlajnić

Marke lokalnog izdanja Doboj povučene su iz upotrebe polovinom oktobra 1994.godine, nakon redovne kontrole poštanskih vrijednosnica od strane poštanskih inspektora. Na sastanku predstavnika PTT preduzeća u Prijedoru, 10. oktobra. 1994. godine, odlučeno je da se marke dobojskog izdanja komisijski unište, prije svega zbog velikog broja makulturnih tabaka. Odlukom iz Sokolca br.1-03-403/94 neizostavno se traži da se (neovlašćeno) pretisnute marke dostave u Banjaluku.

Preduzeće PTT saobraćaja Republike Srpske nije donijelo nikakvo rješenje o zvanično m prestanku važenja maraka dobojskog izdanja, tako da su veliki korisnici poštanskih maraka (preduzeća i ustanove) mogli da utroše svoje zalihe, koje su ranije kupili u većoj količini na pošti u Doboju. Pošto je 01.11.1994.g. u promet puštena Prva redovna (pomoćna) serija maraka od četiri vrijednosti postojala je realna mogućnost da pisma budu frankirana i dalje sa markama dobojskog izdanja (mješovita frankatura). Jedno takvo pismo (slika 1) poslato je u Doboju sa pošte 74101 (d), 08.11.94.g. (loco) a pošiljalac je Centar za socijalni rad Doboj izvesnoj Marković, rođenoj Petrović Slavojki. Radi se o preporučenom pismu – plava koverta sa perforiranom povratnicom koja je frankirana markama redovnog (pomoćnog) izdanja 2x A/5000 din. i markom dobojskog izdanja R/30.000 din. sa dvostrukim pretiskom.

Slika 1. Marka lokalnog izdanja Doboj i marke Prvog redovnog (pomoćnog) izdanja na sudskom pismu u lokalnom saobraćaju (08.11.1994.g.), kasna upotreba.

Prema cjenovniku poštanskih usluga od 01.05.94. poštarina za obično pismo je iznosila 0.20 din. + 0.40 din. preporučeno rukovanje + 0,40 din. povratnica, ukupno 1.00 din. Vrijednost „A” marke je iznosila 0.20 din, a „R” marke dobojskog izdanja 0.60 din. što znači da je pismo u tarifi.

Puštanjem u promet preštampane serije redovnih maraka (pomoćno izdanje) 01.11.94. vrijednost „R” marke je promjenjena sa 0.60 din. na 0.40 din. što više ne odgovara vrijednosti preporučene pošiljke već se

odnosi na rukovanje preporučenim pismom. Prema tome za preporučeno pismo sa povratnicom bilo je potrebno dvije „R” marke i jedna „A” marka, vidi sliku 2.

Zaključak je da su „R” marke (dobojskog izdanja) upotrebljene poslije 01.11.94. g. (kasna upotreba) i dalje računate po staroj cijeni od 0.60 din., jer su po toj cijeni ranije prodane korisnicima. Treba imati u vidu činjenicu da se upravo kod lokalnog izdanja Doboj prvi put pojavljuju R – marke i to čak osam komada.

Važno je napomenuti da se na plave kovrte sa perforiranom povratnicom ne stavlja ma-

Slika 2. Marke Prvog redovnog (pomoćnog) izdanja na sudskom pismu u lokalnom saobraćaju (21.07.1995.g.).

nipulativna naljepnica sa oznakom "AR" i da korisnici ovih koverata nisu samo Opštinski sudovi (kako se inače obično misli ili piše na koverti) već i druge ustanove (Vlada, Carinarnica, Poreska uprava, Banke, Centar za socijalni rad i druge), uz obavezno udaranje pečata sa lijeve strane koverte.

Na oba pisma imena i adrese su provereno stvarne, dakle postoje u Doboju.

Pisma lokalnog izdanja Doboju koja su publikovana pre ovog teksta sa datumima:

1. Preporučeno pismo iz 74450 BROD za Gradišku od **17.07.94.**, upotrebljena je marka R/30 din. Kolekcionar 15, str.16-17.
2. Obično pismo iz 74450 BROD za Gradišku od **28.07.94.**, upotrebljena je marka A/20.000 din. Kolekcionar 15, str.16-17.
3. Preporučeno pismo iz 74450 BROD za Gradišku od **07.09.94.**, upotrebljena je marka R/50 din. Kolekcionar 15, 16-17.
4. Preporučeno pismo iz 74101 DOBOJ od **07.09.94.** za Kruševac, upotrebljena je marka R/30.000 din. sa trostrukim pretiskom. Kolekcionar 6, 15.
5. Isečak sa pisma iz 74400 DERVENTA od **27.10.94.**, upotrebljena R-marka (?). Objavljeno u časopisu Filatelista br.217/218, 1995.g.,43.
6. Preporučeno pismo iz 74400 DERVENTA od **04.11.94.**, upotrebljena je marka R/5.000 din. G. Barac, Lokalno izdanje Doboju, 2002.

Mišljenja sam da je prikazano pismo sa markom lokalnog izdanja Doboju (kasna upotreba) originalno i time značajno, jer je tek šesto (6) pismo + isečak koje je pronađeno sa R - markom i prvo sa kombinacijom maraka kasnijeg Prvog redovnog (pomoćnog) izdanja. U ovom tekstu može se videti da je prvo sačuvano pismo od 17.07.1994.g. a poslednje od 08.11.1994.g. što dovoljno ukazuje na više od četiri meseca korišćenja maraka lokalnog izdanja Doboju.

Literatura:

Z.Bošković, LOKALNO IZDANJE DOBOJ, FILATELISTA 225/226, 49-51.

G.Barac, LOKALNO IZDANJE DOBOJ – Od mita do istine, Banja Luka, 2002.g.

G.Barac, OTKRIVENA TRI PISMA FRANKIRANA MARKAMA LOKALNOG IZDANJA DOBOJ, KOLEKCIJAR 15, 16-17, 2003.

Summary

The investigations done by Goran Barac, Banja Luka, during last years, have approved that the "local issue Doboju" has been distributed since July 4th 1994, to the post-offices Doboju, Modriča, Derventa and Brod. According to Barac, this local issue has been withdrawn about mid-October, after regular examination of postal securities, done by postal inspectors.

PTT-traffic enterprise of Republic Srpska, has not reached any decision of official cession of Doboju issue, so big users (enterprises and institutions) were able to spend their stamp stocks, which they had inquired earlier in bigger quantities at the post office in Doboju. Due to the fact that on November 1st 1994, the first definitive (provisory) issue of four values has been put into the postal traffic, it seems to exist an evident (real) possibility that letters

may still be franked with stamps of the Doboju issue (mixed franking). One such letter (No. 1) has been sent (locally) in Doboju from the post office 74101(d) on November 8th 1994, the expeditor was the Center for social care Doboju, to certain Mrs. Marković, maiden name Petrović Slavojka. It was a recommended letter - blue envelope with perforated return-confirmation franked with definitive (provisory) issue 2xA/5000 and the stamp of Doboju issue R/30.000 with double overprint.

According to the pricelist of postal services, dated May 1st 1994, the rate for common letter was 0,20 din+0,40 din for recommendation and 0,40 din for return-confirmation, altogether 1 dinar. The value "A" was 0,20 worth and "R" of Doboju issue 0,60 din, which means that the rate was correct. I consider the letter genuine.

VREME PRIPREMA ZA IZLAGANJE

U trenutku kada ovaj broj časopisa predajemo u štampu, na adrese mnogih filatelista i njihovih društava stigli su pozivi komesara za izlaganje na Jufizu XII. Poduža mejling lista u rukama iskusnog komesara (inž. Miodraga Mrđe) zaista je velika pomoć u nastojanju da se ne propusti ni jedan izlagač. Dugogodišnjim strpljivim radom ovog komesara sa izlagačima ostvarena je dobra komunikacija koja obezbeđuje tačno praćenje mogućih zbirki za izlaganje na našoj najvećoj izložbi. Razume se, da je pored ostalog, dobar odnos sa izlagačima umnogome doprineo da u poslednjih desetak godina Jufiz kvalitativno napreduje, a kvalitet pojedinih izložaka bude međunarodno visoko vrednovan.

Odgovarajuće savete i tehničku podršku za pripremanje izložaka moguće je dobiti preko kancelarije SFS i AF-SCG u Beogradu (Sremska 6/IV, tel/fax 638-751, e-mail: philaserb.eunet.yu).

Prema Pravilniku izložbe, ove godine direktan ulaz na izložbu imaju izlagači koji su na prethodnim izložbama (Jufizu ili Srbijafili), sa svojim izlošcima, ostvarili najmanje veliku srebrnu medalju. Organizator je zatražio da izlošci koji su prethodno izlagani moraju sadržati vidljive promene, kako bi se izbeglo ponavljanje. Istovremeno je izraženo očekivanje da su takva poboljšanja već izvršena, pa se može očekivati dalje napredovanje većine poznatih izložaka.

SPOMENIČKO NASLEĐE KAO INSPIRACIJA JUFIZA XI (2002)

Novinu u pripremi ovogodišnje izložbe predstavlja zahtev da se uvodni listovi pripreme i dostave komesaru izložbe, najkasnije do 31. maja ove godine. Ova inače uobičajena i poznata praksa na FIP i FEPA izložbama ima svoj praktičan smisao. Naime, da bi podaci o svakom izlošku bili kataloški tačno obrađeni i, s druge strane, žiri imao dovoljno vremena da se preko uvodnog lista upozna sa svakim izloškom ponaosob pribegva se ovom postupku koji je po svojim posledicama koristan za sve.

Tokom šest izlagačkih dana, na Jufizu XII (od 21-26. juna 2004.) biće organizovano više interesantnih događaja. Pored učešća gostiju sa strane, pokušaće se da sami učesnici–izlagači dobiju priliku da govore o svojim izlošcima (i iskustvima). Isto važi i za druge subjekte lanca filatelije (kreatore, realizatore, izdavače, distributere...). Svakako neće izostati ni prateći programi, razume se, oni koji su u direktnoj vezi sa onim što bismo danas mogli označiti kao mejnstrim (u filateliji).

V. Begović

**PRIJAVITE SE I UČESTVUJTE. TO JE JEDINA MOGUĆNOST
DA VAŠ KREATIVAN RAD VIDE I DRUGI**

Na osnovu Pravilnika o filatelističkim izložbama AFSCG, i Odluke Predsedništva AFSCG o održavanju JUFIZ-a XII, od 10. decembra 2003. godine, Predsedništvo AFSCG donosi

PRAVILNIK DVANAESTE IZLOŽBE FILATELISTA SRBIJE I CRNE GORE JUFIZ XII

Član 1

Dvanaesta izložba filatelista Srbije i Crne Gore - pod imenom JUFIZ XII održaće se u Beogradu od 21. do 26. juna 2004. godine, u Galeriji "Progres" (ulica Knez Mihailova 27).

Član 2

Organizator JUFIZ-a XII je Asocijacija filatelista Srbije i Crne Gore (sa sedištem u Beogradu, Sremska 6). Suorganizator je DP „Jugomarka“ Beograd, a generalni pokrovitelj JP PTT saobraćaja „Srbija“. Izložbu idejno i tehnički realizuju Organizacioni i Izvršni odbor koje imenuje Predsedništvo AFSCG.

Član 3

JUFIZ XII je takmičarska filatelistička izložba koja se ocenjuje u skladu sa Opštim pravilima FIP za ocenjivanje izložaka u takmičarskoj klasi (GREX). Prateće programe izložbe JUFIZ-a XII čine kulturne manifestacije - izložbe zasnovane na osnovnom konceptu JUFIZ-a XII.

Član 4

Pravo da učestvuju na izložbi imaju svi članovi Saveza filatelista Srbije i Saveza filatelista Crne Gore. Pored lica pomenutih u stavu jedan ovog člana, po pozivu Organizacionog odbora, na izložbi mogu učestvovati: institucije, preduzeća i pojedinci, kao i izlagači iz drugih zemalja.

Član 5

Prijave za učestvovanje dostavljaju se komesaru izložbe. Uredno prijavljene i prihvaćene izložke komesar i Organizacioni odbor raspoređiću u sledeće klase (GREX, član 4):

Van konkurencije (sa pozivom)

- Službena klasa
- Klasa članova žirija
- Klasa ostalih izlagača van konkurencije

Službena klasa :

- Izložci atestatora-ispitivača maraka AFSCG, na jednoj vitrini
- Izložak izdavača poštanskih vrednosnica (ZJPTT - „Jugomarka“)

- Izložak PTT Muzeja ZJPTT
- Izložci štamparija poštanskih maraka i drugih poštanskih vrednosnica
- Izložci autora (dizajnera i gravera) poštanskih vrednosnica

Klasa članova žirija uključuje izložke članova žirija koje imenuje Predsedništvo AFSCG.

Članovi žirija, pripravnici i sekretar žirija, kao i bliski članovi njihovih porodica, ne mogu izlagati u takmičarskoj klasi.

Klasa ostalih izlagača van konkurencije uključuje izložke od posebnog značaja za filateliju i institucije Društva.

Takmičarske klase:

1. Tradicionalna filatelija
2. Poštanska istorija
3. Poštanske celine
4. Aerofilatelija i Astrofilatelija
5. Tematska filatelija
6. Maksimafilija
7. Moderna filatelija
8. Filatelistička literatura
9. Omladinska filatelija
10. Fiskalna filatelija
11. Otvorena klasa
12. Izložci na jednoj vitrini

Izložci u klasi omladinske filatelije raspoređuju se u starosne grupe izlagača:

Starosna grupa A	do 15 godina
Starosna grupa B	16 i 17 godina
Starosna grupa C	18 i 19 godina
Starosna grupa D	20 i 21 godina

Član 6

Cilj Otvorene klase je da proširi interes za izlaganjem, bez striktno primene međunarodnih izlagačkih pravila, i omogući izlaganje u odgovarajućem obimu nefilatelističkog materijala.

U ovoj klasi izlagači mogu izabrati da izlažu na dve do pet vitrina. Izložke ocenjuje poseban žiri i to: prvom, drugom i trećom nagradom.

Član 7

Izložci u takmičarskoj klasi prikazuju se na pet vitrina (80 izložbenih listova).

Izložci koji su na prethodnim nacionalnim izložbama ocenjeni najmanje sa velikom pozlaćenom medaljom mogu biti izloženi na osam vitrina.

Izložci omladinske filatelije prikazuju se na tri vitrine.

Član 8

Organizacioni odbor preduzima odgovarajuće mere za obezbeđivanje i sigurnost izložaka. Prihvaćene izložke, od trenutka preuzimanja od strane komesara izložbe pa sve do njihovog vraćanja izlagačima osigurava kod prvoklasnog osiguravajućeg društva.

Član 9

Organizacioni odbor može prihvatiti najviše 2 (dva) izložka jednog izlagača, ne računajući izložke u klasama 8, 11 i 12. Izuzetno, Organizacioni odbor može odstupiti od ovoga pravila i prihvatiti više izložaka jednog izlagača.

Prijavljeni izložci moraju biti vlasništvo izlagača. Podnošenjem prijave za izlaganje smatraće se da je izlagač prihvatio sve odredbe ovog Pravilnika.

Član 10

Izlagačka participacija iznosi 200,00 dinara po svakoj vitrini. Naznačeni iznos uplaćuje se komesaru izložbe, najkasnije na dan predaje izložka.

Izložak u klasi filatelističke literature računa se kao jedna vitrina.

Izlagačku participaciju ne plaćaju: izlagači u klasi van konkurencije i izlagači u omladinskoj klasi.

Član 11

Izložbeni listovi moraju biti formata A4 (21,0 x 29,7 cm.) i zaštićeni providnom folijom. Na poledjini lista izlagač upisuje svoje ime i redosled montiranja. Izložci se dostavljaju komesaru izložbe u specijalnim kovertima koje obezbedjuje Organizacioni odbor, za svakog izlagača (po jedan koverat za svaku vitrinu tj. 16 listova).

Član 12

Žiri izložbe ima 5 (pet) članova, najviše 3 (tri) pripravnika i sekretara koje imenuje Predsedništvo AFSCG. Prilikom ocenjivanja izložaka žiri primenjuje Opšta i Posebna pravila i kriterijume za ocenjivanje filatelističkih izložaka (GREX i SREX).

Odluke žirija su konačne i saopštavaju se javno. Svakom izlagaču u takmičarskoj klasi dodeliće se diploma, medalja i ocenjivački list.

Član 13

Na osnovu postignutog broja poena, diplome i medalje se dodeljuju prema sledećoj tabeli:

Medalja	Odrasli	Omladinci
Velika zlatna medalja	95 +	
Zlatna medalja	90 – 94	
Velika pozlaćena medalja	85 – 89	75
Pozlaćena medalja	80 – 84	70 – 74
Velika srebrna medalja	75 - 79	65 – 69
Srebrna medalja	70 - 74	60 – 64
Posrebrna medalja	65 - 69	55 - 59
Bronzana medalja	60 - 64	50 – 54
Diploma o učešću	59 i manje	45 – 49

Pored priznanja iz prethodnog stava ovog člana, žiri može dodeliti Veliku nagradu izložbe (Grand Prix) najboljem izložku kao i druge, posebne, nagrade i pohvale za pojedine aspekte izlaganja.

Član 14

Izložci na jednoj vitrini se razvrstavaju u dve kategorije: tematske i netematske, a ocenjuju se po sledećim kriterijumima:

	Tematski	Netematski
	maksimalan broj poena	
Naziv i plan izložka	9	6
Obrada teme	10	8
Filatelistički značaj, filatelističko znanje, lično istraživanje i proučavanje teme	7	10
Kvalitet i retkost	6	8
Prezentacija izložka	8	8
Ukupno poena:	40	40

U klasi izložaka na jednoj vitrini, na osnovu postignutog broja poena dodeljuju se diplome i medalje prema sledećoj tabeli:

Medalja	Broj poena
Dijamant	34-40
Rubin	27-33
Smaragd	20-26

Žiri može smanjiti ocenu ili da diskvalifikovati izložak koji sadrži falsifikate, ako isti nisu jasno naznačeni u odgovarajućem opisu.

Žiri može da dodeli i posebne nagrade onim izloščima koji to zaslužuju svojom filatelističkom vrednošću, originalnošću, istraživanjem ili izuzetnim izloženim materijalom.

Član 15

Uredno popunjene i potpisane prijave za učešće na JUFIZ-u XII dostavljaju se komesaru izložbe, lično ili putem pošte.

Član 16

Rok za podnošenje prijave za izlaganje je 5. maj 2004. godine.

Organizacioni odbor će obavestiti izlagače o prihvatanju izložaka najkasnije do 15. maja 2004. godine. Rok za dostavljanje uvodnog lista je 31. maj 2004. godine.

Prihvaćeni izlošci moraju se predaju komesaru izložbe najkasnije 18/19. juna 2004. godine.

Sva korespondencija u vezi sa izlaganjem obavlja se preko komesara izložbe.

Član 17

Prema izlagaču koji posle podnošenja prijave za izlaganje odustane od izlaganja, iz razloga koji nisu prihvaćeni kao opravdani od strane Predsedništva AFSCG, primeniće se mera zabrane izlaganja, na izložbama u zemlji i inostranstvu, čiji je organizator ili na kojima učestvuje AFSCG, u trajanju od dve godine računato od dana otvaranja izložbe za koju je prijavljeni izlagač otkazao učešće.

Član 18

Prema izlagaču koji odbije da primi medalju koju mu je dodelio žiri JUFIZ-a XII primeniće se mera zabrane izlaganja, na izložbama u zemlji i inostranstvu, čiji je organizator ili na kojima učestvuje AFSCG, u trajanju od dve godine računato od dana održavanja Palmaresa JUFIZ-a XII.

Član 19

Za rešavanje nastalih sporova u vezi sa primenom ovog Pravilnika merodavni su propisi FIP (GREX i SREV) i Pravilnik AFSCG o filatelističkim izložbama.

Predsedništvo AFSCG

Inž. **Dušan Janjetović**, predsednik

PROMOCIJA PRIGODNE MARKE POVODOM 75. GODINA PODMORNIČARSTVA U SRBIJI I CRNOJ GORI

Branislav Igić

Na predlog Pošte Crne Gore i Saveza filatelista Crne Gore, 10. decembra 2003. godine izdata je prigodna poštanska marka povodom 75. godina podmorničarstva u Srbiji i Crnoj Gori.

Marka je štampana u tabacima od osam komada sa vinjetom u centru i prikazuje podmornicu P-831 "Sava" u površinskoj vožnji. Na vinjeti je slika diverzantske podmornice P-911 "Tisa". Istim povodom izdat je koverat prvog dana ilustrovan slikom diverzantske podmornice, gledano kroz okular podmorničkog

Tivat: svečana promocija izdanja poštanske marke povodom "75 godina podmorničarstva Vojske Srbije i Crne Gore.

periskopa. Povodom izdavanja marke, izdata su dva prigodna žiga prvog dana. Jedan žig je izdala "Jugomarka" i na njemu je stilizovana diverzantska podmornica sa oznakom pošte 11000 beograd, sa nepokretnim datumom 10.12.2003. i pratećim tekstom na latinici, stilizovana podmornica je okrenuta pramcem u desno. Drugi žig je izdao Savez filatelista Crne Gore i pošta Crne Gore koji se razlikuje od prvog po tome jer nosi oznaku 85320 TIVAT, tekst je pisan ćirilicom, a stilizovana podmornica je okrenuta pramcem ulevo. Marku, koverat i žig osmislila je, akademska slikarica, gospođica Marina Kalezić. Filatelističko društvo "Igalo" izdalo je ovim povodom maksimum kartu na kojoj je prikazana P-831 u površinskoj vožnji.

O istorijatu podmorničarstva u Srbiji i Crnoj Gori više je pisano na stranicama jednog od prethodnih brojeva ovog časopisa.

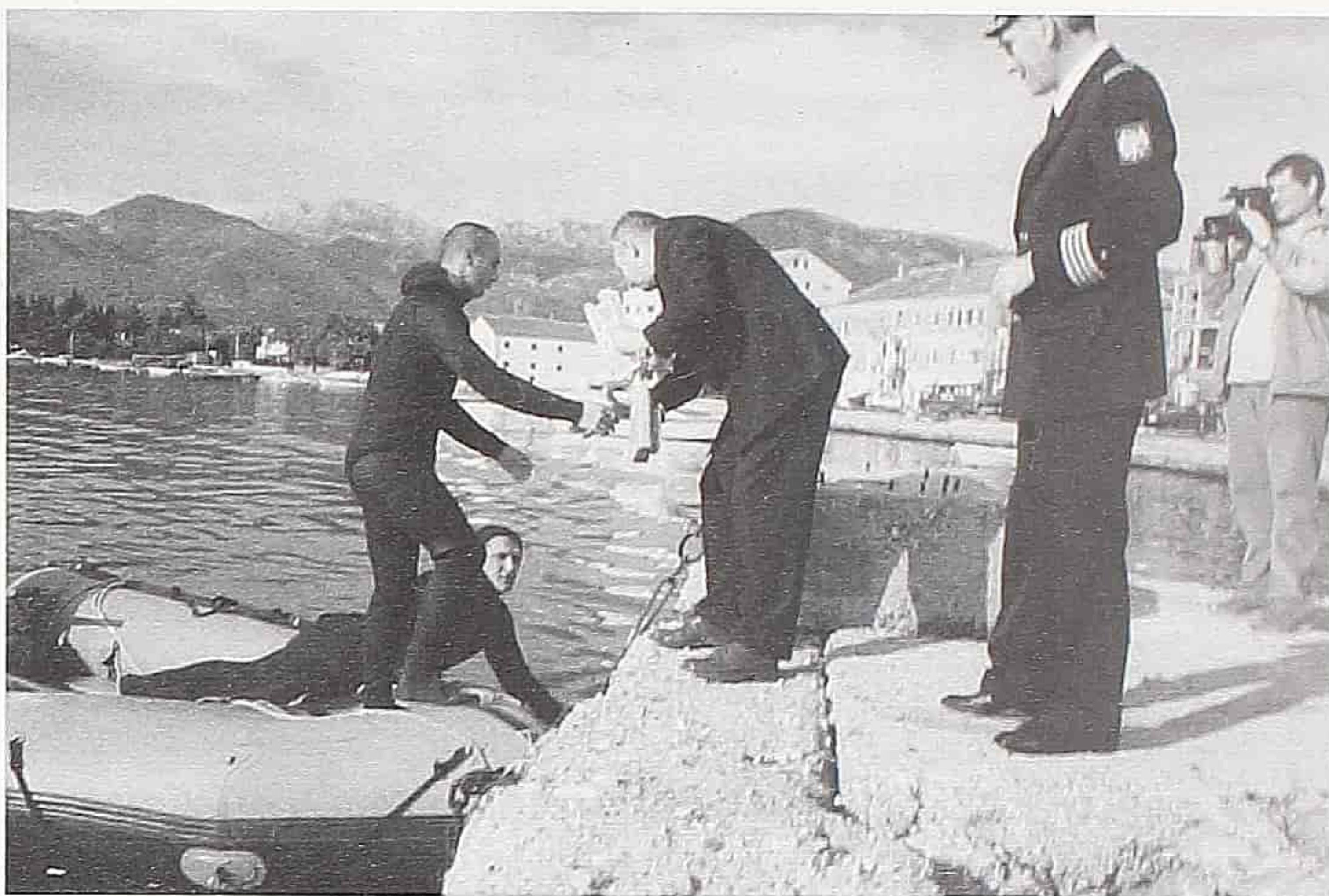
Promociju su zajednički organizovali: korpus Ratne mornarice Vojske Srbije i Crne Gore, Pošta Crne Gore, "Jugomarka" i Savez filatelista Crne Gore. Promocija je obavljena u klubu Vojske Srbije i Crne Gore u Tivtu, 10.12.2003. godine.

Pored mnogobrojnih zvanica (njih oko 200) promociji su prisustvovali kao domaćini: komandant Korpusa Ratne mornarice kontraadmiral Jovo Grbavac, generalni direktor Pošta Crne Gore gospodin Vojin Grdinić, direktor "Jugomarka" gospodin Radomir Bojanić, predsednik Saveza filatelista Crne Gore gospodin Tomo Katurić. Promociji je prisustvovao i predsednik Asocijacije filatelista Srb-

periskopa. Povodom izdavanja marke, izdata su dva prigodna žiga prvog dana. Jedan žig je izdala "Jugomarka" i na njemu je stilizovana diverzantska podmornica sa oznakom pošte 11000 beograd, sa nepokretnim datumom 10.12.2003. i pratećim tekstom na latinici, stilizovana podmornica je okrenuta pramcem

ije i Crne Gore gospodin Dušan Janjetović i komandant 88. flotile podmornica kapetan fregate Rajko Bulatović.

Promocija je počela tako što je diverzantska podmornica P-913 "Zeta" u zaronjenom stanju (ronila 3 milje) doplovila blizu obale ispred kluba Vojske u Tivtu (Seljanovo) i nakon izronjenja komandant podmornice je dvojici mornara (diverzanata), koji su mu prišli gumenim čamcem, predao 100 koverata FDC (žig prvog dana 1100 Beograd), kao dokaz da su koverte putovale podmornicom. Na njima se nalazi službeni žig Komande 88. flotile podmornica. Mornari su primivši koverte došli do obale i koverte predali sekretaru Saveza filatelista Crne Gore, gospodinu Igiću koji je dao da se koverte podele na ulazu u klub Vojske, dok su se zvanice vraćale u njega, gde je nastavljeno sa promocijom.

Predaja pošiljaka pristiglih podmornicom.

Pismo prigodno preneto podmornicom

ija iz života i rada podmorničara. Promociju je takođe pratila prigodnim programom pevačka klapa "Bokelji" iz Herceg Novog.

U toku promocije i nakon promocije je bio uspostavljen šalter pošte Tivat na kome su gosti mogli da kupe marke, koverte i pošalju poštu sa prigodnim žigom prvog dana iz Tivta i prigodnom markom, inače prigodni žig je celog dana bio u upotrebi na pošti u Tivtu.

Posle promocije, filatelisti i njihovi gosti nastavili su sa druženjem uz vojnički ručak.

U klubu, promociju je otvorila i pozdravila goste načelnica kluba gospođa Snežana Šćepanović-Grbavac, a potom su govorili gospoda Toma Katuri i Radomir Bojanić, nakon čega je posle kraćeg govora, u kome se osvrnuo na istorijat jedinice i buduće zadatke jedinice, kontraadmiral Jova Grbavac službeno promovisao prigodnu marku povodom 75 godina podmorničarstva u Srbiji i Crnoj Gori. U sklopu promocije organizovana je prigodna izložba fotografija

AKTIVNOSTI SAVEZA FILATELISTA CRNE GORE U 2004. GODINI

Savez filatelista Crne Gore i Pošta Crne Gore, organizuju u Podgorici od 4. do 9. oktobra 2004. godine tradicionalnu filatelističku izložbu pod nazivom "MONTENEGROFILA 2004". Na izložbu su pozvane iste zemlje koje su bile pozvane na "MONTENEGROFILA 2002": Albanija, Austrija, Italija, Hrvatska, Makedonija, Republika Srpska, Slovenija i Srbija i Crna Gora.

Izložba je pokaznog karaktera i svi izlagači dobijaju diplome i medalje.

Poziv je upućen u saglasnosti i saradnji sa ASFSCG. Izložba "MONTENEGROFILA" je postala tradicionalna i značajno doprinosi popularizaciji filatelije u Crnoj Gori što joj je i jedan od ciljeva. Bez obzira na napore organizatora i njegov doprinos, mora se reći da je pomoć koju na planu organizacije pruža ASFSCG, vrlo velika i dobrodošla. Iskustvo filatelista koji vode Asocijaciju je dobrodošlo i nezaobilazno. Takođe, treba naglasiti da preduzeće "Jugomarka" pruža nesebičnu pomoć.

Poštanska istorija Crne Gore zastupljena je u nekim od naših najboljih izložaka

U aprilu mesecu, tačnije od 8. do 20.4.2004. godine, filatelističko društvo Herceg Novi i SFCG organizuju u likovnoj galeriji "Josip Bepo Benković" kombinovanu filatelističko - slikarsku izložbu na temu pomorstva na području opštine Herceg Novi, od XVII do XX veka.

Na velikoj filatelističkoj izložbi u Valensiji tokom maja meseca nacionalni komesar Srbije i Crne Gore biće gospodin Tomo Katurić, predsednik Saveza filatelista Crne Gore, što je izuzetno veliko priznanje ne samo njemu, već i svim filatelistima Crne Gore.

Članovi filatelističkog društva "Igalo" su vrlo aktivni na popularizaciji filatelije među školskom omladinom. Tokom ove godine planiraju više akcija u školama na području Boke Kotorske.

Branislav Igić, sekretar SFCG

70 GODINA DRUŠTVA FILATELISTA "NOVI SAD"

Dragoš Petrović

Filatelija u Novom Sadu ima dugu tradiciju

Miomira Arsića. Ovaj izlagač je prikazao i papirni novac Kraljevine Jugoslavije. Prikazivanje zbirke Slavka Košutića "Stare razglednice Novog Sada", obogatilo je izložbu kao i nekoliko izložaka novosadskih filatelista koji su se prvi put predstavili javnosti. Pored upotrebe dva prigodna žiga, nakon filatelističkog susreta 22. novembra 2003. godine, upriličena je i svečana dodela priznanja dugogodišnjim članovima i saradnicima društva filatelista.

Gotovo na samom pragu 2004. godine, 29. decembra 2003. u Petrovaradinu je pored prigodnog žiga i ilustrovane karte, koji su korišćeni na pošti, priređena mala filatelistička izložba u cilju obeležavanja 250 godina otvaranja pošte u Petrovaradinu (29. decembar 1753.). Bilo je izloženo desetak vitrina na kojima je bio zastupljen poštansko-istorijski materijal Petrovaradina.

Na kraju, valja pohvaliti organizaciju i aktivnost pojedinaca da se ovi jubileji dostojno obeleže u datim mogućnostima i istaći dobru posećenost izložbi.

Prošla godina bila je jubilarna, a istovremeno i veoma značajna u radu filatelista Novog Sada. Prigodnim izdanjima i izložbama, Društvo filatelista Novog Sada propratilo je tri važne godišnjice iz istorije pošte i razvoja filatelije na našim prostorima.

Društvo filatelista Novog Sada, u 2003. godini, navršilo je 70 godina postojanja i rada. Osnovano je 27. februara 1933. godine. Ovu jubilarnu godišnjicu, uz 150 godina od kada je Novi Sad dobio poštu (19. septembar/1. oktobar 1853), Društvo filatelista Novog Sada obeležilo je jubilarnom filatelističkom izložbom, održanom od 19. do 23. novembra u prostorijama Muzeja Vojvodine. Ovaj trenutak okupio je brojne filateliste Novog Sada - svih generacija, kao i prijatelje filatelije iz cele zemlje. Izložba je bila postavljena na pedesetak vitrina, sa 28 izložaka u gotovo svim izlagačkim klasama.

Među najinteresantnijim bili su izložak izdanja maraka Mađarske na teritoriji docnije SHS, uglednog filateliste Jovana Veličkovića i izložak austro-ugarskih žigova mesta u Vojvodini,

UMETNOST PEČATA ANDREJA TIŠME*

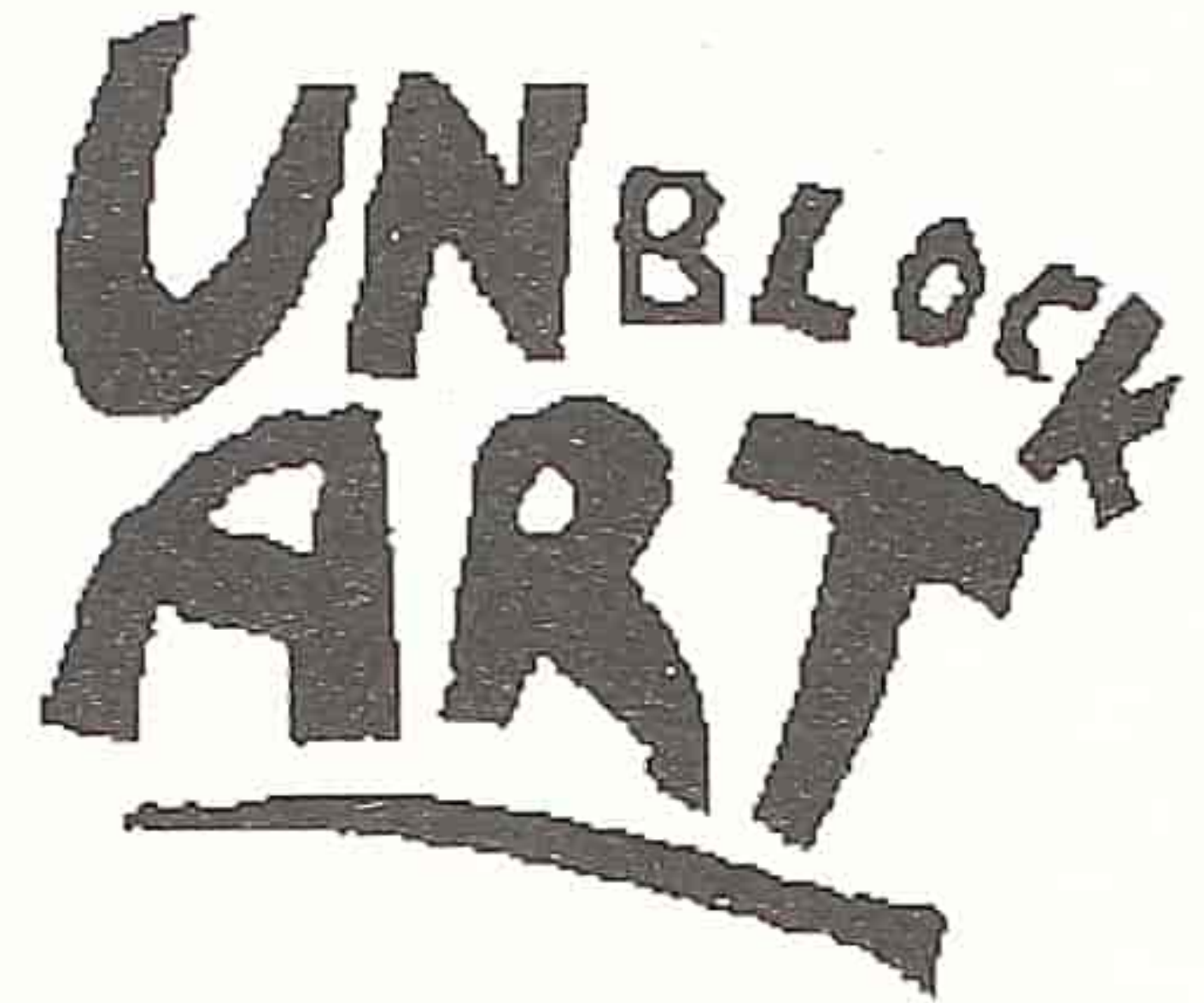
Luka Salapura, likovni kritičar

Sam umetnički pečat, kao jedan od suštinskih načina izražavanja u mejl-artu, predstavlja vrlo kompleksno umetničko delo čija složenost počiva na nekoliko karakterističnih planova posmatranja: otisak, sam čin otiskivanja odnosno akcija, mesto i kontekst. Umetnički pečati koje stvara i koristi Andrej Tišma najčešće u sebi sadrže sva ova četiri elementa i potrebno je posmatrati ceo opus ovog netvorker umetnika da bi im se odredila vrednost. Treba uzeti u obzir da to nije nimalo jednostavno jer raznovrstan i dugogodišnji rad ovog umetnika, kada se govori o pečatima, datira još sa njegovih studija na Akademiji u Pragu (prvi pečat je nastao 1973. godine).

Otisak pečata je, u osnovi, nosilac ili potka umetničkog dela, ako se ono posmatra sa klasičnog likovnog aspekta. U tom smislu može da sadrži mnoge i značajne likovne elemente koji podležu uobičajenoj estetskoj analizi likovnog dela (setimo se grafike malog formata). Ali otisak umetničkog pečata nije samo nosilac likovnih vrednosti. Čak mu to i nije primarni karakter. Mnogi od pečata Andreja Tišme nose u sebi kratke i jezgrovite poruke angažovanog tipa, bez obzira da li se radi o angažovanosti u umetnosti ili socijalnoj i političkoj angažovanosti. Nije tako redak ni slučaj da se umetnik obrati i komičnom rešenju pri kreiranju svojih pečata koji, u svojoj suštini, opet nose socijalni, društveni ili angažman u samom shvatanju umetnosti.

Očigledno smatrajući da klasičan umetnički angažman nosi u sebi podršku određenog sistema vladavine i da, kao takav, gubi na vrednosti unapređivanja svesti i postaje "najamnik politike", Andrej Tišma teži da provokacijom i uveđenjem pojedinca kroz akciju u umetničko delo, izvede istog iz latentnog stanja nemoći. Nešto vrlo slično nalazimo, primereno vremenu, nalazimo kod istorijskih avangardi početkom dvadesetog veka. Krajnji cilj ne bi mogao biti ništa drugo do "zamena kolektivne nosmiranosti stvaronom emancipacijom" (K. Tomas).

Primarnost u ovom vidu umetničkog izražavanja jeste akcija otiskivanja umetničkog pečata. Bez te akcije umetnički

1988.

* Andrej Tišma je rođen 1952. godine u Novom Sadu. Diplomirao je na Akademiji likovnih umetnosti u Pragu 1976. samostalno izlaže od 1972. Bavi se mejl-artom, fotografijom, performansom i video-artom, a umetnošću pečata bavi se od 1973. godine.

pečat, bar onaj kako ga primenjuje Andrej Tišma, ne bi imao onu potrebnu snagu koja ga upućuje na stvarnu emancipaciju čoveka kao jednu od najbitnijih karakteristika umetničkog dela. Mesto i kontekst govore o značaju implementiranja umetničkog pečata, kroz akciju otiskivanja, u svakodnevni život čoveka. Andrej Tišma nikada nije bežao niti se zaklanjao u autonomiju umetnosti. Uvek se kretao ka suštini problema pokušavajući da utiče na stanje svesti o onim tokovima društvenog razvoja koji nas sve zajedno, kako na lokalnom tako i na planetarnom nivou, vode apokalipsi.

Bez obzira da li Andreja Tišmu posmatramo kao grafičara, konceptualnog umetnika, performerera ili angažovanog umetnika, njegova umetnost uvek insistira na buđenju duhovnosti, a ne na njenoj ekskluzivnosti. Ne prihvatajući retrogradne pojave u savremenim umetničkim tokovima, već dosledno sledeći put avangarde (uz rizik da ne bude u potpunosti shvaćen i prihvaćen) Andrej Tišma, svojim umetničkim postojanjem, opominje na proces razvoja tehnologije koja čoveka gura sve više na marginu života. Očovečavajući tehnologiju svojom umetnošću kroz network (mrežu) ovaj umetnik utiče i na očovečavanje civilizacije. Upravo zbog toga je umetnički pečat, kako ga koristi Tišma, jedna značajna i velika umetnost, naročito kada se ima u vidu da je osobina svih velikih umetnosti upravo osećaj umetnika, koji su je stvorili, za svoje doba.

ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda ponuda

Savez filatelista Srbije raspolaže sa ograničenim brojem primeraka svojih izdanja - filatelističkih knjiga i časopisa:

1. Dr Vojin Višacki: Vojna pošta i sanitet Vojne granice 1496-1871, po ceni od 600 dinara primerak; 2. Kit Robinson: Crna Gora - poštanska istorija, po ceni od 300 dinara primerak; 3. Pojedinačne primerke časopisa Filatelista, od broja 241 do broja 254 po ceni od 30 dinara primerak; 4. Kompletna godišta časopisa Filatelista; 2000.g. (brojevi 241-244) po ceni od 120 dinara, 2001. g. (brojevi 245-248) po ceni od 120 dinara i 2002.g. (brojevi 249-253) po ceni od 150 dinara.	Po dogovoru isporučujemo ukoričena godišta (tvrdi povež sa štampom naslova na prvoj korici) što uvećava cenu godišta za 250 dinara. Za porudžbine u vrednosti od 5.000 dinara i više odobravamo popust 10%. Iskoristite priliku - naručite još danas i popunite vašu filatelističku biblioteku. Porudžbine možete izvršiti telefonom/faksom (011) 638-751, pismenim putem ili neposredno od Saveza filatelista Srbije, Sremska 6/IV 11000 Beograd. Preuzimanje: lično ili putem pošte - pouzećem. Cena za isporuku poštom uvećava se za troškove poštarine.

RAZMIŠLJANJA O MEJL-ARTU

Rud Jensen*

Poznavati mejl-art ...?

V. Begović: Impresija BEUYS 2

Jedini koji zaista znaju šta je sve mejl-art su oni koji se time bave. Pokušavao sam više puta da objasnim drugima šta je sve mejl-art, ali oni to nikada nisu mogli da razumeju. Naravno, oni shvataju da se tu radi o prepisci i o umetnosti, ali mejl-art je mnogo više od samoga slanja dekorisanih koverata nekome drugome.

Kada se sastanu dvoje mejl-artista i počnu da pričaju o svemu vezanom za mejl-art, uvek će otkriti da je on na neki način različit za svakoga od njih. Sve zavisi od načina na koji ste doživeli mejl-art i koliko je on uticao na vaš život.

Na sreću, dosta je lako baviti se mejl-artom. Kada jednom nazovete sebe mejl-artistom, onda ste u stvari to, (i postali mejl-artist). Tu nema čvrstih pravila, nema utvrđenih zahteva za kvalitetom, nema nikoga ko će ocenjivati vaš rad (jer kada se kaže da je nešto dobar ili loš mejl-art, to je uvek mail (art)).

Mejl-art je vrsta energije koja se prenosi na primaoca. Pošiljalac

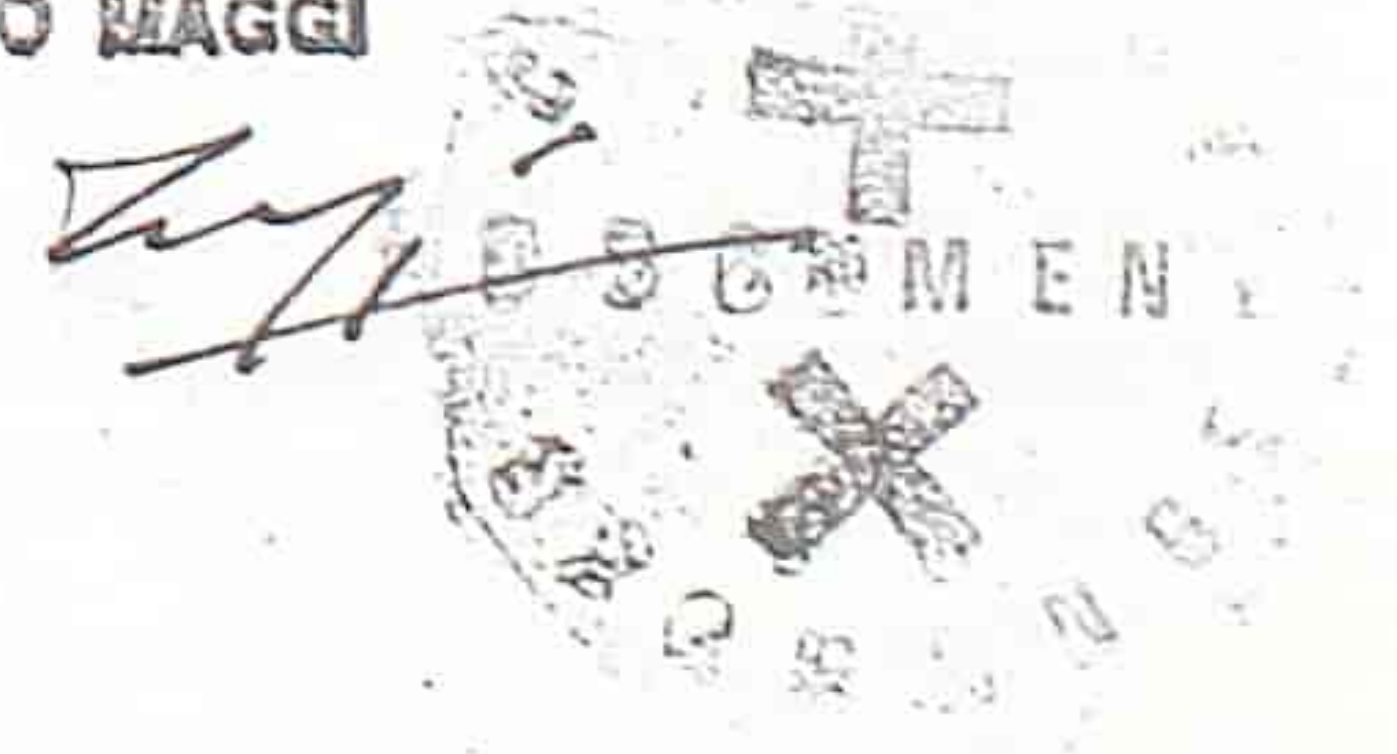
može svoju energiju uobličiti u prenosivu, mejl-art objekat i poslati ga primaocu. Ako je ta energija na istoj "talasnoj dužini" pošiljaoca i primaoca, sigurno će izazvati reakciju. Energija će biti poslata nazad.

Mejl-art ne mora biti samo koverat ili poštanska karta. Svi ostali vidovi komuniciranja na daljinu su dozvoljeni: računar, faks, balon, golub pismoša, ... stvarno nije bitno. Važno je samo prenositi poruku sa jedne tačke na drugu.

** Ovo je prvo iz serije predavanja koja je ovaj autor držao studentima u svojoj zemlji. Rud Jensen - umetnik, profesor, pisac i publicista rođen je u Tilburgu (Holandija) 1959.godine. Aktivan je stvaralac mejl-arta od 1980. godine. Učestvovao je u više međunarodnih mejl-art projekata.

I META-NETWORKER IN SPIRIT
RUGGERO MAGGI

Neki "stariji" mejl-artisti uvek misle da znaju šta je to mejl-art. Ja (to), međutim, ne znam. Samo znam da to sada upravlja mojim životom. Donosi mi toliko mnogo novih stvari i zauvek će biti (ostati) u mome životu.

Da li vi znate šta je sve mejl-art? Molim da mi javite i utvrdićemo da to ni jedan ni drugi u stvari ne znamo. Ali kada se dva mejl-artisti sretnu (preko pošte ili na bilo koji drugi način), uvek saznaju nešto više...

Osećati mejl-art

Veoma je prijatan momenat kada odete da uzmete vašu poštu. Neki mejl-artisti imaju svoj Poštanski fah (pregradak), tako da je to veoma privatan trenutak. Ne morate čekati poštara, već samo odete do pošte i izaberete vaš trenutak istine: da li danas ima ikakve pošte?

Kada uzmete vašu poštu, zadovoljstvo je da je pretražite. I ono na pismima i ono što je unutra. Nekada je za to dovoljno samo nekoliko minuta, ali neka pošta zahteva više od sata (npr. kada su u pitanju kasete ili knjige).

Ako vam se posreći, onda možete odgovoriti na svu mejl-art poštu koju ste dobili. Pod "srećom" ovde znači da imate vremena, energije i novca da to učinite. Tu uvek leži problem. Ako odgovorite na sve što primite, količina pošte koju dobijate će stalno rasti, sve dok se ne otrgne kontroli. Ali tada vreme, energija i novac izbalansiraju stanje (tako se to dešava kod mene, a nadam se da je tako i kod drugih).

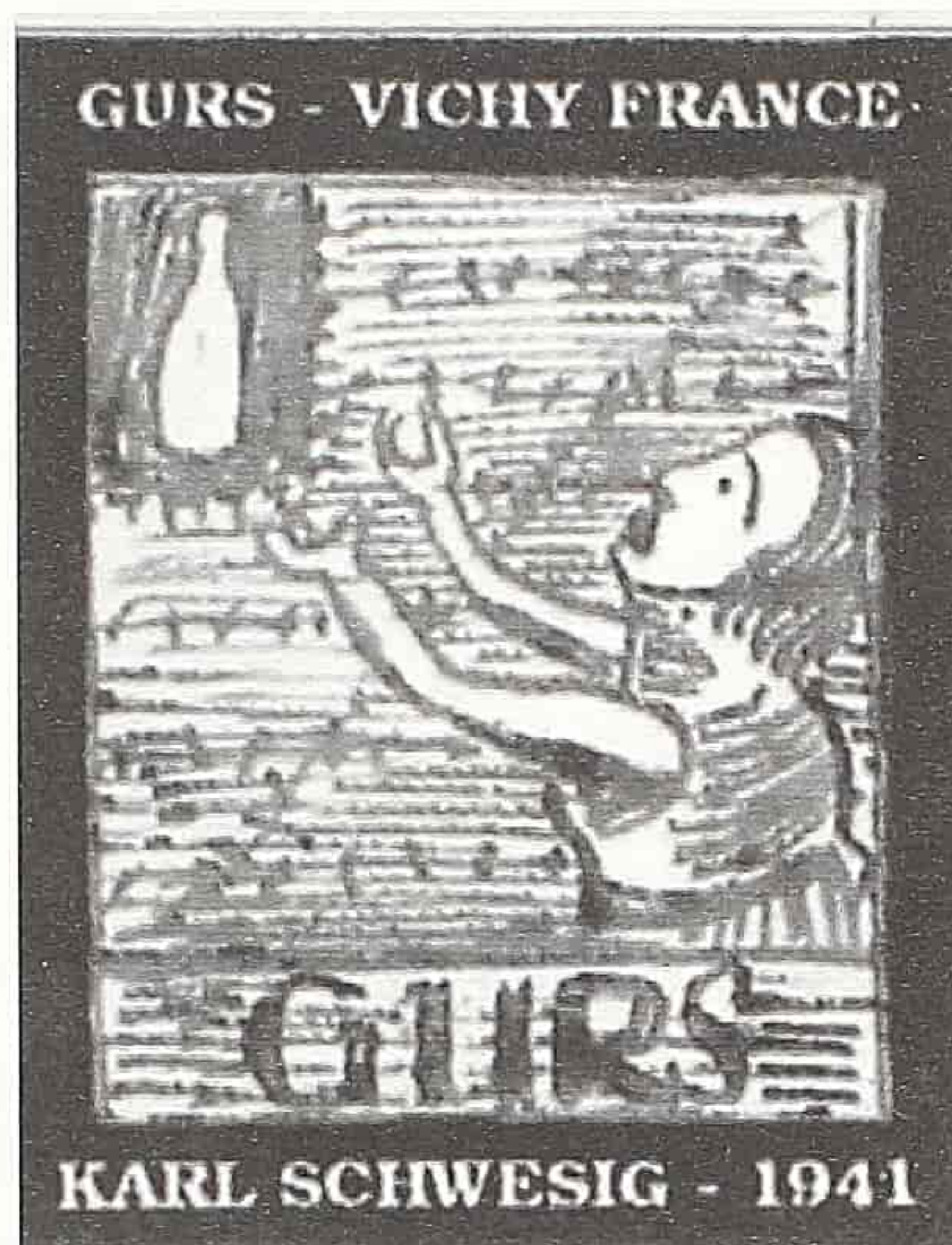
Ponekad Mejl-art naprosto ne ide od ruke. Znači da kada nekoga dana otpošaljem zaista puno pošte, obično sledećeg dana ne primim ponovo puno pošte. Ali se dešava da kada sam veoma zaposlen primim brdo pošte na koju zaista nisam u stanju da odgovorim i to me žalosti. Biti zauzet mejl-artom čini da zaboravite mnogo toga. Umetnost je čudna stvar. Možete stvarati slike stvari kojih do tada tu nije bilo. Možete da delite vaša osećanja sa prijateljima. Kada god sretnem mejl-artistu (a puno sam ih sreo u proteklih 13 godina) onda ništa nije predvidivo. Da li će oni biti ono što vi od njih očekujete da budu? Da li oni "glasovno" (govorno) i komuniciraju na isti način kao što su to činili u svojim pismima? Da li će biti onoliko zanimljivi koliko ste to od njih očekivali?

Jedna druga stvar mi uvek pada na pamet kada mislim o mejl-artu: osećaj da nisam sâm na ovom svetu. Puno ljudi ima isti "poriv" kao i ja. Oni tragaju za novim stvarima u svojim životima. Suočavaju se sa problemima koje susreću. A problemi su uvek lakši kada možete da ih podelite sa prijateljima.

Objasniti mejl-art

Dakle, zašto se baviti mejl-artom? Da li se radi o potrebi komuniciranja? To mogu i sa svojim prijateljima i porodicom. Ne, to je želja da istražite šta je sve život. Mejl-art vam daje mnoga viđenja, donosi mnoge ideje, a znam da moje ideje i viđenja inspirišu druge da čine nove stvari. To je potreba za učenjem.

Zašto uopšte objašnjavati mejl-art? Hiljade ljudi šalju jedni drugima poruke i znam da u tome uživaju. Onaj koji čita ovu zbirku (reč je o zbirci koju čini jedanaest predavanja koja je Jensen držao studentima tokom poslednjih nekoliko godina, prim. urednika) izlaganja verovatno već zna o

Jedini način da se zaustavi mejl-art je da se sva pošta vraća pošiljaocima, a najudobniji način je promeniti adresu. Ali čim pošaljete vašu novu adresu bilo kom pojedincu iz mreže, pošta na vašu novu adresu može početi ponovo da stiže. Uvek se nađu mejl-artisti koji nekako dopru do vas. Čak i kada mejl-artista umre, pošta ne prestaje. Ostali će nastaviti da pišu o njemu/njoj. Jedino što na to više nema odgovora, sem ako porodica ili prijatelji to ne nastave. Ali možete li prestati sa mejl-artom? Nakon neke tragedije u vašem životu, ekonomske krize, gubitka bliskih prijatelja, iz nekog jakog razloga. To je kod svakoga različito. Ali ja osećam da bih zauvek izgubio nešto u svome životu ako bi moj poštanski pregradak ostao prazan. Želim da nastavim da šaljem energiju i da tako sprečim da se nešto takvo desi.

(sa engleskog preveo inž. Dušan Janjetović)

UPOZORENJE SAVETA ATSETATORA AFSCG

U Beogradu su nedavno ponuđeni na prodaju probni otisci i eseji maraka "Poštari" i "Orač Hrvatske" iz 1945. godine, sa potvrđama o ispitivanju originalnosti atestatora dr Jovana Veličkovića. Upozoravamo da su svi ovi atesti kompletno falsifikovani, i to formular, tekst, potpis ispitivača kao i žig za otiskivanje originalnosti maraka, a da su same marke najverovatnije falsifikati. U toku je istraživanje ovog slučaja.

Ukoliko neko poseduje potvrde o ispitivanju koje su sumnjive, kopije istih može da uputi na proveru.

Beograd, 15. januar 2004.

Dr Jovan Veličković, predsednik

Savet atestatora AFSCG

mejl-artu. Ali ipak ne uspevam da objasnim šta je sve to mejl-art. Čak i kada govorim neposredno sa mejl-artistom, znači da još uvek tražim reči koje do sada nisam uspeo da nađem da bih objasnio ovu čudnu formu komunikacije.

Možete li stati sa mejl-artom?

Ponekada primam takva pisma. Mejl-artista mi piše da prestaje sa mejl-artom. Nikada ne znam kako da odgovorim na takvo pismo.

Znači li to da on/ona uopšte više ne želi da komunicira, da li on/ona imaju novca za to? Ponekad je to zagonetno. Zašto on/ona čine napor da mi napišu da više uopšte ne treba da im pišem.

Izložba multipla - poštanskih karata Jozefa Bojsa, održana prošle jeseni u Narodnom muzeju, u okviru programa Filafesta naišla je na veliki odjek u domaćoj kulturnoj javnosti.

Početak ove godine izložba je navedena kao povod za održavanje dve tribine na alternativnoj kulturnoj sceni SKC-a i Doma kulture "Studentski grad", na teme "Sloboda stvaranja na primeru umetnosti Jozefa Bojsa" i "Kreativnost = Kapital" (poznato Bojsov iskaz).

Kao urednik i neposredni inspirator izložbe u Narodnom muzeju, osetio sam potrebu da nastavimo sa osvetljavanjem doprinosa jednog od najvećih konceptualnih umetnika XX veka. Naravno, razumećete veliku isprepletenost ovakvog shvatanja umetnosti i filatelije.

V. Begović

KREATIVNOST

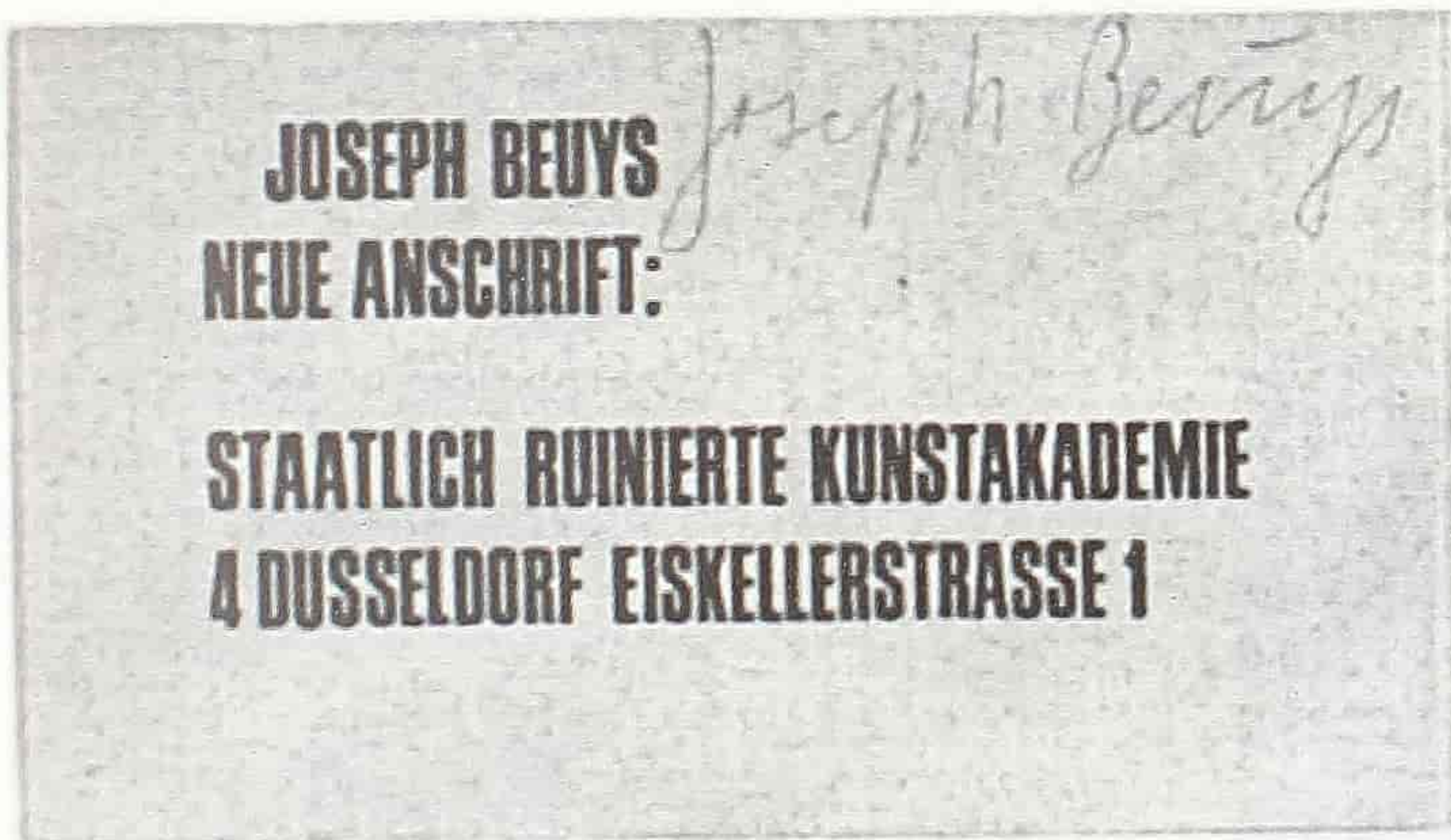
Jedna od osnovnih poruka Jozefa Bojsa, koja je često ponavljana u predavanjima, intervjuima i umetničkim radovima ovoga umetnika bila je da ljudi mogu i moraju da nauče da budu kreativni na više različitih načina. Poznatim iskazom "Svaki čovek je umetnik" Bojs nije mislio da nagovesti da bi svi ljudi trebalo da budu ili bi mogli da budu stvaraoci tradicionalnih umetničkih dela. On je pre imao na umu da ne bi trebalo da posmatramo stvaralaštvo kao posebnu privilegiju umetnika, već da bi svaki čovek trebalo da iskoristi kreativno mišljenje u svojoj sopstvenoj oblasti interesovanja – bilo da je to pravo, poljoprivreda, fizika, obrazovanje, uređenje kuće, ili lepe umetnosti.

Bojs je zamišljao da će šira primena ljudske kreativnosti – i sveobuhvatnija definicija "umetnosti" kao ishod toga – proisteći u nešto što je on nazvao "društvena skulptura" (social sculpture). Dok je ovaj izraz za Bojsa označavao mnoge stvari, možda bi se široko mogao definisati kao svestan postupak oblikovanja, nekog aspekta iz okruženja

– bilo da je to politički sistem, privreda, ili učionica - prelaz iz haotičnog stanja u stanje oblika, ili strukture. Društvena skulptura treba zajednički da se oformi, kroz stvaralaštvo (često je navodio primer košnice kao idealan model rada). Za Bojsa je potreba za promenom ili doslovno za preoblikovanjem bila hitna. "Svuda oko nas" - govorio je, "osnovne stvari u životu vapiju da se oblikuju, ili da se stvore".

Iskazi "Umetnost = Kapital" ili "Kreativnost = Kapital", koje je Bojs često koristio u svojim umetničkim radovima, mogu se razumeti kao kratke notacije njegovih ideja, i nagoveštavaju da su kreativnost i umetnost novi tok preobražaja društva kakvo je on zamislio. Multipl "La rivoluz-

* Ovaj rad (multipl) može se videti na izložbi "Zbirka Macura" (Beč) u Umetničkom poviljonu "Cvijeta Zuzorić" na Kalemegdanu (prim. rednika).

ione siamo Noi" (1972), "Mi smo revolucija", podseća na Bojsov iskaz da je "Umetnost jedina revolucionarna snaga". U ovom delu, izgleda da umetnik hrabro zakoračuje u budućnost, pozivajući nas da mu se pridružimo na njegovom putu ka revoluciji.

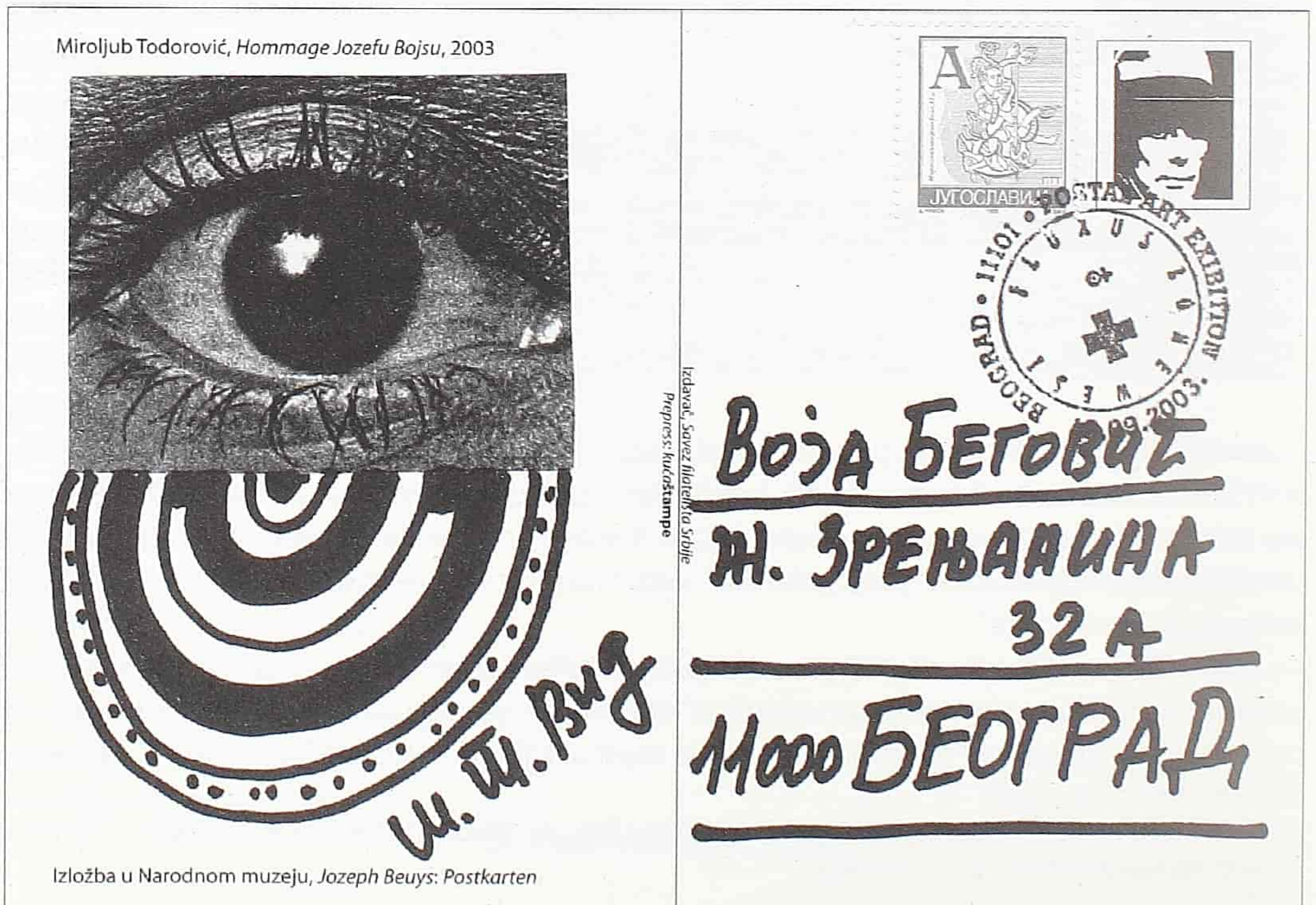
Izraz "Eurasia" se često pojavljuje u naslovima Bojsovih dela. Ova reč je geografsko ime za masu zemlje koja se odvojila, u moderno doba, u Evropu i Aziju. Bojs ju je koristio kada se pozivao na stanje duhovne integracije između "Čoveka Zapada" i "Čoveka Istoka", koji su za njega predstavljali krajnosti u analitičkoj misli i intuitivnom mišljenju. Mnoge svoje ideje Bojs je crpeo iz tekstova Rudolfa Štajnera (1861-1925), osnivača antropozofije (spiritualističko i mistično učenje), koji je pisao da je Čovek Zapada mogao da doprinese napretku čovečanstva samo kada se odrekao svoje zavisnosti od "dokaza" u korist "nedokučivih snova o istini".

Da bi možda pomogao Čoveku Zapada u njegovom traganju, Bojs je stvorio "Intuiciju" (1968)*, jednostavnu drvenu kutiju sa tim naslovom i duplom strelicom upisanom olovkom. Ova kutija je neka vrsta krutog prostora pod pravim uglom koju je Bojs često izjednačavao sa analizom ili logikom; napis na njoj bi se mogao pročitati kao recept ili lek za ispravljanje neuravnoteženosti (kao: »popuni ovde sa intuicijom«). Ono što je značajno, ovaj multipl se pojavljuje se kao izdanje neograničenog tiraža i ukazuje da svako ima mogućnost, ako to hoće, da popuni recept.

Džoan Rotfus, kustos Woker Umetničkog Centra

Summary

The slogans "Art = Capital" or "Creativity = Capital," which Beuys often used in his artworks, could be understood as shorthand notations of his ideas, and suggest that creativity and art are the new currency for the transformation of society that he envisioned.

ФИЛАТЕЛИСТА FILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

Излази четири пута годишње,

Примерак 100 динара. За чланове Савеза филателиста Србије примерак 50 динара.

Годишња претплата за Југославију 400 динара; за иностранство 960 динара. Поштански трошкови се плаћају посебно. (за авионску пошту + 130 динара за Европу, односно 160 динара за прекоморске земље).

Мали огласи до 20 речи 400 динара; свака даља реч 15 динара; за правна лица: 1/1 страна 2.000 динара

Published four time at year by Union of Philatelists of Serbia
Address: Sremska 6/IV, YU - 11000 Belgrade
Tel/fax: +381 11 638 751
PO Box 702

Little advertisements: first 20 words € 25.00;
each additional word € 0.50
IRC accepted

Unless otherwise stated, all items may be reprinted, provided that the proper information is given of source and author.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

656.835

ФИЛАТЕЛИСТА : Filatelistа часопис
Савеза филателиста Србије / Одговорни
уредник Војислав Беговић. - Год. , бр. 1
(1949)-. Београд : Савез филателиста
Србије, 1949-. - 23 cm

ISSN 0430-4063 = ФИЛАТЕЛИСТА (Београд)

COBISS.SR-ID 16523778

*Рукописи се не враћају.
Марке или други
материјал послије збој
снимања враћамо у
прејорученом писму или
по договору.*

*Прештампавање
дозвољено, уз навођење
извора и аутора, уколико
другачије није наведено.*

Издавач:
Савез филателиста
Србије

Администрација:
Београд, Сремска 6/IV
тел: 011/638-751

e-mail: philserb@eunet.yu
YU ISSN 0430-4063

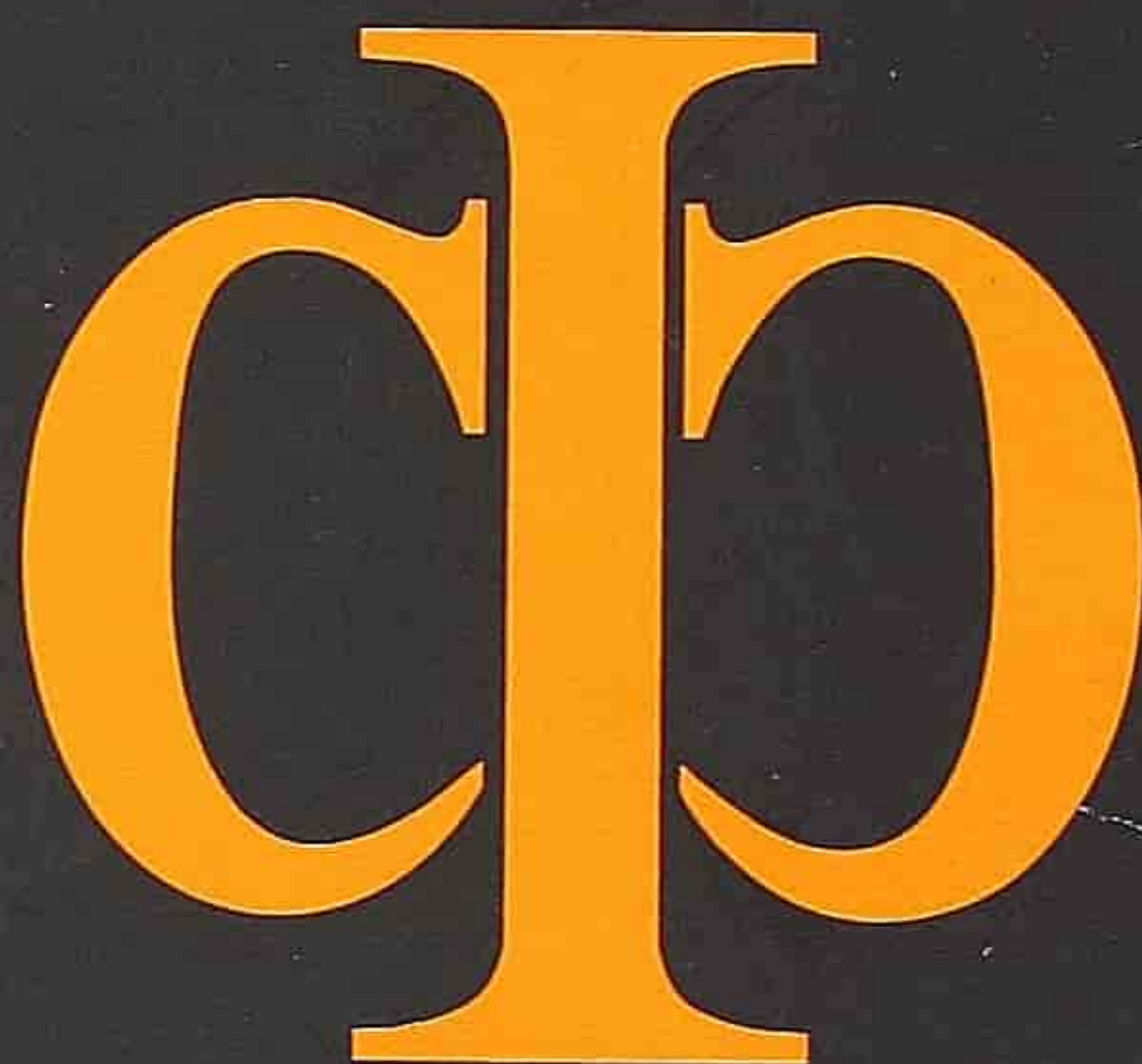
Тираж: 400

Штампа:

куќаштампе

ФИЛАТЕЛИСТА

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Јован Величковић,
Душан Јањетовић
Богдан Петровић,
проф. др Милан Радовановић,
Јован Релџин,
Слободан Шотра
Прим. др Мирко Царан

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Војислав Беговић

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Ференц Молнар

kućaštampe

Tel: 011 307 5 307, Ваčka 15d, Zemun